

D O R È

Kultūros almanachas

D O R Ė

Spaustuvė DRUKA
Klaipėda
2018

Išleista Neringos savivaldybės lėšomis

ISSN 2351-4582

© Raimonda Ravaitytė-Meyer, 2018
© Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešoji biblioteka, 2018
© Spaustuvė DRUKA, 2018

TURINYS

Vietoj pratarinės	4
KARALIAUČIAUS LIETUVIŲ KALBOS SEMINARUI – 300	6
Liucija Citavičiūtė. Karaliaučiaus universitetas – lietuvių raštijos ir kalbos ugdymo židinys	8
Martyno Liudviko Rėzos premijos laureatai	12
Albertą Danilevičių kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer	14
Aušra Jasiukevičiūtė. Nepasakyta kalba	22
JEANAS PAULIS SARTRE'AS IR NIDA	24
Jolanta Juškevičienė. Pokalbis su Solveiga Daugirdaite Vizitas, apnuoginęs lietuvių mąstymą ir vertybes	26
NIDOS SKLANDYMO MOKYKLAI – 85	38
Asta Jankauskienė. Sklandytojai pasirinko vėjų kraštą	40
NIDOS DAILININKŲ KOLONIJA	50
Bernd Schimpke. Carlas Knaufas: dailininko vienas	52
KRAŠTOVAIZDIS	60
Donatas Pupienis. Keičiantis Kuršių nerijai turi kisti ir mūsų mąstymas	62
PRISIMINIMAI	68
Raimonda Ravaitytė-Meyer. „Herbertai, pagrok!“ Tremties iš Preilos į Sibirą istorija ..	70
Roza Šikšnienė. Kuršių nerijos gyventojų ryšiai su Šilokarčema	82
KŪRYBA, KŪRĖJAI	87
Danguolė Ruškienė. Praeitės ir dabarties sandūra Alvydo Lukio fotografijoje	88
Asta Jankauskienė. Didelei svajonei durų neužtrenksi. Apie arfininkę Gabrielę Ašmontaitę	92
TIKROS ISTORIJOS	98
KULTŪROS METAI	104
Išgelbėta autentiška burvaltė	106
Saulius Valius: nuo idėjos, koncepcijos iki ekspozicijos	108
Muziejų kuriame kartu	110
Lina Motuzienė. Europos migrena	112
2018 m. Neringos kultūros įvykių apžvalga	114
MŪSŲ AUTORAI	126

Vietoj pratarmės

Šeštosios „Dorės“ viršelyje – švari erdvė. Parnidžio kopa Nidoje ir lengva ažūrinė tvorelė, spėjusi išnykti po vis dar keliaujančia kopa... Griežto sovietinio pasienio režimo metais (o gal ir dar anksčiau) atvykusieji į Kuršių neriją dar mena ne tik kur kas didesnes kopas, bet ir švarią erdvę – be Saulės laikrodžio, jį apsupusių įmantrių skulptūrų, be Sartre'o figūros ir masyvaus akmeninio suolo su keistu paukščiu... Užkopus ant šios kopos (nesvarbu, pirmąjį ar n-ąjį kartą) apimdavo jausmas, anot J. P. Sartre'o, lyg stovėtum rojaus prieangyje... Tomas Sakalauskas, rašydamas savo garsiąją „Čakoną“ (XXX vizijų knygą) kasdien kopdavo, jo žodžiais, į šį šventąjį kalną, kur „auksiniai slaptosios atminties vartai atsiveria į kitą erdvę“ (O. Milašius). Tai buvo virsmo vieta, „jis [šis kalnas – *sud. past.*] atsiuntė man vizijų žodžius, padėjo pradėti ir pabaigti šį darbą“, – prisipažino rašytojas.

Kai Saulės laikrodis visa didybe atsistojo ant kopos, pirmą kartą jį pamatęs T. Sakalauskas Eduardui Jonušui prasiarė: dabar turi gimti žmogus, kurio tikslas bus šį laikrodį nugriauti. „Čakoną“ T. Sakalauskas išleido 1994 m., o 2000-aisiais E. Jonušas nutapė drobę „Saulės laikrodis“: akmeninė stela tarsi kalavijas susminga į Nidos širdį... Tai buvo ir yra perspėjimas mums visiems, kurie tariamės gerbią E. Jonušo atminimą (o tai reikštų – ir jo idėjas), kurie viena ranka iškilmingai perkerpame juostelę jo vardu Nidoje pavadindami gatvę, o kita ranka ramia sąžine leidžiame dergti mūsų kopų šventovę... Pacituosiu skulptorės Aušros Jasiukevičiūtės mintis iš jos „Nepasakytos kalbos“ šiame almanache: „nereikėtų artyn prisileisti nei skulptorių, nei architektų, kol neužaugo profesionalai, turintys jautrumo ir talento „nuskaityti erdvę“, „civilizuoti“ ją kokybiškai. Šiandien matomas tik godumas, noras įsiamžinti ir įsisavinti pinigų“. Dar aštriau 2018 m. „Dorės“ kultūros apžvalgoje apie tai kalba Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonijos vykdančioji direktorė dr. Rasa Antanavičiūtė: „Du nauji paminklai per metus vienoje vietoje iš netinkamų medžiagų neaiškiems herojams yra tendencija. Jautrumo aplinkai ir istorijai stoka yra ta žinutė, kurią jie transliuoja turistams, keliaujantiems ant Parnidžio kopos.“

Tai yra aktualiausia „Dorės“ tema (nevardysiu kitų svarbių, žadinančių mūsų kultūrinę atmintį), ją „padiktavo“ ne tik naujai pastatyti paminklai ant Parnidžio kopos Nidoje, bet ir dešimtoji Martyno Liudviko Rėzos premija, paskirta skulptoriui Albertui Danilevičiui. Jo aplinkos, žemės meno kūryba įrodo, anot A. Jasiukevičiūtės, kad įmanoma surasti būdą, kaip gyventi ir kurti neteršiant, neužlipant visiems ant galvų, nepaminant moralės normų.

Sudarytoja

Eduardas Jonušas. Saulės laikrodis. 2000

KARALIAUČIAUS
LIETUVIŲ KALBOS SEMINARUI – 300

Senasis Karaliaučiaus universitetas prie Priegliaus

KARALIAUČIAUS UNIVERSITETAS – LIETUVIŲ RAŠTIJOS IR KALBOS UGDYMO ŽIDINYS

Dr. Liucija Citavičiūtė

Karaliaučiaus universitetas buvo pirmoji aukštoji mokykla, kur lietuvių kalba pradėta dėstyti kaip savarankiška disciplina. XVIII a. čia įsteigtas Lietuvių kalbos seminaras, daugiau kaip 200 metų veikęs Teologijos fakultete. Jis padarė didžiulę įtaką Prūsijos lietuvių švietimui ir kultūriniam gyvenimui. XIX a. seminaras išaugo į santykinai savarankišką lituanistikos studijų centrą. 1935 m. iš Teologijos fakulteto įsiliejo į Filosofijos fakultete veikusį Baltų-slavų kalbų seminarą, o 1944 m. priverstinai uždarius universitetą, baltistikos studijos Karaliaučiuje nutrūko.

Lituanistikos Karaliaučiuje ištakos

Universitetą įsteigė Prūsijos kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis. Iškilmingas atidarymas įvyko 1544 m. rugpjūčio 17 d. Kneiphofio saloje stovėjusiame Karaliaučiaus katedros kapitulos pastate. Iš pradžių jis vadintas *Academia Regiomontana*, vėliau – steigėjo vardu *Albertus-Universitāt*. Tai buvo aštuntas pagal senumą vokiečių universitetas ir labiausiai į rytus nutolusi protestantiška akademija, konkuravusi su katalikiškais Lenkijos ir Lietuvos universitetais. Karaliaučiaus universitetas veikė pagal Vitenbergo (*Wittenberg*) akademijos modelį, išgyveno visas Europos dvasinio gyvenimo fazes: renesansą, pietizmą, šviečiamąjį laikotarpį, liberalizmą ir vokiškąjį nacionalizmą.

1560 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos Didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis suteikė privilegiją teikti mokslinius laipsnius, tai pakėlė universiteto prestižą. Kunigaikštis Albrechtas siuntė laiškus į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, Lenkiją, Daniją, Švediją, vokiečių kunigaikštystes, ragindamas jaunuolius atvykti studijuoti. Pretenduojantys gauti lengvatų asmenys turėjo pasižadėti likti tarnauti Prūsijos kunigaikštystėje. Tarp tradicinių keturių fakultetų – Teisės, Medicinos, Laisvųjų menų (Filosofijos) ir Teologijos – dominavo pastarasis, jame nuo pat pradžių kūrėsi lituanistinės tradicijos. Tarp vienuolikos iš Europos pakviestų profesorių darbavosi du atvykę iš Didžiosios Lietuvos – Abraomas Kulvietis ir Stanislovas Rapolionis. Jiems patikėti svarbiausi postai, pirmasis paskirtas Šventojo Rašto kalbų, antrasis – teologijos profesoriumi. Jiems tenka religinės lietuvių raštijos pradininkų garbė.

Būdamas Prūsijos Evangelikų liuteronų bažnyčios vadovu, kunigaikštis rūpinosi, kad akademija nuolat rengtų vietines kalbas mokančius kunigus. Tarp pirmųjų studentų buvo lietuvių iš Didžiosios Lietuvos – Martynas Mažvydas, pirmųjų penkių spausdintų lietuviškų knygų parengėjas, ir Baltramiejus Vilentas. XVI a. atvyko daugiau jaunuolių – Tomas Gedkantas, Augustinas Jomantas, Mikalojus Blotnas, Jonas Šeduikionis, Aleksandras Rodūnionis, Stanislovas Marcijanas, Jurgis Zablockis ir kt. Nors daugelis jų net nesuprato vokiškai, puikiai mokėjo lotynų ir lenkų kalbas, buvo studijavę Krokuvoje ir kituose Europos universitetuose. Jiems buvo įsteigtos specialios lietuvių stipendijos.

Kandidatus akademinėms studijoms rengė 1586 m. Tilžės gimnazija (veikė su pertraukomis iki 1944 m.), joje buvo lietuvių kalbos pamokų ir skiriamos stipendijos lietuviams. Prie bažnyčių steigėsi lietuviškos pradinės mokyklos.

Kunigaikštis pasikvietė iš Gdansko spaustuvininką Hansą Weinreichą. Jis tapo Karaliaučiaus spaudos pradininku. 1545 m. čia išspausdintas dvikalbis prūsų katekizmas, o 1547 m. – Mažvydo katekizmas, pirmoji lietuviška knyga. XVI a. jau trys Karaliaučiaus spaustuvės turėjo šriftą prūsiškiems ir lietuviškiems tekstams (Daubmanno, Weinreicho ir Osterbergerio), jos išspausdino apie 20 lietuviškų knygų ir smulkių spaudinių. XVII a. lietuviškas knygas pajėgė spausdinti dar aštuonios spaustuvės, trys iš jų – karališkosios (Reussnerio, Kanterio ir Hartungo, ši buvo akademinė spaustuvė). Tilžės lietuvių bažnyčios kunigas Danielius Kleinas kėlė idėją steigti lietuviškų knygų spaustuvę Tilžėje.

XVII a. Prūsijos lietuvių raštijos darbuotojų gretas papildė pirmieji vietiniai universitetinį išsilavinimą gavę jaunuoliai. Jonas Bretkūnas, Labguvos, vėliau Karaliaučiaus kunigas, 1590 m. į lietuvių kalbą išvertė Bibliją, tilžiškis Danielius Kleinas 1653 m. parengė pirmąją lietuvių kalbos gramatiką. XVIII a. pradžioje Mažojoje Lietuvoje kilo pirmoji filologinė diskusija. Joje dalyvavo lietuvių kunigai Mykolas Merlinas, Jokūbas Perkūnas ir Jonas Keimelis. Polemika paskatino pirmosios lietuviškos grožinės knygos – Ezopo pasakėčių vertimo į lietuvių kalbą – pasirodymą (Jonas Šulcas, *Die Fabuln Aesopi*, 1706) ir pirmuosius filologinius lietuvių kalbos tyrimus (Pilypas Ruigys, *Meletema*, apie 1708). Keimelis siūlė įkurti lietuvių filologinę draugiją (*Societas Lituanico-philologicum*), kuri moksliniais pagrindais normintų lietuvių kalbą. Anuomet įkurti tokią draugiją nebuvo subrendusios sąlygos. Tą užduotį vėliau iš dalies atliko Lietuvių kalbos seminaras.

Lietuvių kalbos seminaro įsteigimas ir jo veikla

Poreikis steigti Lietuvių kalbos seminarą kilo tada, kai 1709–1711 m. maras nusinešė daugiau kaip dvidešimtys lietuvių kalbą mokėjusių kunigų gyvybes. Didelių nuostolių patyrė universitetas, mirė dalis profesūros, liko tik trečdalis studentų. Antrąjį šimtmetį lituanistines tradicijas ugdomas Karaliaučiaus universitetas nebepajėgė aprūpinti lietuviškų parapijų sielovados darbininkais.

1718 m. pavasarį Prūsijos karalius Frydrichas Vilhelmas I (*Friedrich Wilhelm I*) išsiuntė laiškus profesoriams Heinrichui Lyzijui (*Heinrich Lysius*) į Karaliaučių ir Augustui Hermanui Frankei (*August Hermann Francke*) į Halę, ragindamas apsvarstyti, kaip per trumpą laiką parengti lietuvių kalbą mokančių kunigų. Pirmasis respondentas siūlė įsteigti seminarą Karaliaučiuje, o antrasis – Halėje. Frankė įžvalgiai pažymėjo: *Turime kaip Jokūbas laikyti bandą nuolat padalintą, kad, žuvus vienai daliai, išliktų kita*. Lyzijas skeptiškai vertino dviejų seminarų egzistavimą, jis priminė, jog stinga lietuviškų vadovėlių bei mokytojų, ir teigė, jog verčiau iš Halės atsiųsti studentų į Karaliaučių, kad čia išmokę lietuvių kalbos jie liktų tarnauti lietuviškose parapijose.

Dviem seminarams išlaikyti reikėjo daug lėšų, todėl nuspręsta iš pradžių steigti seminarą Karaliaučiuje, kur buvo kalbą mokančių kunigų ir akademinė spaustuvė, turinti lietuviškus rašmenis. Halės Lietuvių kalbos seminaro idėjos laikinai atsisakyta¹.

1 Halės Lietuvių kalbos seminaras, prižiūrimas profesoriaus Augusto Gottliebo Frankės (*August Gottlieb Francke*), veikė 1827–1840 m. Jo docentas Frydrichas Vilhelmas Hakas iš Kretingalės parengė pirmąjį Prūsijoje spausdintą lietuvių kalbos žodyną su trumpa gramatika (1730).

Karaliaučiaus Lietuvių kalbos seminaro įsteigimas sietinas su 1718 m. birželio 27 d. karaliaus raštu Teologijos fakultetui. Jame rašoma, kad šiame fakultete studijuoja mažai lietuvių ir jie neturi pakankamai erudicijos, tačiau yra vokiečių, kurie stropiai mokosi lietuvių kalbos, todėl jiems turi būti skirtos lengvatos – stipendija, maitinimas konvikte ir vieta alumnate. Iki pat XIX a. dauguma seminaristų buvo vokiečių kilmės, vėliau užsirašydavo vis daugiau lietuvių. Seminaras, pavadintas *Seminarium lithvanicum*, vėliau oficialiuose dokumentuose įsitvirtino vokiška forma – *Litthausisches Seminarium*.

Inspektoriais buvo skiriami tik teologijos profesoriai. Daugelis jų buvo universiteto rektorai ar fakulteto dekanai, turėjo aukštus bažnytinius postus. Lietuvių kalbos jie nemokėjo, išskyrus karaliaus pamokslininką profesorių Joną Jokūbą Kvantą. Jis įtraukė pirmuosius seminaristus į raštijos darbą – lietuviškos Biblijos antrojo leidimo (1755) rengimą. Tarp jų buvo pirmųjų lietuviškų epigramų autorius Adomas Frydrichas Šimelpfenigis. XIX a. seminarui vadovavo puikiai lietuvių kalbą mokėję asmenys – Martynas Liudvikas Rėza (nuo 1810 m. iki mirties 1840 m.) ir Frydrichas Kuršaitis (nuo 1840 m. iki pensijos 1883 m). Jie išugdė ne vieną raštijos kūrėjų kartą.

Iš pradžių lietuvių kalbos savo bendraamžius mokė ją geriau mokėję studentai (docentai), XIX a. išaugus klausytojų skaičiui, įsteigti du skyriai: pirmajame dėstė pats seminaro vadovas, antrajame – jo prižiūrimas studentas. Iš vadovų ataskaitų nustatyti 27 docentai, dar 11 pavardžių atskleista iš kitų šaltinių. Apytikriu skaičiavimu, seminare nuo jo įsteigimo dirbo apie 200 lietuvių kalbos docentų, net po keletą vienos giminės atstovų – Milkai, Cipeliai, Ostermejeriai ir kt.

Nuo XVIII a. pab. seminarą privalėjo lankyti visi iš lietuviškų parapijų atvykę teologijos studentai. Archyvų bylos išsaugojo apie 500 pavardžių. Tai daugiausia kunigų ar precentorių sūnūs. Kur kas mažiau jaunuolių buvo kilę iš kaimo mokytojų ar valstybės tarnautojų (mui-tininko, teismo komisaro, registratoriaus, miškų urėdo), smuklininkų ar amatininkų šeimų. Mažiausiai buvo kilusių iš pasiturinčių ūkininkų.

Studijos seminare truko trejus metus (tiek laiko buvo mokama speciali stipendija). Pratybos, suderintos su teologijos fakulteto tvarkaraščiu, vykdavo 2–3 kartus per savaitę. Pirmieji vadovėliai buvo katekizmas, Biblija ir lietuvių kalbos gramatika. Aukštesniajame skyriuje buvo kompiliuojami lietuviški pamokslai, rengiamos katechizacijos, verčiamos į lietuvių kalbą Biblijos ištraukos, žemesniajame mokoma skaityti ir kalbos pradmenų iš Danieliaus Kleino gramatikos (1654).

XIX a. seminaras iš kalbos mokymo institucijos virto lituanistikos studijų ir lietuvių inteligentijos ugdymo centru, jį lankė ir laisvieji klausytojai, teisės, medicinos studentai, ir gavę paskyrimus absolventai. Rėza į mokymo programą įtraukė pasaulietinės literatūros kūrinių – savo paties išleistus Kristijono Donelaičio *Metus* (1818) ir pasakėčias (1824), Kristijono Gotlybo Milkaus į lietuvių kalbą išverstą E. von Rochowo skaitinių knygą „Kūdikių prietelius“ (1795), šveicarų pedagogo Pestalozzi'o raštus. Lietuvių kalbos subtilybių buvo mokoma iš seminaro absolventų parengtų gramatikų ir žodynų.

Rėzos vadovavimo laikotarpiu Seminaras buvo žinomas užsienyje. Jį lankė būsimois danų baltistas Kasparas Vilhelmas Smithas, Karaliaučiuje lietuvių kalbos mokėsi būsimois rusų baltistas Piotras Preisas, vadinęs Rėzą geriausiu lietuvių kalbos žinovu Europoje. Tarp seminaristų buvo studentas iš Didžiosios Lietuvos Jokūbas Eduardas Daukša, jis laikomas

meilės lyrikos pradininku lietuvių poezijoje. Tuo metu ir Vilniaus universitete kilo idėja steigti analogišką seminarą ir pakviesti docentą iš Karaliaučiaus, tačiau caro valdžia nedavė tam leidimo. Pradėjęs seminarui vadovauti Kuršaitis į mokymo programą įtraukė savo parengtų lingvistinių darbų, įvedė šnekamosios lietuvių kalbos kursą, jos mokė iš Donelaičio kūrybos ir Rėzos išleistų Prūsijos lietuvių dainų (1825). Seminare buvo skatinama mokslinė veikla: studentas G. L. Bendžius parašė du kalbotyros tyrinėjimus, J. J. Vieškalnis – studiją apie Donelaitį, F. R. T. Glogau – kalbotyros studiją lietuvių kalba. Šių darbų, deja, neišliko.

Seminaro reikšmė lietuvių raštijai ir kultūrai

Lietuvių kalbos seminaras parengė apie 1 400–1 500 lietuvių kalbą mokančių dvasininkų ir mokytojų, apie 1 200 jų dirbo Mažajoje Lietuvoje. Kai lietuviškos parapijos jau buvo pakankamai aprūpintos kalbą mokančiais kunigais, laukdami vakancijos seminaro absolventai dirbdavo precentoriais, kantoriais ir praktiškai tobulino lietuvių kalbos įgūdžius. Daugelis seminaristų po studijų buvo paskirti savo tėvų adjunktais, į lituanistinę veiklą įsitraukė ištisos šeimos – Ruigiai, Hakai, Engeliai, Šimelpfenigiai, Štimeriai, Šperberiai, Milkai, Ostermejeriai, Cipeliai, Cygleriai, Hazenšteinai, Urbonai, Kuršaičiai ir kt.

Seminaro absolventai sudarė Rytų Prūsijos lietuviškosios inteligentijos branduolį, nenutrūkę asmeniniai ir kūrybiniai ryšiai teigiamai veikė visą lietuvių raštiją ir budino visuomenę. Pasklidę Mažosios Lietuvos miestuose ir kaimuose, jie leido pirmuosius lietuviškus laikraščius, steigė ir rėmė lietuviškas mokslo ir kultūros draugijas, rengė vadovėlius kitataučiams. Jie išliko su tauta ir sunkiomis išbandymų valandomis. 1871 m. susikūrus vieningai Vokietijai, Mažosios Lietuvos inteligentija nepritarė spartėjančiam lietuvių kalbos išstūmimui. Stichiškus judėjimus viešai rėmė ir lietuvių kunigai.

Seminaro auklėtiniai kūrė XVIII–XIX a. Mažosios Lietuvos raštiją. Didžioji lituanistikos dalis parašyta vokiečių kalba ir skirta išsilavinusiam skaitytojui. Tai prūsų žemės istorijos, baltų mitologijos, tautosakos tyrimai, gramatikos, žodynai, lietuvių kalbotyros, literatūros, poetikos ir vertimo teorijos darbai. Juos vertino Prūsijos ir Vokietijos intelektualai, daugelis neprarado mokslinės vertės ir šiandien.

Lietuvių kalba parengtos knygos buvo skirtos lietuvių skaitytojams. Tai religinio ugdymo lektūra (katekizmai, giesmynai, Biblijos skaitiniai) ir pasaulietinio turinio knygelės (literatūros chrestomatijos, skaitiniai vaikams, šviečiamojo-ūkinio pobūdžio brošiūros).

Kai kurių seminaristų ar docentų vardai visiems laikams įrašyti lietuvių raštijoje. Tai Kristijonas Donelaitis – lietuvių literatūros pradininkas, Gotfrydas Ostermejeris – istorikas, giesmių rengėjas, Kristijonas Gotlybas Milkus – lietuviško giesmyno, naujos gramatikos ir žodyno autorius, Martynas Liudvikas Rėza – naujos lietuviškos Biblijos redaktorius, pirmojo lietuvių dainyno parengėjas, Frydrichas Kuršaitis – pirmasis profesionalus lietuvių kalbininkas.

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS PREMIJOS LAUREATAI

Eduardas JONUŠAS – dailininkas, Kuršių nerijos paveldo puoselėtojas. 2009 m.

Nijolė STRAKAUSKAITĖ – Klaipėdos universiteto docentė, humanitarinių mokslų daktarė, Kuršių nerijos ir Prūsijos (Mažosios) Lietuvos istorijos tyrinėtoja. 2010 m.

Vitalija JONUŠIENĖ – kultūros veikėja, ilgametė Thomo Manno memorialinio muziejaus ir kultūros centro direktorė. 2011 m.

Arvydas JUOZAITIS – humanitarinių mokslų daktaras, politikos ir visuomenės veikėjas, filosofas, rašytojas, publicistas. 2012 m.

Liucija CITAVIČIŪTĖ – humanitarinių mokslų daktarė, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos raštijos tyrėja, vertėja, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslininkė. 2013 m.

Arūnas SAKALAUSKAS – Vilniaus dailės akademijos profesorius, skulptorius, M. L. Rėzos paminklų Juodkrantėje ir Kaliningrade autorius. 2014 m.

Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro AGILA folkloro ansamblis GIEDRUŽĖ (vadovė – Audronė Buržinskienė), Pamario krašto etninės kultūros puoselėtojas. 2015 m.

Romanas BORISOVAS – dailininkas, akvarelėse įamžinęs nykstantį Rytų Prūsijos paveldą. 2016 m.

Ingė LUKŠAITĖ – docentė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė, Reformacijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Prūsijos Kunigaikštystės, Prūsijos (Mažosios) Lietuvos kultūros istorijos tyrinėtoja. 2017 m.

Albertas DANILEVIČIUS – skulptorius, aplinkos, žemės meno kūrėjas, pedagogas. 2018 m.

2008 m. Neringos savivaldybės taryba įsteigė Martyno Liudviko Rėzos vardo kultūros ir meno premiją. Ji įteikiama kiekvienų metų sausio 9 d. per M. L. Rėzos gimtadienį už Kuršių nerijai ir Prūsijos Lietuvai reikšmingą, aktyvią ir kūrybingą veiklą. M. L. Rėza gimė 1776 m. sausio 9 d. Kuršių nerijoje, Karvaičių kaime, kuris paskutiniaisiais XVIII a. metais buvo užpustytas.

„BET KĄ STATANT NERINGOJE, REIKIA DIDELIO JAUTRUMO“

Albertą Danilevičių kalbina Raimonda Ravaitytė-Meyer

*„Nesakyčiau, kad turėtume visiškai nieko Neringoje nestatyti, užsidaryti, tačiau – arti to (...).
Mano išsigelbėjimas – laikinieji menai, aplinkos, žemės, ekomenas...
Lieka nuotraukoje, žmonių atmintyje, o gamtai – minimali žala.“
Albertas Danilevičius*

Turėjome išlaukti, kol Neringoje rasis menininkas, apie kurį galima būtų pasakyti – *genijus loci*, vietos dvasios kūrėjas. Toks buvo šviesios atminties Eduardas Jonušas, susitapinęs su kuršininkais ir jų palikimu. Toks yra Albertas Danilevičius, skulptorius ir pedagogas, Kuršių nerijoje atradęs save kaip aplinkos, žemės meno kūrėją. A. Danilevičius į Neringą atvyko tada, kai E. Jonušas jau buvo įvykdęs didžiąją savo gyvenimo programą – atkūręs beveik visą kuršininkų paveldą. Jonušo balsas tuomet jau buvo pritilęs, o kūrybinė galia palaužta ligos.

A. Danilevičius dar spėjo aplankyti sergantį E. Jonušą, su juo pasikalbėti, nupiešti portreto eskizą... Nenumanė, kad ateis laikas, kai reikės stoti E. Jonušo vertybių pusėn, nes kito – išmanančio, galinčio, norinčio – tiesiog nebus.

Einu iš paskos

„Kai E. Jonušui buvo įteikta pirmoji Rėzos premija, kartelė buvo labai aukštai iškelta, – mano dešimtosios Martyno Liudviko Rėzos premijos laureatas A. Danilevičius. – E. Jonušo palikimas – milžiniškas. Neįsivaizduoju, kaip vienas žmogus galėjo tiek nuveikti, į viską buvo įsigilinęs iš esmės. Ką jis darė, darė aukščiausiu lygiu (su labai nedidelėmis išlygomis). Nenorėčiau kažką išskirti. Jis paliko tapyboje savo vizijas, kurios mums yra kaip perspėjimas dėl ateities...“

„Aš tik einu Jonušui iš paskos, ne tiesiogiai..., – po šių žodžių patylime, o Albertas (daugelis neringiškų jį vadina vardu, ne pavarde) dar priduria: – Man regis, nesu toks užsispyręs, kaip gali atrodyti. Mane lengva palenkti.“

Kai jis buvo paprašytas sukurti antkapinį paminklą Jonušui, iš dailininko žmonos Vitalijos jau buvo girdėjęs apie autentišką krikštą, saugomą dirbtuvėje. Jonušas jį aptiko kasdamas duobę kapinių patvoryje ir norėdamas palaidoti jam atnešto nežinomo kareivėlio kaukolę. Nidoje krikštai jau buvo pastatyti, todėl šį radinį kapinių atkūrėjas priėmė kaip jam siųstą padėką – iš aukščiau..., „Mane sujaudino krikšto istorija... Staiga taukšt! – vizija – lyg iš viršaus: taip turi atrodyti! Net galvoti nereikėjo“, – pasakojo Albertas, ne kartą priminęs, kad tai nebuvęs jo vieno darbas: pradžioje senąjį krikštą reikėjo konservuoti, paskui „nuimti“ jo formą, tada nulieti iš vaško, sukuriant simetrišką vaizdą, o po to tą patį atkartoti iš metalo.

Kitokios stilistikos – šiuolaikišką – krikštą iš balto marmuro dailininkui Vaclovui Kaminskui Danilevičius sakė popieriuje paišęs kartu su menininko žmona šviesios atminties režisiere Regina Vosyliūte. Marmuras buvo paties Vaclovo parsivežtas. Vėliau Juodkrantės kapinėse atsirado dar vienas panašios stilistikos krikštelis, skirtas juodkrantiškiui Žilvinui Vaičiuliui.

Tose pačiose Juodkrantės kapinėse Danilevičius pasiryžo išgelbėti pasvirusį dargiau kaip trijų metrų aukščio krikštą – antkapinį paminklą Tadiui Rakickui – ne dėl to, kad tai sukurta E. Jonušo. „Nesvarbu, kas jį padarė. Tai buvo ir yra kapinaičių akcentas. Dėl to jos išskirtinės, turi atpažįstamą ženklą. Ant kalvos didysis krikštas stovi kaip kompozicijos užbaigimas, aukščiausias taškas“, – savo vizija dalijosi Albertas. Niekas nesuprato jo užsispyrimo išgelbėti didįjį krikštą. Samdyti kraną – per brangu, tad buvo pasiūlyta šį stogastulpį skulptoriui supjausčius parsitempti namo, iš jo padaryti skulptūrėlių. Kita alternatyva – paminklą tiesiog sudeginti.

„Suėjo du Albertai ir patraukė“, – šiandien jau gali pajuokauti Danilevičius, geruoju minėdamas juodkrantišką Albertą Jakavičių, su kuriuo kartu stačią skulptūrą, įtvirtintą pasigamin-

Antkapinis paminklas E. Jonuši Nidos etnografinėse kapinėse

tuose rémuose, patraukė tolėliau nuo buvusios vietos, iš metalinės kapsulės išvalė puvinį ir permontavę į betonavo.

Su tokiu pačiu žemaitišku užsispyrimu ir tikėjimu (kad pavyks) Albertas ėmėsi restauruoti E. Jonušo M. L. Rėzos skulptūrą, kurioje lizdą jau buvo susisukęs paukštis, be to, skulptūra stovėjo pasvirusi, vidus išpuvęs, sveikos medienos kevalas belikęs vos 2–3 centimetrų storio. Ekspertai iš Vilniaus šaukė: beviltiška, skulptūra pasmerkta... O ji štai vėl stovi kaip stovėjusi ant Skirpsto kopos ties Pervalka, ir nedaugelis težino, kad prie jos savo ranką buvo pridėjęs Albertas Danilevičius. Anksčiau skulptoriui buvo pavykę atnaujinti patį pirmąjį E. Jonušo medžio darbą – „Neringos vartus“ ties Smiltynės keliu į naująją perkėlą.

Pasirinkimas – Juodkrantė

Albertas buvo dvidešimt šešerių, kai su žmona Kristina (taip pat dailininke) ir trimete dukrele Ula pirmą kartą susiruošė į Kuršių neriją pas draugus juodkrantiškius Pareigius. Šviesios atminties ornitologas Vytautas Pareigis valdišku „kabluku“ atsivežė juos į Juodkrantę, po to parodė Mirusias kopas.

„Vajetau tu mano, kaip įdomiai atrodė tos kopos! Kažkoks visai kitas pasaulis! – ir šiandien nušvinta Alberto akys. – Kristina, kaip aš tada tau pasakiau?“ – pasisuko į žmoną.

„Pasakei, atvežk mane čia, ir aš tave paliksiu ramybėje, – kvatojo Kristina, o man, nieko nesupratusiai, paaiškino: – Albertas po studijų niekada negalvojo likti Vilniuje. Jei ne Arūnas

Sakalauskas, jis turbūt ir būtų likęs Žemaitijoje, nes buvo iš „Minijos“ dailės kombinato gavęs stipendiją meninio akmens apdirbimo studijoms Telšių dailės technikume. Sakalauskas juokdavosi: tai ką, tu ruošiesi atgal į „Miniją“ meškų drožt? [sovietmečiu meškos buvo populiarius suvenyras – *sud. past.*]. Sakalauskas vadovavo Danilevičiaus kursui, buvo jaunas, energingas, iš Vilniaus atvykęs dėstyti į Telšius. Kristina tėsė: „Sakalauskas pamatė, kad gabus, paėmė Albertą už parankės ir nuvežė į atvirų durų dienas Vilniaus dailės institute.“ Danilevičius, gimęs ir užaugęs Plungėje, nieko nežinojo nei apie milžiniškus konkursus, nei apie „užnugarius“. Įstojo ir šešerius metus sėkmingai mokėsi skulptūros.

Po studijų dešimt metų abu sutuoktiniai kaip laisvi menininkai dalyvaudavo parodose ir vis ieškojo vietos, į kurią galėtų pabėgti iš Vilniaus. Ir vienas, ir kitas vasaras buvo leidę kaime, pas gimines, todėl ilgėjosi gamtos, tylos, ramybės. Juodkrantė buvo tas kompromisas, kuris abiem atrodė priimtinas – „nugalėjo“ tarp daugybės kitų pasirinkimų, pradedant Žemaitija ir baigiant Suvalkija.

Iš Vilniaus laiko Albertas paminėtų svarbiausią jo gyvenime įvykį – sutiktą žmoną ir gimusią dukrą. „Mes esame komanda. Vienas su kitu nuolatos tariamės. Ji rodo man savo darbus, aš jai – savo. Nebūtinai ji paklauso manęs, aš – jos, bet išsakyta nuomonė yra svari. Dabar prisideda dar ir menininke tapusi Ula.“

Įsiklausęs į Kristinos nuomonę, Albertas Vilniuje pradėjo kurti archajiškas skulptūras, atspindinčias baltų pasaulėjautą. Šios skulptūros dabar puošia namus ir Juodkrantėje šeimos atidarytą „Smėlio studiją“. Kai Lietuva budo iš sovietinio sąstingio, abu bendraminčiai ėjo dainuoti į „Romuvą“, o Albertas buvo tapęs Jaunimo sambūrio prie Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio koordinatoriumi. Dabar Albertas nesidrovi pasakyti, kad Sąjūdis „pertvarkė jo smegeninę“.

Paveldas – ne skonio dalykas

Per ketvirtį amžiaus, praleisto Juodkrantėje, Alberto požūris į šios gyvenvietės ateitį nuolatos keičiasi, atsiranda gilesnis istorijos ir aplinkos suvokimas.

Naujoji krantinė, jo nuomone, žmonėms yra patogi, tačiau kultūros paveldo atžvilgiu – tai milžiniškas lūžis. „Buvusios senosios Juodkrantės vaizdo atkurti nebeįmanoma jau vien dėl šios krantinės, nekalbant apie daugelį mažesnių dalykų.“ Stebėdamas rekonstrukcijas ir naujas statybas, Danilevičius neslepia savo nusivylimo lietuvių architektais (esama ir išimčių): „Kultūros paveldo požūriu, architektams lyg trūktų išprusimo. Arba jausmo... o gal atsakomybės?!“

Didžiausia akistata su kultūros paveldu Danilevičiaus gyvenime įvyko 2006-aisiais pradėjus dirbti Kuršių nerijos nacionalinio parko (KNNP) kultūrologu. Jam buvo duota užduotis išfotografuoti paveldinių namų kiemus, vertingų pastatų fasadus, fiksuojant tai, kas dar yra išlikę ir ką dar galima būtų išsaugoti. „Tuo metu mediniai langai buvo keičiami plastikiniais, durys – geležinėmis... Akyse vyko didžiulė kaita. Man buvo baisu! Dabar atrodo, kad mano darbo niekam nereikėjo, aš buvau tapęs pajuokos objektu, o mano sukaupta medžiaga... pradingo. Sugedus kompiuteriui, jos niekas nesistengė atkurti.“

Tuo pačiu metu Albertas buvo paprašytas papaišyti, kaip galėtų kopose atrodyti atribojimai, tvorelės, suoliukai. Vėliau dalis šių eskizų tapo labai subtilios stilistikos aplinkos meno tvariniais griežčiausią apsaugos režimą turinčio Naglių gamtos rezervato Pilkosiose kopose,

Paplūdimio angelas. Medienos atliekos iš jūros. Apsauginis kopagūbris Juodkrantėje

Atitvarai. Medis. Parnidžio kopa Nidoje

Garnys. Nendrés, medis.
Gintaro įlanka Juodkrantėje

Krėslas Neringai. Medis.
Tylos slėnis Parnidžio kopos papėdėje

Sutartinė. Nendrés, medis. Gintaro įlanka Juodkrantėje

taip pat Parnidyje. „Pirmuosius kartus atvykęs į Juodkrantę tokių grožybių buvau prisižiūrėjęs! Važiuojant autobusu miške ties kvartalinėmis linijomis buvo matyti gražiausių tvorelių – ir kiekviena skirtinga. Mane toji ornamentika žavėjo, tarsi grafika miško fone, – apie girininko Jono Staniaus palikimą pasakojo Danilevičius, apgailestaudamas, kad šios gerosios patirties mes nesugebėjome perimti. – Tada, be „Raganų kalno“ skulptūrų, Juodkrantėje buvo sukurta ir Zuikynė, o kiek sveikatinimo, poilsio aikštelių... Šiandien atsivežame standartizuotas, spalvotas, kičą primenančias aikšteles. Nebesuprantu, kodėl...“

Paveldas, pasak Danilevičiaus, nėra skonio reikalas (gražu – negražu, patinka – nepatinka), tai – vertybė, kuriai suvokti reikia žinių ir noro. Pasigirsta kalbų, kad Neringoje beveik nėra paveldo, o ir architektūros tradicija abejotina, vadinasi, galime daryti, ką norime arba kaip mums tuo metu atrodo.

Išsigelbėjimas – laikinieji menai

Anot Danilevičiaus, Kuršių nerijoje paveldas yra ne tik pastatai, bet ir pajūrio prieškopė, miškas, kopos – visas kultūrinis kraštovaizdis, kurį formavo ne tik gamta, bet ir žmogus.

„Kai man pasiūlė sukurti „Krėslą Neringai“ Tylos slėnyje, galvojau – lįsiu į laukymę, tarp medžių, kuo atokiau nuo marių, kad tik nesužeisčiau aplinkos... Kai skulptūra jau buvo baigta ir pastatyta, atvažiavęs po kurio laiko net aiktelėjau – visos pušelės buvo iškirstos, o krėslas stovėjo plynėje... Man regis, pats daiktas, skulptūra, man pavyko. Parnidžio kopos papėdėje žvelgiant aukštyrą, ji tarsi pranyksta. Turi prieiti, kad pamatytum jos dydį. O ar ją reikėjo ten statyti, čia jau kitas klausimas“, – svarsto skulptorius.

„Bet ką statant Neringoje reikia didelio jautrumo, – įsitikinęs Danilevičius. – Nesakyčiau, kad turėtume visiškai nieko nestatyti, užsidaryti, tačiau – arti to. Mano išsigelbėjimas – laikinieji menai, aplinkos, žemės ekomenas... Lieka nuotraukoje, žmonių atmintyje, o gamtai – minimali žala, tik dūmai...“

Kristinos ir Alberto Danilevičių vizijose subrendo idėja Juodkrantės Gintaro įlankoje kurti nendrinės skulptūras, eksponuojant jas ant vandens. Pradžioje jos buvo sudeginamos per Jonines, vėliau ugnies misterija persikėlė į rudenį ir tapo ilgamete tradicija, pažymint Baltų vienybės dieną. Dailininkų dukra Ula, kadaise bandžiusi daryti objektus iš to, ką išmeta jūra (dizaino studija „Kalk“), tėvams davė mintį rengti pajūrio apsauginio kopagūbrio (prieškopės) simpoziumą. Per tris vasaras profesionalūs dailininkai sukūrė vienuolika aplinkos meno pavyzdžių iš atliekų (trys jau yra suniokotos). Žmonių atmintyje dar gyvos A. Danilevičiaus skulptūros iš medžio šakų – Gintaro įlankoje arčiau marių laisvai besiganantys arba vežimą ir roges traukiantys arkliai, elniai devyniaragis, sparnuota būtybė prie dailininko namų. Paskutinė – šerniukas iš žabų – dar „ganosi“ sporto aikštyne prie Juodkrantės mokyklos. Ledo skulptūros, gimusios Nidoje ir Preiloje, liko tik kaip gražus prisiminimas – tokia šio meno paskirtis.

A. Danilevičius yra iš tų retų profesionalų, kuriems norisi ne tik kurti, bet ir dalintis savo žiniomis. Tik atvykęs į Neringą, jis pradėjo mokytojauti, pradžioje – Juodkrantės pagrindinėje, vėliau – Neringos meno mokykloje (su pertraukomis), o šiandien dailės jis moko ir vaikus, ir suaugusiuosius.

„Mokymas mane traukia, saldus dalykas... – sako Albertas. – Nėra taip, kad man sektųsi šiuolaikiškai užimti vaikus, kažką organizuoti... Esu labiau mokytojas konsultantas. Duodu temą, užduotį, kaip tame Neringos meno mokyklos etnokultūriniame projekte „Ritin kalne smiltatę“... Galiu pamokyti, jei yra noras.“

Prieš pat šv. Kalėdas pas Albertą atėjusi juodkrantiškė Daina Radzevičiūtė-Jašinskienė kalbėjo turinti didžiulį norą pranciškonams padovanoti prakartėlę. Skulptorius atsakė – gerai, galime pabandyti, bet dirbti teks pačioms. Kaip sektiną pavyzdį Danilevičius parodė įkvėptas Gintaro Gavenavičiaus skulptūrėles iš nemintų linų. Taip tamsiais advento vakarais, skulptoriui stebint iš šono, juodkrantiškių moterų rankose gimė prakartėlė iš šieno, šiandien esanti Klaipėdos šv. Pranciškaus Asyžiečio koplyčioje.

Juodkrantės bendruomenę vienijančia veikla yra tapęs ir jau dvi vasaras vykstantis Smėlio skulptūrų simpoziumas, kitąmet žadantis apimti smėlio meną ir poeziją.

Dirbtuvė – po egle

Paklaustas, kur gimsta didieji skulptoriaus darbai, Albertas mosteli ranka į pamiškę, už malkinės: „Mano dirbtuvė – po egle. Užsitempiu plėvelę nuo lietaus ir dirbu. Žiemą, vasarą. Ne sovietiniai laikai, kad kas dirbtuves dalintų, – dailininko balse nėra kartėlio. – Kurti meną yra prabanga, nes iš to nieko daug neuždirbsi. Bet esu laimingas!“ Tuo nesuabejoju klausydama ramios neskubrios Alberto kalbos. „Kaip gerai, kad tėtis išvažiavo iš Vilniaus...“, – prisimenu dukters Ulos žodžius.

Mums bekalbant, įšyla juodkrantiškio Kaziuko Pečiukevičiaus sumūryta krosnis, kurią praeidamas vis patapšnoja Albertas: gerai pastatyta! Šlapioms snaigėms krintant, čia, namuose, kur kas jaukiau nei po egle... Nebeskaičiuoju, kelintą puodelį arbatos geriame – Kristina vis pliko ir vis iš kitokių žolelių... O mano akys laksto, jaukiame būste užtikdamos įdomiausių detalių: seną, bet prabangią, Kristinos tetučių iš Suvalkijos komodą, džiovintas ir jau suakmenėjusias žuvis virš viryklės, masyvų tekinto medžio dubenį, pilną raudonų obuolių... Visko labai daug – Kristinos paveikslų iš smėlio ir ornamentinių – iš žolių, jų fone gražiai atrodo Alberto mitinės medžio figūros. „Namai, jų interjeras, paveikslai, gėlės, augalai – čia Kristinos pasaulis, jos kūryba, o aš tik sienas esu „pastumdęs“, – baigia Albertas, kurį į tamsią naktį išgena iš kito kambario išpuolę trys keturkojai augintiniai, vienas garsesnis už kitą. Paskutinė išeina uodegą iškėlusį katė. Kaip tame dokumentiniame filme „Smėlio žmonės“, kurį apie Albertą Danilevičių yra sukūrusi režisierė Inesa Kurklietytė.

Šerniukas.
Žabai, medis.
Juodkrantė

NEPASAKYTA KALBA

Martyno Liudviko Rėzos kultūros ir meno premiją įteikus Albertui Danilevičiui

Kokia prasmė kurti laikinąjį meną, kuriam išnykus, tarsi nieko ir nelieka?

Mano atsakymas būtų: kūrėjas, gyvendamas ypač jautrioje ekosistemoje, anksčiau ar vėliau prieina prie tokios kūrybinės strategijos. O diena iš dienos būdamas Kuršių nerioje, kraštovaizdžio požiūriu vienoje iš vertingiausių teritorijų, skulptorius save gali geriausiai realizuoti kurdamas laikinuosius menus. Jie padeda išvengti vidinių konfliktų ir vizualinės taršos.

Pateiksiu, mano galva, blogus pavyzdžius. Nidoje – Parnidžio kopos urbanizavimas, nevykęs Saulės laikrodis, demonstruojantis žmogaus poreikį save pristatyti kaip demiurgą, didybės manija (tarsi ta laikina „skruzdėlė“ galėtų pabelsti Dievui į langus?!) – visa tai daugiau kalba apie žmogaus psichologinius kompleksus nei apie jo dvasingumą. Toliau Klaudijaus Pūdymo „Sartros“ ir Kęstučio Musteikio „Suolelis prancūzų belaisvių atminimui“ – ir vienas, ir kitas visiškai svetimkūniai tobulame Parnidžio kopos peizaže.

Kitas blogas pavyzdys – Juozo Geručio Ruzgo „Neringa“ ir aplink ją naujai išgrįsta Nidos aikštė. Tai vienas grėsmingiausių perspėjimų, kaip nereikėtų artyn prisileisti nei skulptorių, nei architektų, kol neužaugo profesionalai, turintys jautrumo ir talentą „nuskaityti erdvę“, „civilizuoti“ ją kokybiškai. Šiandien matomas tik godumas, noras įsiamžinti ir įsisavinti pinigus.

Tvarūs, ilgaamžiai kūriniai turi būti statomi ypač atsakingai. Visada reikėtų kelti klausimą, ar vieta, jos vaizdas, pastačius meno kūrinį, pagerės? Ar verta „paaukoti“ aplinką, jos grožį dėl intencijos kažką įamžinti, vardan kokios prasmės tai reikėtų daryti? Tokia kūryba vadovaujasi visai kitais dėsniais, ir tai jau yra meno viešosiose erdvėse sunkiasvorė problematika.

Alberto ir Kristinos Danilevičių užmojis kurti žemės meno, ekomeno kūrinius didelės atsakomybės lauke yra pagirtina vien dėl to, kad, jei kūriniai pasirodytų esą silpni iš profesinės pusės, ilgainiui jie sudulės, ir vėl liks švari erdvė, turinti potencialą keistis, atsinaujinti. Kuo ilgiau skulptorius A. Danilevičius gyvena Neringoje, jo žodžiais, „šventoje“ žemėje, tuo jautriau bando prie jos prisiliesti. Įtempęs klausą jis vis geriau ir aiškiau išgirsta, ką pati aplinka jam pasakoja. O pasakoja ji atsiverdama ir atverdama daug kultūrinių sluoksnių – klodų klodus baltiškojo, prūsiškojo, vokiškojo paveldo, stichijų, karų, marų, praeityje gyvenusių ir kūrusių asmenybių pėdsakus ir dar daug visko, ką menininkas bando savaip permąstyti, „išmelsti“ ir „apgiedoti“ kuriamais ritualais, idant toji paslaptinga žemė leistų ir toliau gyventi dabarties žmonėms. Tokia „klausa“ apdovanoti ypač jautrūs menininkai, dažniausiai esantys nepatogūs, nes stabdo procesą, reikalauja įsiklausyti, neleidžia skubėti ir kažkokie europiniai pinigai (ar reikšmingi projektai) jiems nėra motais. Tokie yra nelyginant vietos „žyniai“, saugantys aplink save teritoriją nuo didelės intervencijos.

Menininkui tokia laikysena visada yra drama, nes jo egocentrizmas reikalauja praturtėti, išgarsėti, dominuoti, o jautresnė prigimtis kužda eiti kitu keliu – rasti būdą, kaip gyventi ir kurti neteršiant, nelipant visiems ant galvų, nepaminant moralės normų. Neringos laimei, Kristina ir Albertas Danilevičiai pasirinko pastarąjį būdą.

Skulptūros, instaliacijos iš nendrių, žabų, smėlio, sniego, ledo, jūros išmetamų šiukšlių, būdamos laikinos, vis dėlto palieka ilgalaikį minčių ir jausmų poveikį. Kai kūriniai suyra dėl atmosferos pokyčių ar juos suryja ugnis, lieka gilus įspūdis – ir ilgam. Mes visi pasijuntame pasinėję į ritualą, mišių eigą ar maldą, nes dalyvaujame kūrybos vyksme ir stebime, kaip gamta, jos stichijos mūsų kūrybos rezultatą keičia ir pašalina. Erdvė vėl lieka laisva naujam kūrybos vyksmui, siela keičiasi, atsinaujina.

Vietoje apibendrinimo pacituosiu Martyno Liudviko Rėzos premijos ceremonijoje Lietuvos dailininkų sąjungos Klaipėdos skyriaus pirmininkės Neringos Poškutės-Jukumienės ištartus žodžius: „Ne Albertas prisijaukino stichijas, bet jos jį.“ Visos jo kūrybinės iniciatyvos, telkiančios bendruomenę ir auginančios kiekvieną jos narį, skirtos žmogaus dvasiniam tobulėjimui. Prisiliedama prie kūrybinių procesų siela tarsi atkartoja dieviškąją kūrybą, gauna peno ir į savo gyvenamąją aplinką jau nebežiūri taip buitškai. Ugnies sunaikinta nendrinė skulptūra palieka bendrystės, lengvumo, naujos pradžios virpesio, kažko pažadėto ir tęsiamą įspūdį. Išaušus rytui žvelgdamas į Gintaro įlanką supranti, kad vyksmas pasikartos po metų, vėl gims kažkas nauja ir vėl bus galimybė sustoti, pasiklausyti ir ilgėtis to, ko mūsų dvasia nėra pamiršusi.

Aušra Jasiukevičiūtė

Dailininkė, skulptorė, Lietuvos dailininkų sąjungos Vilniaus skulptorių sekcijos pirmininkė

A. Danilevičius.
Gintaro gaudytojai.
Ugnies skulptūra,
nendrės, medis.
Gintaro įlanka
Juodkrantėje

JEANAS PAULIS SARTRE'AS IR NIDA

Antanas Sutkus. Sartre'as kovoja su vėju Kuršių nerijoje

VIZITAS, APNUOGINĖS LIETUVIŲ MĄSTYMĄ IR VERTYBES

Jolanta Juškevičienė

Teigęs, kad pasaulyje nėra svetimo blogio, kad dėl jo kalti visi žmonės, smerkęs Prancūziją už kolonijinę politiką Alžyre, JAV – už karą Vietname, bet šlovinęs tarybų valdžią, tačiau jos laikytas vienu iš tų „naudingų idiotų“, kuriuos galima išnaudoti savo ideologijai skleisti. Jeanas Paulis Sartre'as – prancūzas, žinomas rašytojas ir filosofas, egzistencializmo pradininkas, Nobelio premijos laureatas, tiesa, atsisakęs šio apdovanojimo, deklaruodamas, jog nenorįs savęs sumenkinti iki institucijų lygio. Metai po šio įvykio – 1965-aisiais – J. P. Sartre'as su savo gyvenimo drauge, taip pat rašytoja ir filosofe Simone de Beauvoir, lankėsi Lietuvoje. Trumpai apsilankė ir Kuršių nerijoje, o praėjus pusei amžiaus, 2018-ųjų vasarą, čia išdygo viešnagę įamžinanti J. P. Sartre'o skulptūra. Šis faktas šiandien naujai žadina smalsumą, susijusį su J. P. Sartre'o asmenybe ir jo santykiais su Lietuva.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja, humanitarinių mokslų daktarė Solveiga Daugirdaitė prieš keletą metų išleido knygą „Švystelėjo kaip meteoras“, kurioje praktiškai rekonstravo 1965-ųjų įvykius, kai Lietuvą, užsieniečiams uždarą šalį, aplankė pasaulinio garso intelektualai. Kaip lietuviai suvokė šio vizito svarbą ir kaip svečiai vertino Lietuvą, koks buvo tikrasis svečių vizito Lietuvoje tikslas, apie svečių abejingumą ir lietuvių nusivylimus – pokalbis su dr. S. Daugirdaite.

Įdomioji poros pusė – moteris

Pokalbkime apie Jus ir J. P. Sartre'ą. Nuo jo ir Simone'os de Beauvoir viešnagės Lietuvoje praėjo pusė amžiaus. Kada ir kodėl Jums kilo idėja grįžti prie šio įvykio, analizuoti jo įtaką mūsų šalies kultūrai, menininkams, rašytojams?

Įklimpau ten, kur ketinau greitai prabėgti. 2008 m. Simone'ai de Beauvoir sukako 100 metų, o Latvijos universitetas rengė ta proga konferenciją. Pasisiūliau dalyvauti joje iš labiau patriotinių užmojų – kaimynai rengia tarptautinę konferenciją, o niekas iš Lietuvos neketino važiuoti. Planavau pranešime aptarti 1965 m. lietuvišką spaudą (jau buvau ją peržiūrėjusi), gal dar apžvelgti Beauvoir kūrybos vertimus į lietuvių kalbą. Po konferencijos turėjo išeiti straipsnių rinkinys: parengiau jam angliškai straipsnį apie Beauvoir viešnagę Lietuvoje, Antanas Sutkus maloniai davė nuotraukų. Tikėjausi, kad tuo ir baigiau. Bet leidinio sudarytoja, jauna filosofė, žuvo, leidinys nepasirodė. Matyt, sąsąmonėje liko neužbaigto darbo pojūtis, lyg kartėlis, kažkas, kas neleido tos temos pamiršti.

Na o jeigu konkrečiai apie „mane ir Sartre'ą“, tai įdomioji Beauvoir ir Sartre'o poros pusė man buvo ir tebėra Beauvoir, mąstytoja ir dokumentinių knygų autorė.

Ar ilgai rinkote medžiagą knygai?

Žiūrint ką laikysime rinkimu. Feminizmu, taigi ir Beauvoir, domiuosi nuo jaunystės, vėliau dėstytojaudama analizavau „Antrąją lytį“ (garsiausias Beauvoir feminizmo veikalas –

Maskva buvo suinterasuota palaikyti gerą Baltijos šalių gyventojų nuomonę apie save ir kiek aukštesnius buities standartus, kad jos nemaištautų, taigi Sartre'o viešnamė turėjo būti dar viena centro malonė periferijai. Ir lietuviai šį jauką prarijo.

Dr. Solveiga Daugirdaitė

aut. past.] su studentais. Sakyčiau, kad kelerius metus nerinkau medžiagos, bet kadangi dirbu sovietmečio literatūros tyrimų programoje, beskaitant dokumentus vis kas nors iškildavo apie Beauvoir ir Sartre'ą. Po kokių šešerių metų supratau, kad turėčiau medžiagos knygutei, jeigu tik būčiau ją kaupusi. Tada teko bandyti prisiminti, kur ir ką buvau skaičiusi, dar ir kollegos pasufleruodavo. Parašiau per pusmetį, bet jau turėjau išspausdinusi porą straipsnių, skaičiusi daugiau pranešimų. Knyga išėjo 2015-aisiais. Taigi viso labo 8-eri metai, bet, išskyrus paskutinį pusmetį prieš atiduodant rankraštį, tai buvo toli gražu ne pagrindinė veikla. Yra tokių darbų, kurie nudirbami tarsi pakeliui, dirbant kitus darbus.

Kur radote daugiausia informacijos apie vizitą, ar jis buvo dokumentuotas kaip svarbus mūsų šaliai?

Šiek tiek dirbau bibliotekose, ypač skaitydama sovietmečio spaudą, peržiūrėjau kelis neskeltus dienoraščius. Archyvuose radau labai nedaug. Tikrai norėjau rasti daugiau dokumentų, nes atsiminimų apie žemiškąją viešnamės pusę – kur konkrečiai nakvojo, kur valgė, kiek tai kainavo – niekas nerašė. Rašytojų sąjungos dokumentuose radau tik bendras tų metų išlaidų ataskaitas. Tiesa, ir vienintelį raštą, kuriame svečiai minimi: juo Rašytojų sąjunga nurodo, kad vežiodama LTSR 25-mečio iškilmų svečius – Beauvoir su Sartre'u ir lietuvių kilmės amerikiečių komunistą Philippą Bonosky su šeima – išleido daugiau degalų, negu buvo galima, ir nuomojosi papildomą automobilį.

Flirtavo su sovietų valdžia

Keičiasi laikai ir požiūriai į daugelį reiškinių, ar susidūrėte su kliūtimis rinkdama medžiagą?

Vargu ar kliūtimi galima laikyti žmogaus atminties veikimo ypatybes: užsimiršta net tai, kas atrodė neužmirštama. Kita ypatybė ta, kad nors žmogus buvo įvykio liudininkas, bet laikui bėgant išsitrina jo autentiški įspūdžiai, ir kartojamus kitų liudijimus, ypač jeigu juos lydi vaizdas, jis pradeda laikyti savais. Mokslininkų psichologų atlikti atminties tyrimai, kuriais iki tol nebuvau domėjusis, paaiškina, kodėl Sartre'ą Nidoje, paveikti Sutkaus nuotraukų, prisimeina net tie, kurie Nidoje tuo metu nebuvo. Atskirą skyrių galėjau parašyti apie fantastines versijas. Vienos jau mirusios dailininkės dukra pasakojo, kad jos mamą Palangoje, kur dailininkai atostogavo kūrybos namuose, su Sartre'u supažindino dailininkas Juozas Mikėnas, pažinojęs Sartre'ą nuo prieškario laikų Paryžiaus. Tame pasakojime visi galai susivedė, buvau linkusi juo tikėti, kol manęs nepaprotino pasižiūrėti į Mikėno mirties datą.

Taip pat kliūtimi negaliu laikyti to, kad pavėlavau bent dešimtmečius. Tai beveik taisyklė: ir giminės istorija įdomi tampa tik tada, kai nebėra ko paklausti. Nežinau, kodėl anksčiau už mane šios temos nesiėmė, tarkime, prancūzistai, lyginamosios literatūros tyrėjai, kurie domisi literatūrų ryšiais. Džiaugiuosi, kad dar pakalbinau Beauvoir vertėją Aldoną Merkytę, tuometį Rašytojų sąjungos atsakingąjį sekretorių Algirdą Pocių. Kurioziškai ilgai aiškinsi, kas ta B. Zavalovaitė, „Švyturio“ žurnale išspausdinusi pokalbį su Sartre'u – pasirodė, kad tai žurnalistė, frankofilė Birutė Liauškienė, kurios balsą gerai pažinojau. Gaila, kad nepakalbinau Justino Marcinkevičiaus, o jeigu dar anksčiau būčiau susizgribusi, klausčiau Jurgio Kunčino, kuo jis rėmėsi, rašydamas apsakymą „Kelneris, aptarnavęs Sartrą“. Visada įdomu matyti, kaip rašytojas realius faktus apaugina fantazija.

Sartre'o biografija trumpai

Jean-Paul Sartre (Žanas Polis Sartras) – prancūzų rašytojas, publicistas, dramaturgas, vienas žymiausių XX a. egzistencialistų. Gimė 1905 m. birželio 21 d. Paryžiuje. Mirė 1980 m. balandžio 15 d. Paryžiuje, palaidotas Monparnaso (*Montparnasse*) kapinėse. 1964 m. Sartre'ui buvo skirta Nobelio literatūrinė premija, tačiau rašytojas jos atsisakė.

Sartre'as šlovino komunizmą ir aštriai pasisakė prieš Prancūzijos kolonijinę politiką Alžyre, vėliau, prieš Vietnamo karą, kartu su Bertranu Raselu (Bertrand Russell) ir kitais intelektualais surengė tribunolą JAV karo nusikaltimams pasmerkti. Po karo Sartre'o idėjos buvo priimančios labai prieštaringai. 1948 m. Katalikų bažnyčia visus jo raštus įtraukė į uždraustų knygų sąrašą. Paskutiniaisiais gyvenimo metais jo pažiūros pasikeitė – nustojęs garbinti komunistinę revoliuciją, ėmė skelbti, kad tikroji revoliucija yra moralinis tobulėjimas. Sartre'as pasižymėjo ne tik pažiūru, bet ir santykių su moterimis nepastovumu. Nepaisant tokio gyvenimo būdo, šalia jo visada buvo jo gyvenimo partnerė, viena garsiausių feministų Simone de Beauvoir.

Kas Jus pačią labiausiai nustebino renkant šią medžiagą?

Man atrodo, kad pati knyga radosi iš nuostabos. Atsiminimuose justai pasakotojų optimizmas, didžiavimasis tiek Lietuvos kultūra, tiek savimi. Viena vertus, atsiminimai rašyti ir publikuoti daugiausia po 1990 m. Tai „laiko dvasia“: 7-asis dešimtmetis apskritai įdomus savo entuziazmu, gal būdingu labiau TSRS ir JAV negu Vakarų Europai: kosmoso užkariavimas, Chruščiovo apsilankymas JAV ir susižavėjimas kukurūzais... Jeigu tiksliai, tai 1965-aisiais jau nebevadovavo Chruščiovas, bet optimizmo dvasia dar išliko iki 1968-ųjų. Tada galutinai žlugo „socializmo su žmogišku veidu“ iliuzija. Beauvoir ir Sartre'o apsilankymo vertinimai labiau atskleidžia tas atšilimo, nors jau vėstančio, nuotaikas negu tikrovę. Tarkime, iš vienu atsiminimų į kitus eina mintis, jog Lietuvą tokie garbingi svečiai aplankė todėl, kad ji anuomet visoje Tarybų Sąjungoje garsėjo savo daile, kinu, geresniu pragyvenimo lygiu. Bet ar galėjo besididžiuojantieji nežinoti, kad Sartre'as ir Beauvoir į TSRS atvažiuodavo kone kasmet? Nuo 1962 m. vasaros iki 1966 m. vasaros Sartre'as, vienas ar su Beauvoir, TSRS lankėsi bene devynis kartus. Jie jau buvo išmaišę europinę šalies dalį, o 1966 m. pavasarį buvo planuota, kad jie važiuos į Vidurinę Aziją, bet ten įvyko žemės drebėjimas, tad buvo pasiūlytas Krymas, kur jau buvo atostogavę. Juk jų apsilankymus lydėdavo interviu sąjunginėje spaudoje. Stebino ir nekritiškas atsiminimų autorių požiūris į Sartre'o asmenybę. Jis tikrai nebuvo įžvalgus mąstytojas, kai beatodairiškai gynė komunizmą ir TSRS, nepasižymėjo ir moraliniu jautrumu. Rašytojas Aleksandras Solženicynas, gavęs Sartre'o kvietimą, atsisakė susitikti, davęs suprasti, kad jam nepriimtinas Sartre'o flirtas su sovietų valdžia. Taigi nebuvo visi apakinti šio asmens spindesio. Stebino ir kultūros elito žmonių, rašiusių atsiminimus, nenoras ar negebėjimas net ir sulaukus nepriklausomybės pažvelgti į praeitį kritiškiau. Iš laiko perspektyvos dar geriau matyti, kad tokių prosovietiškų veikėjų kaip Sartre'as parama buvo ideologinis TSRS laimėjimas. O jie – „naudingi idiotai“, – taip juos yra pavadinęs Olegas Gordijevskis, buvęs KGB pareigūnas. Lietuvių atsiminimuose Sartre'as tarsi sustingęs savo didybėje, nors jis pats laikui bėgant keitė nuomonę, prieštaravo sau, atrodo, provokuodamas diskusijas ir konfliktus su tais, kurių veiklą jis sekė ir su kuriais savotiškai varžėsi dėl reikšmės ir įtakos, pavyzdžiui, su Albertu Camus.

Dar nustebino Antanas Sutkus, prisipažinęs, kad iki Liongino Šepečio, partijos ideologinio darbuotojo, užrašų pasirodymo, o tai yra kone pusšimtis metų, manęs, jog į automobilį, kuriuo per Lietuvą buvo vežamas Sartre'as, pateko šiaip sau, dėl draugystės su rašytojais. Šepetys gyrėsi, kad jis apgynė Antano Sutkaus kandidatūrą, dėl kurios abejota, nors tiksliai nepaaiškino, kokiose instancijose. Net su giminėmis iš užsienio nebuvo bendraujama be valstybės saugumo žinios, o čia – pasaulinio lygio veikėjai iš kapitalistinės šalies.

Svečių kūrybą išmanė menkai

Kiek to meto intelektualams Lietuvoje Sartre'as buvo žinomas? O Beauvoir?

Žodis „žinomas“ čia tinkamas. Šiapus geležinės uždangos jis buvo žinomas labiau ne dėl literatūros ar filosofijos, o dėl politikavimo, mat tuo laiku jis palaikydavo TSRS politiką tautiniuose renginiuose, dėl ko buvo apsuptas valdžios dėmesio. Kažkodėl jam atrodė, kad JAV yra didesnis blogis už TSRS. Net 1964 m., atsisakydamas Nobelio premijos, jis pareiškė, kad pasaulyje laimės socializmas, ir apgailestavo, kad ši premija skiriama vakariečiams arba Rytų disidentams, t. y. kad premija buvo skirta Borisui Pasternakui, o ne Michailui Šolochovui.

vui, kuris buvo stalinistas ir šia premija buvo apdovanotas kitais metais. Yra duomenų, kad sovietai Sartre'o kūrybą svarstė versti į rusų kalbą dar prieš Antrąjį pasaulinį karą kaip kapitalizmo išsigimimo vaizduotoją. Po karo Sartre'as pradėjo aktyviai reikštis prokomunistiniame tarptautiniame taikos judėjime, 1954 m. pirmąkart apsilankė Maskvoje, taigi tapo dar priimtinesnis „progresyvus vakarietis“. Lietuviškai turbūt tebuvo prieš karą Juozo Keliuočio išverstas apsakymas, bet jau kitais metais, 1966-aisiais, pasirodė ką tik parašyta autobiografinė knyga „Žodžiai“. Lietuviai šį tą buvo skaitę rusiškai, gal lenkiškai. Vienas kitas frankofonas buvo skaitęs daugiau, bet ne jie grojo pirmaisiais smuikais svečių palydoje, jeigu išvis buvo prie svečių prileisti. Egzistencializmas dar buvo madingas, vieną jo kryptį – ateistinę – sovietai dozuotai toleravo, Sartre'ą pateikdami kaip vienintelį ir svarbiausią jo atstovą. Tiek interviu, tiek atsiminimuose užfiksuoja nemažai pokalbių su svečiais, bet nematyti, kad būtų diskutuojama apie jų kūrybą ar veiklą. Tai geriausias liudijimas, kad jie buvo „žinomi“, ir gana vienpusiškai, paviršutiniškai. Šiame kontekste Sutkus pacitavo sovietmečio anekdotą: juk lydintieji asmenys buvo rašytojai, o ne skaitytojai...

Beauvoir buvo iš esmės nežinoma nei kaip filosofė, nei kaip rašytoja. Spėju, kad niekas nebuvo skaitęs „Antrosios lyties“. Marcinkevičius 1981 m. išleistame „Dienoraštyje be datų“ mini, kad 1967 m. buvo skaitęs jos romaną, neaišku, kokia kalba. Aldona Merkytė netrukus po viešnagės išvertė porą jos kūrinių, bet jų nespėta išleisti iki 1968-ųjų, kai Sartre'as tapo nebepageidautinas TSRS, nes pasmerkė Varšuvos sutarties šalių kariuomenės įsiveržimą į Čekoslovakiją.

*Mano simpatijos neabejotinai tenka
socializmui ir tam, kas vadinama
Rytų bloku, bet aš užaugintas
buržuazinėje šeimoje ir kultūroje.
Tai leidžia man bendradarbiauti
su visais, siekiančiais suartinti
dvi kultūras. Tačiau tikiuosi, kad,
žinoma, „laimi geriausias“.
Tai yra socializmas.*

*Iš Sartre'o pareiškimo Švedijos
spaudai, atsisakius priimti Nobelio
literatūros premiją*

Antanas Sutkus. J. P. Sartre

Susitikimuose nuobodžiavo

Kaip manote, ar svečių apsilankymas pakeitė mūsų šalies intelektualus, ar turėjo įtakos pasaulėžiūrai, kūrybai, egzistencinei savigarbai?

Būtų naivu tikėtis, kad penkių dienų viešnagė gali ką nors iš esmės pakeisti. Na, nebent tie, kurie gerai apie save galvojo, nusifotografavę šalia Sartre'o ėmė dar geriau apie save galvoti... Tam tikros varžytuvės, trintis, kas galės sėdėti prie vieno stalo su Sartre'u, išryškino besikeičiančią pačių rašytojų hierarchiją. Buvęs Rašytojų sąjungos vadovas Antanas Venclova, atostogavęs Palangoje tuo metu, kai ten lankėsi Beauvoir ir Sartre'as, nebuvo pakviestas pabendrauti su svečiais, jautėsi nustumtas, dienoraštyje kaltino Mieželaitį, tuometį Rašytojų sąjungos pirmininką, sąmoningai jį ignoruojant. O štai Kostas Korsakas, Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktorius, buvo pagerbtas – svečiai atvežti į jo vasarnamį Turniškėse, jo žmona Halina vakarieniavo su svečiais Palangoje. Iš tikrųjų netgi nežinome, kas priėmė galutinį sprendimą, ar kandidatas politiškai patikimas, kad bendrautų su svečiais iš Vakarų. Marcinkevičius „Dienoraštyje be datų“ tikina, kad jį susitikimas su Sartre'u paskatino atsigręžti į istorines temas, bet tas susitikimas įvyko 1967 m. rudenį, kai poetas su tarybine delegacija lankėsi Paryžiuje, ir ta grupė, ne Marcinkevičius asmeniškai, buvo pakviesta pietų. Nors aš manyčiau, kad poetas būtų tą pačią išvadą anksčiau ar vėliau padaręs savarankiškai: tik mes patys galime sau rūpėti.

Buvo rašytojų, kuriems tas susitikimas didelio įspūdžio nepadarė, bet jie apie tai neparašė atsiminimų. Kaziui Sajai susitikimas Rašytojų sąjungoje nepasirodė įdomus, Beauvoir irgi nuobodžiavo: po stalu timpčiodama švarko skverną, ragino Sartre'ą liautis kalbėjus ir greičiau baigti susitikimą. To susitikimo įrašas buvo publikuotas, svečių klausinėta apskritai apie prancūzų kultūros gyvenimą: ką stato teatrai, kokie autoriai populiarūs. Ne visai apie orą Paryžiuje, kaip yra šmaikštavusi Birutė Liauškienė, bet panašiai.

Kokį tikslą tuo metu galėjo turėti SSRS valdžia, atsiųsdama svečius būtent į mūsų šalį?

Nesu mačiusi jokių dokumentų, negaliu būti tikra. Manau, kad viena iš Baltijos šalių tais metais pasirinkta neatsitiktinai, nes plačiai, daugybe renginių buvo minėtos okupacijos ir aneksijos, ano meto terminais – tarybų valdžios įkūrimo – 25-osios metinės. Estiją Sartre'as ir Beauvoir jau buvo aplankę. Maskva buvo suinteresuota palaikyti gerą Baltijos šalių gyventojų nuomonę apie save ir kiek aukštesnius buities standartus, kad jos nemaištautų, taigi Sartre'o viešnagė turėjo būti dar viena centro malonė periferijai. Ir lietuviai šį jauką prarijo. Tuo laiku Prancūzija draudė savo diplomatams oficialiai lankytis Baltijos respublikose, nes nepripažino jų aneksijos. Nors Beauvoir ir Sartre'o nesaistė diplomatinė tarnyba, važiuodami į Baltijos šalis jie demonstravo tam tikrą atsainumą savo vyriausybės atžvilgiu, o mūsų atžvilgiu – aneksijos pripažinimą. Taigi, kaip sakoma, žiūrint, iš kurios pusės pažiūrėsi į tą viešnagę...

Lietuvos gyvenimo kraštutinumus man geriausiai atskleidžia du tų metų įvykiai. 1965 m. kovą apsuptas nusišovė paskutinis Lietuvos partizanas Antanas Kraujelis, žmonai pasakęs, kad „ruskiams“ nepasiduos ir, nors jis nebesulauks, liekantys gyventi sulauks nepriklausomybės. Nežinau, ar daug kas, be aplinkinių Utenos rajono gyventojų ir valdžios, tai žinojo. Antras, kad vasarą buvo minimas LTSR 25-metis, ir Sartre'as buvo atsiųstas parodyti pasauliui, kad okupuoti piliečiai klesti. Šios tikrovės tokios skirtingos, kad nelengva suprati, kaip jos koegzistavo tokioje mažoje šalyje.

Atsiminimai apie Lietuvą kuklūs

Kaip svečiai atsiliepė apie mūsų šalį po viešnagės?

Jeigu tikėsime atsiminimais, tai svečiai viską gyrė: ir lietuvišką virtuvę, skilandį, ir revoliucines tradicijas, ir meną, ir gamtą. Spėju, tai specifinis prancūzų mandagumas: kad ir ką pamatyti, sakys „C'est génial! C'est magnifique!“ Daugiau galima sužinoti iš Beauvoir autobiografinės knygos „Tout compte fait“ (Viską apsvačius, 1972). Ji išleista autorei jau suprantant, kad į TSRS nebenuvažiuos. Knygoje matyti platus poros kelionių po pasaulį kontekstas, išsamiai aprašytos kelionės į TSRS, atsiskleidžia jų maskviškių bičiulių būrys, pateikiama plati TSRS kultūros politikos apžvalga – jų nuomonę formavo rašytojai Ilja Erenburgas, Ivanas Dorochas, vertėja Lenina Zonina. Lietuvai knygoje skirta vos pusantro puslapio. Beauvoir skundžiasi, kad Maskvoje ir Leningrade jie galėdavo laisvai vaikščioti, bet, nuvykus į respublikas, prisi-statydavo globėjai. Lietuviai nepalikę jų vienų nė minutės, svečiai prašę leisti pasivaikščioti vieniems, ir vakare tie teiravosi: „Ar be mūsų buvo geriau?“ Nė vieno lietuvio nei vardas, nei pavardė neminimi. Kaip padariusi įspūdį, paminėta medinė skulptūra – paminėta vienas-kaita, tai leidžia spėti, kad kalbama apie Juozo Mikėno rūpintojėlį, sukurtą pagal tautodailės pavyzdį, šiandien stovintį M. K. Čiurlionio muziejuje Kaune, ir vieta netoli Palangos, kur stovi Thomo Manno vila, t. y. Nida, nors pavadinimas nepaminėtas.

Prieš atvažiuojant į Lietuvą, jiems buvo parodytas „gan įdomus“, Beauvoir apibūdinimu, filmas apie pokario kovas (spėtina, Vytauto Žalakevičiaus „Niekas nenorėjo mirti“). Svečiams, kaip susijusiems su prancūzų Pasipriešinimu, buvo rodomos vietos, primenančios fašizmo, apskritai karų, aukas. Atrodo, tai Sartre'ą nuoširdžiai jaudino. Sakyčiau, kad Beauvoir tai, ką matė, apibūdino tiksliai, užfiksavo tai, kas jai buvo nauja (pvz., Palangoje pamatė gintarą žvejojantį vyrą). Nors dažnai nėra nurodyti konkrečių vietų, objektų pavadinimai, juos galima atspėti iš aprašymo. Apibendrinčiau, kad Beauvoir niekaip neišskyrė Lietuvos iš TSRS konteksto. Beauvoir rašo, kad jiems patiko Estija ir ten juos globojusi rašytojo ir muzikologės Semperių pora (pabrėžiama, kad jie abu kalbėjo prancūziškai, jų globa buvo neįkyri), taip pat Lvovas. Ne visos iš aplankytų TSRS respublikų dabar didžiuojasi: gruzinai jautėsi kiek užgauti, sužinoję, kas apie juos rašoma Beauvoir atsiminimų knygoje. Jie surengė pokylį su ilgais tostais, tačiau Sartre'o vertėja Lenina Zonina gruziniškai nemokėjo, taigi svečiai tiesiog nuobodžiavo. Iš esmės ir lietuviai, ir gruzinai Beauvoir buvo bevardžiai, įtikti besistengiantys vietinių rašytojų sąjungų veikėjai.

Sartre'o mintys

Pragaras – tai kiti.

Įsakinėti ir paklusti – lygiai tas pat.

Nors nedarome to, ko norime, vis dėlto atsakome už tai, kuo esame.

Žmogus yra pasmerktas būti laisvas.

Egzistuoju todėl, kad galvoju... ir negaliu susilaikyti negalvojęs.

Galbūt būna geresnių laikų, tačiau šis yra mūsų.

Antanas Sutkus. Jeanas Paulis Sartre'as ir Simone de Beauvoir

Santuoką laikė primesta buržuazijos

Koks kelionėje buvo Beauvoir vaidmuo? To meto žiniasklaidoje ji pristatoma kaip Sartre'o sutuoktinė, nors niekada ja nebuvo. O šalia dar ir vertėja Lenina Zonina, kuriai Sartre'as buvo neabejingas. Kaip toks santykių modelis buvo suvokiamas komunistinėje šalyje?

Beauvoir mėgo keliauti, labiau negu Sartre'as domėjosi aplinka ir, kas svarbu, fiksavo įspūdžius, juos panaudojo autobiografinėse knygose, išleido pora kelionių aprašymų (po JAV ir Kiniją). Lietuviai jos beveik nepastebėjo, matė joje besišypsančią pagyvenusią moteriškę. Nežinau, ar dabar jau turime terminą tokiam ryšiui kaip Beauvoir ir Sartre'o, nes jis ir šiandien retas. Man atrodo, kad partneriais dabar dažniau vadiname gyvenimą kartu nesusituokus, o Beauvoir ir Sartre'as niekada kartu negyveno, nors stengėsi kasdien po pusdienį dirbti viename kambaryje, meilužiai buvo tik trumpą laiką jaunystėje. Santuoką jie laikė buržuazijos primesta, vaikų turėti nesiruošė. Dar jaunystėje Beauvoir ir Sartre'as buvo sudarę sutartį, kad turės kitų ryšių, bet bus vienas kitam atviri. Veikiausiai tai buvo labiau Sartre'o mintis, bet Beauvoir palaikė visas jo idėjas, dėl to vėliau buvo feminisčių kritikuojama. Jie abu gyveno atskirus asmeninius gyvenimus, taigi Zoninos atvejis nebuvo išskirtinis. Sartre'as Beauvoir buvo viso gyvenimo draugas, bendražygis, „svarbiausias vyras“, intelektualinis partneris. Beauvoir siekė išvengti tradicinių moters vaidmenų ir gyventi intelektualinį gyvenimą. Daugeliu atvejų jie abu sėkmingai bendravo su vienas kito meilužiais, šie priklausė jų bendrų draugų ratui. Beauvoir susidraugaudavo su visomis Sartre'ui svarbiomis moterimis ir, kiek galima spręsti iš pačios atsiminimų knygos, „Viską apsvarsčius“, nuoširdžiai žavėjosi Lenina Zonina, jos savarankiškumu ir optimizmu.

Sartre'as ir Lietuva

1965 m. Sartre'as kartu su Simone de Beauvoir penkias dienas viešėjo Lietuvoje. Jiedu norėjo, kad penkių dienų kelionė būtų privati, neoficiali, tačiau tai nepavyko. Svečiai lankėsi Vilniuje, Trakuose, Kaune, Palangoje, Nidoje, kur juos kartu su vietos kultūros atstovais lydėjo ir Lenina Zonina, vertėja iš Rusijos. Su ja Sartre'o santykiai buvo gana artimi. Svečių kelionė į Lietuvos pajūrį yra įamžinta garsioje Antano Sutkaus nuotraukoje „Sartras kovoja su vėju Kuršių nerijoje“. Ją skulptūros modeliui panaudojo prancūzų skulptorė Roseline Granet, ši skulptūra dabar stovi Nacionalinės Paryžiaus bibliotekos kieme. Pagal tą pačią nuotrauką 2018 m. birželio 21 d. [Sartre'o gimimo dieną – *aut. past.*] Nidoje, ant Parnidžio kopos, atidengta Klaudijaus Pūdymo skulptūra, skirta Sartre'o vizitui Kuršių nerijoje įamžinti.

Klaudijus Pūdymas. „Prieš vėją“

Prancūzų skulptorės Roseline Granet skulptūra Sartre'ui pagal A. Sutkaus nuotrauką Paryžiaus nacionalinės bibliotekos kieme

Filosofui pamąstyti kopose neleido

Svečiai per savaitę Lietuvoje lankėsi Vilniuje, Kaune, Trakuose, Palangoje, Nidoje. Apie apsilankymą Nidoje informacijos labai nedaug. Nei kada atvyko, nei kiek buvo, ką veikė. Toks įspūdis, kad čia atvažiavo labai trumpam, pavaikščiojo po kopas ir išvažiavo... Turint galvoje to meto kelionių tempus, kelionė į Nidą turėjo užtrukti ir varginti. Ar buvo verta tiek vargti?

Taip ir buvo, tik dar užkando kavinėje. Tai užfiksuota Sutkaus nuotraukose. Šiandien pasigendame konkrečių apsilankymo detalių, o atsiminimų autoriai jų neminėjo arba minėjo netiksliai. Tuomet atrodė, kad svarbu tik tai, ką didis žmogus kalba. O ar vertėjo vežti?.. Kas žino? Vos atskridęs Sartre'as „Vakarinių naujienų“ korespondentui sakė, kad nori ramiai pasivaikščioti, pamąstyti, bet lietuviai buvo parengę savo programą ir, svečių nusivylimui, jau patį pirmą vakarą pakvietė vakarienės viešbutyje. Beauvoir taip pat rašo, kad jiems vargais negalais pavyko atsakyti vakarienės, kai vėlai vakare, pakeliui iš Vilniaus dar aplankę Kauną, jie pasiekė Palangą. Jeigu pažiūrėsime į Antano Sutkaus nuotraukas, kopose taip pat juos supa nemažai žmonių, taigi to vienišo Sartre'o iš viso nebuvo.

Savo knygoje kaip tik rašote, kad Beauvoir ir Sartre'as gerbėjų Lietuvoje, regis, neturi, kol kas dar niekas nesiėmė įamžinti jų viešnagės Lietuvoje atminimo lenta. Ir štai, praėjo treji metai, ir Nidos kopose atsirado ne lenta, o visa skulptūra Sartre'ui. Ar tai adekvatu vertinant viešnagės tikslą ir svečių požiūrį į ją? Gal tai labiau ne paminklas Sartre'ui, o Sutkaus nuotraukai?

Nežinau, ką mano pats fotografas. Man atrodo, kad Sutkaus fotografija verta subtilesnio pagerbimo. O Nidoje iškilo paminklas ne Sartre'ui ir ne Sutkaus fotografijai, bet desperatiškam norui pritraukti daugiau turistų, kitaip sakant, verslininkų godumui. Kultūrinis turizmas dabar yra naujasis turizmo verslo „trends“, viliantis sulaukti filosofo gerbėjų. Abejočiau, ar Nidai reikia didesnių atvažiuojančių srautų, jos patrauklumas yra jos atokumas, uždarumas. Šiandieninė išaugusi Nida ir Sartre'ui turbūt atrodytų tik dar vienas kurortas prie šaltos jūros. Lietuvos turizmo ideologai gyvena būtuojų laiku, vadovaudamiesi tik neoliberalizmo logika, kai tikina, kad gėris yra bet kas, kas atneša pinigų. Dabar pasaulyje daug diskutuojama apie neigiamą masinio turizmo poveikį. Žymiausi turizmo centrai, spaudžiami vietos bendruomenių, kuria priemones, kaip apriboti atvykstančiųjų srautus. Turizmas atneša pinigų verslui, bet pridaro žalos vietos gyvenimo būdai, nes infrastruktūra orientuojama į turizmą, nekiliojamasis turtas tampa nebe prieinamas vietos gyventojams, niokojama gamta... Kita problema, taip pat susijusi su mūsų mentalitetu, yra požiūris į paminklus. Paminklai yra didžioji mūsų nesėkmė nuo pat nepriklausomybės pradžios, kažkodėl juos sureikšminame, tad vienus aistringai griauiname, kitus taip pat aistringai statome, pamiršdami kitas atminimo įamžinimo formas. Statant paminklus svarbiausią vaidmenį vaidina ne specialistai, bet politikai ir verslas, jie diktuoja estetinius sprendimus. O šiuo atveju dar verta kalbėti apie politinės situacijos neišmanymą ir tautinės savigarbos stoką.

Dėkoju už pokalbį.

Sartre'as ir Nida

Neringos savivaldybės atstovė spaudai Sandra Vaišvilaitė:

– Ant Parnidžio kopos pastatyti skulptūrą ir įamžinti Sartre'o vizitą Kuršių nerijoje pasiūlė skulptūros „Prieš vėją“ autorius skulptorius Klaudijus Pūdymas. Idėjos realizavimas užtruko apytiksliai dvejus metus. Šį sumanymą įkvėpė fotomenininko Antano Sutkaus nuotrauka, kurioje užfiksuotas Kuršių nerijos kopomis einantis Sartre'as. Ši nuotrauka tapo ryškesnė nei pats Sartre'o ir Simone de Beauvoir vizitas Kuršių nerijoje. Su smėliu ir vėju kovojančio žmogaus įvaizdis atpažįstamas pasaulyje.

Apsisprendimą statyti šią skulptūrą dar labiau paskatino Sartre'o vizito kopose ištarti žodžiai: „Jaučiuosi, lyg stovėčiau rojaus prieangyje“ ir „Pirmą kartą debesis man po kojomis“. Šie žodžiai puikiai apibūdina tai, ką jaučiame, būdami Kuršių nerijoje, tad citatos lietuvų ir prancūzų kalbomis nugulė greta skulptūros.

Idėja, aptarta su gerbiamu A. Sutkumi, buvo pristatyta Neringos savivaldybės tarybai, kuri išreiškė pritarimą jai įgyvendinti. Diskutuota su kurorto kultūros bendruomenės nariais. Pradėta ieškoti rėmėjų. Sumanymas pristatytas ir Prancūzijos ambasadai Lietuvoje. Manyta, kad skulptūros atidengimo išskilmės galėtų tapti gražiu Prancūzijos Respublikos Prezidento vizito Lietuvoje akcentu (2017-aisiais buvo paskelbta apie jo planus lankytis Neringoje), tad apie ketinimą statyti skulptūrą informavome ir Lietuvos Respublikos Prezidento instituciją.

Skulptūra pastatyta Neringos savivaldybės ir rėmėjų lėšomis. Projekto kaina – apie 45 tūkst. eurų.

NIDOS
SKLANDYMO MOKYKLAI – 85

Nida. Mokomasis sklandytuvas „Gandras“ tempiamas į starto vietą

SKLANDYTOJAI PASIRINKO VĖJŲ KRAŠTĄ

Asta Jankauskienė

Paskutinę praėjusios vasaros dieną Nidoje buvo paminėtas sklandymo mokyklos 85-metis. Toje nidiškių vis dar senuoju aerodromu vadinamoje vietoje, kur šešias vasaras mokėsi ir įgūdžius tobulino sklandymo aistruoliai, dabar išlakus pušynas ir kopų link praminti takai... Garbingą mokyklos istoriją liudija tik Sklandytojų vardą gavusi kopą ir keli atminimo ženklai – ant angaro pamatų pastatyta metalinė arka ir paminklinis akmuo. Dar vienas paminklas skirtas vokiečių ir lietuvių sklandytojų rekordams įamžinti. Jubiliejaus proga įrengtas naujas informacinis stendas.

Sklandymo pradžia Lietuvoje reikėtų laikyti 1931 metus, kai aeroklubas (LAK), siekdamas sudominti jaunimą oreivyste, ėmė jį populiarinti. Idėją plėtoti sklandymo sportą palaikė ir Karo aviacija. Tik dar nebuvo specialistų, galinčių tai įgyvendinti.

Ieškodama, kur pasisemti patirties, aeroklubo vadovybė išsiuntė delegaciją į Rasytėje (*Rositten*, dab. Rybačis) veikusią vokiečių sklandymo mokyklą. Netrukus po šio vizito su aeroklubo stipendijomis į Rasytę buvo išsiųsti du lietuvių sklandytojai. Vienas jų, aviacijos jaunesnysis leitenantas, vokiečių kilmės ir mokantis vokiečių kalbą, Gregoras Heidrikis (1936 m. pakeitęs pavardę į Radvenio), sėkmingai baigė mokymo kursą, jam pirmajam iš lietuvių suteikta C piloto kategorija ir sklandymo instruktoriaus vardas.

Grįžęs į Lietuvą, G. Heidrikis-Radvenis vadovavo Kauno aukštesniosios mokyklos aviacijos būreliui, dėstė aviacijos teoriją. Baigę teorijos kursą, būrelio nariai ėmėsi sklandytuvų gamybos. 1932 m., atsižvelgus į pradedančio konstruktoriaus Broniaus Oškino pasiūlymus ir patobulinus iš Vokietijos įsigytų sklandytuvų brėžinius, buvo pagamintas pirmasis lietuviškas sklandytuvas T-1, o metų pabaigoje oficialiai atidaryta Lietuvos aeroklubo sklandymo mokykla Petrašiūnuose. Jos instruktoriumi paskirtas G. Heidrikis-Radvenis. Prasidėjus mokymiesiems skrydžiams, pirmieji A piloto reikalavimus įvykdė B. Oškis ir Leonas Kinaitis. Norinčiųjų sklandyti daugėjo, bet pakaunės kalvoms trūko aukščio, tad vis dažniau kalbos ėmė suktis ir žvilgsniai krypti į Nidos kopas.

1933 m. Lietuvos aeroklubo ir Kauno aukštesniosios technikos mokyklos aviacijos būrelio iniciatyva nuspręsta įkurti sklandymo mokyklą Nidoje. Mokyklos viršininku paskirtas G. Heidrikis-Radvenis. Kurtis reikėjo tuščioje vietoje. Tad B. Oškiniui buvo pavesta suprojektuoti angarą, sudaryti jo statybai reikalingų medžiagų specifikaciją. Sklandymo entuziastams taip rūpėjo greičiau pamatyti sklandymui tinkamas aukštas kopas ir imtis įsikūrimo darbų, kad ilgai nedelsė. Žygiui pasirinkę pigiausią būdą – kelionę vandeniui – į išnuomotą medinę baržą (šalandą) krovė lentas, rąstus, cementą ir kitas medžiagas... Ant jų susidėjo ir keletą sparnų, kitų skraidančių aparatų detalių. Krovinį lydėjo ir pajūrį pasiekti nekantravo devynetas jaunų vyrų.

Po kelių parų kelionės „pasirodo Nidos švyturys, o kiek vėliau ir pati Nida... Įplaukiam į nediduką uostą, pilną žvejų valčių ir gražių, beveik liuksusinių, burinių „jachtų“ [kurėnų – *sud. past.*]. Dairomės. Matosi gražių vilų ir šiaip namukų. Mus apspinta žvejai ir vasarotojai. Prasi-

deda kalbos ir klausinėjimai“, – tokį pirmąjį įspūdį patyrė lakūnas L. Kinaitis. Žvejus domino nematyti aparatai – stebėjosi, negi jais galima plaukti, o išgirdę, kad atvykėliai ketina skraidyti, juokavo, kad iki šiol Nidoj skraidymo meną tik žuvėdros ir vanagai demonstravo...

„Į Nidos uostą atplaukėm pavakare, – savo atsiminimuose rašo lakūnas Viktoras Ašmenskas. – Greitai suradome žvejų, apsiėmusių vežimais nuvežti mūsų krovinį iš baržos į būsimos mokyklos vietą. Perkrovę visą atsivežtą mantą į vežimus, pajudėjome kopų link, kur, radę patogesnę vietelę, nutarėme sustoti. Pasistatėme palapines, sunešėme čiužinius ir pajuto-me, kad mes jau Nidos gyventojai.“

Kitas oreivis ir publicistas Jonas Dovydaitis, plaukęs į Nidą su pirmaisiais sklandytojais, savo knygoje „Žmogaus sparnai“ pasakoja:

„...Kol žvejai atvarė arklius su vežimais, atsirado truputis laisvalaikio. Sklandytojai sumanė papietauti. Juk restoranas čia pat, prie vandens. Prie stiklinės jo verandos šliejasi dviejų aukštų viešbutis ir krautuvė. <...> Restorane sklandytojų laukė staigmena. Pietūs čia kokius keturiskart brangesni negu Kaune. Kas išdrįs leisti tokius pinigus. Šeimininkas, sužinojęs, kad tai sportininkai su liesomis piniginėmis, nuvedė juos į birštubę [aludę, iš vok. Beer (alus) ir Stube (kambarys) – *sud. past.*]. Devyni sklandytojai ir instruktorius susėdo smuklėje prie ilgo juodo ąžuolo stalo. Mergina padėjo sklandytojams po dubenį garuojančio valgio. Lyg žalsvai gelsva košė, lyg tiršta sriuba... O riebumas, net akyse mirga.

– Vieno patiekalo pietūs sportininkams ir turistams, – paaiškino Sakutis. – Mahlzeit. Švie-žias unguris! Gero apetito!“

Prie pietų stalo Nidos užkandinėje susėdo būrelis sklandytojų

Į numatytą vietą susivežę visą turtą, išsitempę palapines, oreiviai pradėjo planuoti angaro statybos darbus, nes sklandytuvams drobiniais sparnais skubiai reikėjo pastogės. Jaunimas negailėdamas jėgų dirbo. Kartais, sulaukę palankaus vėjo, ir paskraidydavo. Per ilgiau nei mėnesį, paskutines dienas dirbant „prie žiburio“, angaras buvo pastatytas. Oficialus mokyklos atidarymas įvyko rugsėjo 4 d., į jį atvyko LAK pirmininkas Zigmas Žemaitis, sklandymo komiteto pirmininkas Jonas Pyragius, Klaipėdos krašto vyriausybės ir karo aviacijos atstovai, susirinko Nidos gyventojų. Visi laukė sklandytojų pasirodymo, tačiau dėl silpno vėjo jie nenustebino publikos.

Tą vasarą per pusantro mėnesio į orą dviem sklandytuvais buvo pakilta 220 kartų. Mokymus baigė pirmoji sklandytojų laida. Rugpjūčio viduryje, papūtus garsiajam Nidos rytų vėjui, G. Heidrikis po kelių trumpų skridimų atliko rekordinį 3 val. 9 min. skrydį. Pamažu dienos slinko rudenio. Prasidėjus darganoms, sklandytojai „užkalė angaro duris ir išėjo prieplaukon su lagaminėliais. Šių metų Nidos legenda baigta. Prie angaro liko flegmatiškas žvejys. Jis pažadėjo kasdien čia dirstelėti. Bet iš jo akių sklandytojai matė, kad žvejui rūpi ne tiek medis angaras, kiek pievutė, kurioje jis vilios skrendančias pro šalį varnas“, – pirmosios vasaros įspūdžius savo knygoje aprašė J. Dovydaitis.

Metų ratas netruko apsisukti. 1934 m. pavasarį, po šv. Velykų, į Nidą atskubėjo pernykščiai vyrukai, rinkosi ir daugiau norinčiųjų skraidyti. Prasidėjo sklandytojų bendrabučio statyba. Pagal architekto G. Landsbergio-Žemkalnio projektą padėti, statyti mokyklos pastatą pasišovė vietos žvejai. Jie triūsė uoliai, tik lėtokai. Mėgo susėdę papsėti pypkutes, pasišnekučiuodami apie ungurius, varnų mėsos pirklius ir pastorių, dažnai pabarantį Nidos žmonelius už šykščią auką Nidos kirchei. Mokėti jiems [žvejams už darbą – *sud. past.*] reikėjo kas šeštadienį, šitaip jie pageidavo“, – įdomias šiokiadienių detales fiksavo J. Dovydaitis.

Bendrabučio statybos darbus organizavo ir prižiūrėjo B. Oškinis. Kartais pasijusdavęs vienišas, rūpesčių nuvargintas, nei pasiguost, nei pasitart neturėjęs su kuo. Kol suko galvą dėl pinigų, iš Kauno atėjo piktas buhalterio laiškas: „Viršijote sąmatą. Varote mus į bankrotą. Nieko nebepirkti be atskiro parėdymo...“ Tačiau laiškas nelabai nuąšdino B. Oškinį, tvirtai tikėjusį, kad mokyklą pastatys...

Jau buvo išbetonuoti pamatai, iškilusios statinio sienos, trūko tik stogo, kai iš aeroklubo B. Oškinis gavo kitą raštą. Laiške buvo parašyta, kad mokykla truks plyš turi pradėti veikti nuo birželio 1-osios. Mokslas tęsis iki spalio mėnesio. Sunku buvo tikėtis, kad pastatas bus baigtas iki mokslo metų pradžios. Tačiau norintiems paskraidyti ne stogas svarbu, o vėjas! Kas iš tikrųjų norės skraidyti, neturėtų niurzgėti, prisiglausti galima ir po sklandytuvo sparnais. Birželio viduryje pūstelėjęs rytys nudžiugino sklandytojus ir išviliojo juos į kopas. Tais metais jau skraidė šešiais sklandytuvais, startuota per 1 700 kartų.

Liepą į sklandymo mokyklą, kaip į tremtį už dalyvavimą voldemarininkų maište, pažemintas iš majoro į eilinius, atvyko karo lakūnas Jonas Pyragius. Jis greitai įvykdė A, B ir C sklandymo sąlygas. O netrukus, pasibaigus G. Heidrikio komandiruotei, perėmė sklandymo mokyklos viršininko pareigas.

Pagaliau, nors ir nelengvai, buvo baigta mokyklos bendrabučio su valgykla statyba. Apie tai pasakoja J. Dovydaitis:

„Rugpjūčio pirmoji diena buvo atmintina mokykloje. Surišę šluotas iš berželių, mokiniai šlavė bendrabučio kambarius, nešė drožles, lentgalius, tempė iš angaro lovas. Virtuvė taisė pirmuosius pietus. Savas kochas išvirė puikią pupelių sriubą su rūkytu kumpiu.

Sklandytuvų
angaro statyba
prasidėjo 1933 m.
rugpjūčio mėnesį

Pabaigtuvių vainikas ant sklandytuvų angaro fermų.
Apačioje – mokyklos viršininkas G. Heidrikis

P. Briedytės
 pažymėjimas.
 Tokie Lietuvos
 aeroklubo išduoti
 liudijimai Sklandymo
 mokyklos mokiniams
 suteikdavo teisę gauti
 nuolaidą keliaujant į
 pajūrį traukiniu

Startui pasiruošusi. Sklandytuvė – P. Briedytė

– Kiek sutaupysime laiko! – džiaugėsi Bronius [Oškinis – *sud. past.*]. – Nereikės karštą vidurdienį klumpinti pas Sakutį pietų, o paskui grįžti dar labiau apsunkus tuo pačiu netrumpu keliu.“

Radosi vis daugiau jaunų žmonių, susidomėjusių sklandymu. Mokslas kainavo po 40 litų už kiekvieną – A, B ir C – klasę. Svetimšaliai mokėjo dvigubai daugiau. Maistas atsieidavo 2 litus ir dar litas už paslaugas. Dangaus traukai neatsispyrė moksleiviai, studentai, mokytojai, amatininkai, tarnautojai ir kitų profesijų žmonės nuo 15 iki 40 metų. Tarp padangių svaiguliu užsikrėtusių vyrų atsirado ir drąsių moterų. Pirmoji A piloto sąlygas 1934 m. įvykdė Elena Dapkuvienė, po metų B ir dar vėliau C reikalavimus įveikė Kazė Šalaviejūtė. Tarp mokyklos absolventų buvo ir užsieniečių moterų.

Pudencija Briedytė, tuo metu Telšių mokytojų seminarijos studentė, skautė, pamačiusi laikraštyje skelbimą, kviečiantį aplankyti Nidą ir paskraidyti sklandytuvu, labai susidomėjo. Drąsi mergina nedelsdama parašė prašymą ir 1936 m. vasarą dviem mėnesiams atvažiavo į sklandymo mokyklą. Mokėsi joje tris vasaras. P. Briedytė savo užrašuose, kuriuose fiksavo svarbius jai įvykius, datas, nutikimus, įrašė: „vieną vasarą tarp nemažo būrio vyrų buvome dviese – beveik vietinė Marytė ir aš“. Pasidžiaugia sėkmingai įvykdžiusi A ir B piloto sąlygas (gavusi ženkliuką su viena ir dviem baltomis žuvėdromis) ir aprašo, kad bandymas gauti tris žuvėdras, t. y. įvykdyti C piloto sąlygas, baigėsi... Kuršių mariose. Laimė, buvę negilu...

Ne tik P. Briedytei nepavyko suvaldyti sklandytuvo. Pasitaikydavę ir daugiau nesėkmingų nusileidimų – bakstelėjimų nosimi į smėlį ar net sklandytuvo aplaužymo. Tokia skrydžio pabaiga buvo vadinama „agurku“. Pagal mokyklos tradiciją, aplaužęs sklandytuvą pilotas gaudavo „Didžiojo oro pirato kalaviją“. Visiems susirinkus pietų ar vakarienės, „Oro piratų taryba“ perskaitydavo apdovanojimo aktą ir užkabindavo medinį kalaviją. Iš gėdos raudonuojantį sklandytoją būrelis lydėdavo į kambarį ir „didvyris“ kalaviją turėdavo pasikabinti prie savo lovos... „Juodojo vabalo“ ordiną gaudavo už „agurką“. Kodėl „apdovanojimui“ buvo pasirinktas vabalas, šmaikščiai aprašo keliautojas ir žurnalistas, 1936-ųjų vasarą mokykloje apsilankęs Pulgis Andriušis:

„Pilkos lovų eilės, o prie vienos kaba medinis kardas ir medinė apskrita lentelė, kurios vidury išpaisytas mums gerai pažįstamas juodas vabalas. Aplink šį daugiakojį riečiasi užrašas „Juodojo vabalo“ ordiną už pakartotinį sklandytuvo laužymą“. Kažin kodėl nidiškai jaunuoliai šį vabalą pasirinko nevykusių sklandytojų globėju?

– Na, tik pasistebėk gerai pavasario šiltą vakarą: bz-z-z skrenda jis ir lyg aklas bimpt atsimušą į sieną, mūsiškai kalbant, gauna agurką.

Buvo vieną vasarą atvažiavęs nukariauti oro tūlas agronomas iš Dzūkijos. Bet žemės ūkio verslas, matyt, geriau sekėsi negu sklandymas. Kartą jis buvo išmestas į orą ir ilgai nelaukęs sklandytuvą įsibėdė nosimi smėlin. Vienas linksmy pažiūrų sklandytojas suriko: „Žiūrėkit, agronomas sodina agurkus!“ Ir nuo to laiko už agurkų sodinimą buvo įteikiamas „Juodojo vabalo“ ordinas.“

Laimė, tai buvęs pereinamasis prizas.

Nidos sklandymo mokykla turėjo ir savo statutą, kuriame buvo įrašyti veiklos tikslai, mokymo programa, vidaus taisyklės. Statuto punktuose apie gyvenimo sąlygas ir paslaugas buvo nurodyta, kad „be bendrabučio kambarių, vyrams ir moterims yra salė, virtuvė, prausykla ir pagalbinės patalpos. Taip pat – biblioteka, radijo taškas <...>. Pirmai pagalbai suteikti – naminė vaistinė. Reikalui esant gali būti iškviestas iš Nidos daktaras“.

Prie sklandytuvo T2. Antras iš dešinės – G. Heidrikis

Nuotrauka atminimui: Prie mokyklos bendrabučio, po „Juodojo vabalo“ ordino įteikimo ceremonijos

„Atrodė, patekome į neišbrendamą vergiją, – guodėsi J. Pyragius į Sklandymo mokyklą atklydusiam keliautojui ir žurnalistui P. Andriušiui. – Pirmas sklandytuvo vilkimas į 60 metrų smėlio kalną mirtinai pakirto kojas. Bet toliau reikalai taisėsi, – jau džiugesne gaida pasakoją J. Pyragius. – Visą prakaitą paliekame jūroje. Rytą, dieną, vakare mus naujom jėgom aprūpina Baltija.“

Trumpa Nidos sklandymo mokyklos istorija

Nidos sklandymo mokykla buvo atidaryta 1933 m. rugsėjo 3 d.

Per šešias vasaras mokykloje buvo parengti 508 kvalifikuoti sklandytojai – A, B ir C kategorijų pilotai.

Iki 1939 m. atlikta daugiau kaip 10 tūkst. skrydžių, ore išsilaikyta per 260 valandų.

Kartu su lietuviais mokėsi suomia, čekai, prancūzai, olandai, latviai, estai.

Buvo pastatyti sklandytuvai NIDA, UODAS, NERIJA ir dvivietis PAGY.

Pasiekti rekordai

Gregoras Heidrikis 1933 m. rugpjūčio 16 d. sklandytuvu „Sakalas“ pasiekė pirmąjį Lietuvos išsilaikymo ore rekordą – skriejo 3 val. 9 min.

1934 m. birželio 26 d. su „Sakalu“ išsilaikė ore 5 val. 14 min.

Jonas Pyragius 1934 m. rugpjūčio 23 d. mokomuoju sklandytuvu T-1 pasiekė naują Lietuvos rekordą – skriejo 7 val. 2 min.

1934 m. rugpjūčio 30 d. sklandytuvu „Sakalas“ išskriejo virš kopos 12 val. 35 min. ir pasiekė Lietuvos rekordą.

1935 m. birželio 5 d. pakilęs iš šlaito antvėjo į audros frontą, su „Sakalu“ pasiekė perskridimo rekordą – nuskriejo 75 km iš Nidos į Palangą.

1936 m. birželio 16–17 d. su „Sakalu“ ore išsilaikė 22 val. 36 min., pasiekdamas ketvirtą rezultatą pasaulyje.

Alfredas Gysas 1938 m. birželio 24–25 d. pasiekė Lietuvos rekordą ir trečią rezultatą pasaulyje – sklandytuvu „Žaibas“ ore skriejo 26 val. 3 min.

Šalia mokyklos buvo įrengtas aerodromas, kuriame aviacijos švenčių metu nusileisdavo ir sportiniai, ir karo lėktuvai.

Parengė Genovaitė Grigaitienė
Neringos muziejų fondų saugotoja

Kursantams buvo dėstomi skridimo teorijos, sklandymo elementų, medžiagų technologijos, vietos reljefo bei oro sąlygų ir kiti dalykai. Sklandymo grupes sudarydavo 10–15 žmonių. Mokykloje buvo keliama LAK vėliava, kurią 1935 m. rugpjūčio mėn. surengtos Sklandymo dienos proga padovanojo į šventę atvykęs aeroklubo viršininkas Z. Žemaitis, įpareigojęs ją saugoti ir gerbti. Beje, ta šventė, netgi nepaisant įkyraus lietaus ir silpno vėjo, buvusi įspūdinga. Joje dalyvavo apie tūkstantis svečių, buvo pademonstruotas grupinis – trijų sklandytuvų – skrydis, pristatytas ką tik baigtas naujas sklandytuvas, kurio šonus ir sparnus puošė užrašas LY-Nida. Susirinkusieji galėjo pasigėrėti ir brigados generolo inžinieriaus Antano Gustaičio sukonstruoto bei meistriškai valdomo Anbo IV skrydžiu.

Daug smagių akimirkų, įsimintinų startų ir įspūdingų rekordų pasiekta per šešetą vasarų. Mokykla buvo išgarsėjusi kaip drąsaus jaunimo vasaros stovykla. Su lietuvių sklandytojais čia sklandė ir estai, latviai, lenkai, suomiai, čekai, olandai, prancūzai. Mokykla parengė 430 kvalifikuotų sklandytojų. Buvęs tos mokyklos auklėtinis karo lakūnas Antanas Mikutis atsiminiuose rašė:

„1938 m. pavasarį, kol dar nebuvo prasidėjęs mokymo sezonas, į Nidą eksperimento tvarka mėnesiui buvo atsiųsti Karo aviacijos mokyklos lakūnų skyriaus moksleiviai. Karo aviacijos vadas A. Gustaitis norėjo išbandyti, kokios įtakos sklandymas turės motoriniam skraidymui, t. y. kiek sutrumpės apmokymo laikas lėktuvais ir kiek valstybė turės apčiuopiamos naudos. Mums tai buvo didelė naujiena ir savo rūšies pramoga – mėnesį pabūti kurorte. Su šia aviacijos šaka nė vienas mūsų nebuvo susipažinęs. Į Nidą vyko 39 mokiniai lakūnai.“

Nuo 1933 m. veikusią, tvirtus oreivystės pagrindus Lietuvoje padėjusią mokyklą, 1939 m. pavasarį Vokietijai atplėšus Klaipėdos kraštą, perėmė Vokietijos karinis oro pajėgų korpusas. Ten buvo mokomi kariniai sklandytojai. LAK mokyklos turto perdavimo vokiečiams aktus pasirašė A. Gysas. Kaip kompensaciją už prarastą mokyklą Vokietija Lietuvos aviacijos klubui perdavė du sklandytuvus.

„Jų svajonė, viltys, nuostabiosios skridimo legendos – tai, kas yra neperkama ir neparduodama, – įvertinta pinigų krūvele... Grobuonis numetė juos elgetai, kad tas amžinai užmirštų savo žemės kvapą, vėjus, jūros saulėlydžius. Ar galima pinigais numalšinti praradimo skausmą?“ – su nuoskauda savo knygoje „Žmogaus sparnai“ klausė J. Dovydaitis.

Sovietų okupacija sklandytojų mokyklai buvo pražūtinga. 1940 m. joje buvo apsistoję rusų kareiviai. Kilus gaisrui, visi mokyklos pastatai sudegė.

Buvusią mokyklos vietą galima rasti pasukus nuo kelio, vedančio Parnidžio kopos link. Einant E. Jonušo gatve, matyti nauja kryprodė.

NIDOS DAILININKŲ KOLONIJA

Carlos Knaufas. Kopos prie Juodkrantės, apie 1935 m.

CARLAS KNAUFAS: DAILININKO VIENATVĖ

Dr. Bernd Schimpke

Susidomėję Nidos dailininkais ir jų kūryba, šia tema nesunkiai rasite informacijos, o štai apie vieną garsiausių to meto tapytojų Carlą Knaufą – beveik nieko. Dr. Jörnas Barfodas, Rytprūsių krašto muziejaus (Vokietija) direktoriaus pavaduotojas ir Nidos žinovas, 2005 m. išleistoje knygoje „Nida – dailininkų kolonija Kuršių nerijoje“ apie C. Knaufą tik užsimena: „1893 Godesbergas – 1944 Nida, Diuseldorfo meno akademija, peizažų tapytojas. 1930 m. Nidoje pasistatė vieną pirmųjų menininkų namų.“

Th. Manno kaimynystėje

Metais anksčiau Nidoje, ant Uošvės kalno, buvo pradėta statyti Thomo Manno vasaros rezidencija. Abiejų menininkų namai stovėjo šalia – vietoje, iš kurios vėrėsi nuostabus vaizdas į Kuršių marias, o rytais buvo galima gėrėtis iš marių kylančia saule. Taigi Th. Mannas ir C. Knaufas buvo kaimynai, tačiau niekada nebendravo.

C. Knaufas gimė 1893 m. Bad Godesbergo kurorte. Jo tėvas Peteris Josephas Knaufas buvo siuvėjas ir turėjo audinių parduotuvę. C. Knaufas mirė 1944 m. Nidoje, palaidotas senosiose žvejų kapinaitėse, kurias 1884 m. nutapė ir išgarsino Lovisas Corinthas.

Po mirties C. Knaufas buvo visiškai pamirštas, galbūt ir dėl to, kad santuokoje nesusilaukė vaikų. Jo žmona – iš Dancigo kilusi Friedel Riefenstahl, žinomos Trečiojo reicho režisierės, aktorės ir fotografės Leni Riefenstahl pusseserė.

Pasaulinių karų metu Rytų Prūsijos kariuomenės daliniuose tarnaudavo jaunuoliai iš Reino krašto. Taigi ir C. Knaufas pateko į Rytų frontą. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje pamatė Rytų Prūsijos gamtovaizdį ir jį pamilo. Tačiau dėl prastos sveikatos (sunkios astmos formos) iš karo tarnybos buvo greitai atleistas.

Susipažinęs su būsima žmona Friedel Riefenstahl, patraukė į Berlyną, kur gyveno Friedel šeima, atvėrusi jam kelią į aukščiausius visuomenės sluoksnius. Tarkime, Knaufo žmonos sesuo buvo rusų kunigaikštytė, o jos vyras – pasiuntinys Sankt Peterburge. Trečiąjį dešimtmetį C. Knaufas dažnai keliaudavo tapyti į Rytų Prūsijos rytus, Karaliaučių, taip pat į Kuršių neriją. Nidoje jis nakvodavo viešbučiuose arba pensionuose, taip pat ir pas garsųjį Hermanną Blodę, menininkų mecenatą, svečių namų savininką. Tai įrodo Knaufo paveikslai, kabėję ant didžiosios viešbučio verandos sienos. Tuo metu C. Knaufas artimai susidraugavo su tapytoju Ernstu Mollenhaueriu, H. Blodės žentu. Nors vėliau jie nutolo dėl išsiskyrusio požiūrio į kūrybą, vis dėlto jų draugystė truko iki pat dailininko mirties.

Knaufo realizmas

C. Knaufas buvo realistas, jei jo kūrybą vertintume XIX a. prancūzų menotyros požiūriu. Tai regimos tikrovės transformavimas į paveikslo logiką, jo kompoziciją ir spalvinę raišką. Šie postulatai suformavo C. Knaufo stilių ir amatą.

Tapytojas
C. Knaufas Nidoje

*„Carlas Knaufas išsaugojo Nidos gamtos
grožio stebuklą ateities kartoms.“*

Dr. Bernd Schimpke

C. Knaufo namas Nidoje. Jį, kaip ir šalia stovintį Thomo Manno vasarnamį, suprojektavo Klaipėdos architektas Herbertas Reismannas

Nidos burvaltės, apie 1935 m.

C. Knaufo realizmas nėra tikslus regimosios tikrovės vaizdavimas, greičiau jos atkūrimas tokiu būdu, kuris tiek spalvine raiška, tiek paveikslo struktūra labiausiai priartėja prie menininko grožio idealo. Taip jo paveiksluose atsiranda tai, kas mus labai traukia. Dailininko tikslas – stipriais potėpiais sujungti visus gamtovaizdžio elementus į nedalomą visumą, panaudoti tokią formą ir spalvą, taip sukomponuoti paveikslą, kad jis kuo labiau įtrauktų žiūrovą ir leistų jam gamtovaizdyje įžvelgti tai, ką pamatė pats dailininkas. Štai ko siekė C. Knaufas.

C. Knaufo paveikslai žavėdavo Nidos poilsiautojus. Įdomiausia, kad jie juos užsisakydavo dar nebaigtus tapyti, tiesiai nuo molberto. Darbų motyvai jiems buvo labai artimi, nes primindavo pačių patirtus įspūdžius Kuršių nerijoje. Paveiksluose jusdavai įkvėpimą, pagimdytą spontaniško laimės jausmo – būtent tai patraukdavo pirkėjus, tuo labiau kad Knaufas nesiekė būti visuotinai pripažintas.

Kaimo gatvė Purvynėje (metai nenurodyti)

Šio dailininko realizmas – tai ne vien jau aprašyta meno teorijos sąvoka. Jis atskleidžia C. Knaufo – menininko ir žmogaus – vidines savybes. Jis buvo nepaprastai gilus ir be galo vienišas. Panašiai realizmą suprato Paulis Cezanne'as: „Realizmas yra mano metodas, mano Dešimt Dievo įsakymų. Tačiau, supraskite mane teisingai, tai yra didis realizmas, tiesiogiai susijęs su žmogaus vidine savastimi.“

P. Cezanne'as vengė menininkų susibūrimų, diskusijų viešbučiuose ir restoranuose, jų intrigų. Jis mieliau laiką leisdavo Provanse arba savo tėvo name. C. Knaufas Nidoje taip pat vengė sambūrių ir diskusijų su kitais menininkais H. Blodės viešbutyje, Th. Manno draugijos. Jis nedalyvaudavo prieštaringose menininkų diskusijose apie tapybos stilius didžiojoje viešbučio verandoje. Ryškiausia visų šių ginčų figūra būdavo Maxas Pechsteinas. Karlas Eulensteinas, taip pat vienas žymiausių Nidos menininkų kolonijos ekspresionistų, dažnai kviesdavo C. Knaufą į šiuos vakarėlius, bet šis atsisakydavo.

Helene Pippis su broliu Hermannu Nidoje, apie 1935 m.

Kambarys, apšviestas saulės, apie 1938 m.
Šiame paveiksle C. Knaufas vaizduoja savo kambarį

Kalbant apie šio menininko gyvenimą ir kūrybą, kartinė sąvoka yra vienatvė. Jis troško visiškos izoliacijos tiek visuomeniniame gyvenime, tiek kūryboje. Kita vertus, vienatvės ar izoliacijos nelaikė savo gyvenimo prasme ar kūrybos kredo.

Nors C. Knaufas keistai vengė ryšio su kitais žmonėmis, jis visą gyvenimą buvo priklausomas nuo savo žmonos Friedel.

Vienatvę mėgstantis C. Knaufas liko nepalietas nacionalsocializmo ir jo kultūrinių idealų. Jei kas nors būtų paklausęs jo nuomonės apie kultūrinius ir visuomeninius Trečiojo reichs pokyčius ketvirtąjį dešimtmetį, jis greičiausiai būtų atsakęs kaip P. Cezanne'as: „Šiuo metu man labiausiai rūpi kuo tiksliau pavaizduoti kopas ir marias; visą savo laiką skiriu gamtovaizdžiui ir darbui dirbtuvėje.“

Žmogus nori žinoti tiesą, apčiuopti už regimojo pasaulio ribų slypinčią esmę. Dailininko misija – visur įžvelgti grožį bei esmę ir tai atskleisti kitiems. Pasikliaudamas vien intuicija, C. Knaufas itin daug dėmesio skyrė gamtovaizdžio detalių tikslumui ir siekė suteikti savo paveikslams prasmę bei išliekamąją vertę.

Atlygis už vienatvę ir atsiribojimą buvo galimybė panirti į gamtos pažinimo stebuklą, prisiliesti prie gamtiškosios savasties paslapties ir atskleisti jos grožio subtilumą bei didybę. C. Knaufo kūryba negali būti tapatinama su jokia Nidos dailininkų kolonijos pakraipa. Taip pat negalima įžvelgti jokios kolegų įtakos.

Didžiausias C. Knaufo indėlis į anų dienų Nidos dailininkų kolonijos realistinės tapybos lobyną yra tai, kad jis sugebėjo pavaizduoti Rytų Prūsijos gamtos pirmapradiškumą, suteikdamas jai nepakartojamą, išliekamąją vertę turinčią didybę. Taigi, C. Knaufas išsaugojo Nidos gamtos grožio stebuklą ateities kartoms.

Gražiausi namai

Tarnaitė Helene Pippis [vietinio žvejo dukra – *sud. past.*], kurią Knaufų šeima buvo paėmusi globoti dar visai mažytę, prastos sveikatos, ją meiliai vadino Lenchen, dailininką prisiėmė kaip jautrų, subtilų žmogų, vidutinio kūno sudėjimo, sniego baltumo plaukais, visuomet dėvintį puikiai gulintį pagal užsakymą Karaliaučiuje siūtą kostiumą. Jis buvo nuostabus žmogus ir tikras estetas visose srityse. Deja, jo sveikata buvo silpna, gal dėl to atrodė uždaras vienišius ir tylenis.

Lenchen pasakojo, kad Knaufų namas buvo gražiausias Nidoje [jame dailininkas gyveno nuo 1931 m. iki mirties – *sud. past.*]. Ypač viduje viskas buvo labai kruopščiai suplanuota ir apgalvota. C. Knaufas netgi pats padarė baldų eskizus. Jam, subtiliam, grožiui neabejingam žmogui, tai be galo daug reikė. Grožis buvo jo pasaulis. Pasaulis, kurio jis ilgėjosi.

Ketvirtąjį dešimtmetį Knaufų šeima išvyko į Italijos Alpes, į Tirolį, stiprinti sveikatos. Iš ten tapytojas į Nidą parsivežė puikių paveikslų su kalnų ir kaimo vietovių vaizdais. Knaufai lankėsi ir Maroke. Šioje šalyje tapyti paveikslai – menininkui būdingų spalvų: geltonos, rudos, ochros ir ultramarino. Lygiai tokias pačias jis rinkdavosi ir Nidoje.

Žiemą C. Knaufas dirbdavo savo namuose Nidoje. Ten buvo įsirengęs puikias, erdvas dirbtuves. Paveikslus tapydavo žiūrėdamas į vasarą darytas nuotraukas. Galima prielaida, kad pagal jas tapydavo vasarą vieniems poilsiautojams parduotus ir kitų užsakytus paveikslus. Tik taip galima paaiškinti, kodėl to paties motyvo kartais galima rasti dvi beveik identiškas versijas.

Vasaros pabaigoje nuimant derlių C. Knaufas dažnai 2–3 savaitėms vykdavo tapyti kitapus marių – į Rusnę. Ten iš Kuršių nerijos kurėnais atplaukdavo žvejai, prisikraudavo šieno gyvuliams ir, iškėlę bures, gabendavo jį į gimtuosius kaimus. Svetimšaliai sunkiai suprasdavo šį motyvą – šieno prikrautus žvejų laivus. Šiuose paveiksluose, kaip ir visoje dailininko kūryboje, niekur nerasime žmogaus.

Atminimo kryžius
C. Knaufui Nidos
senosiose kapinėse
(tikslī palaidojimo
vieta nėra nustatyta).
Antrajame plane
matyti Nidos dailininkų
kolonijos viešbučio
savininko Hermanno
Blodės kapas

Palaidotas Nidoje

Tarpukariu C. Knaufas buvo vienas populiariausių ir paklausiausių peizažistų Nidos dailininkų kolonijoje, nors pats vengė viešumos. Jis nuolat būdavo gamtoje ir piešdavo kaip apsėstas. Jo tapyti paveikslai, nors ir nepigūs, buvo graibstomi kone nuo molberto, dažnai dar kvepiantys aliejiniais dažais ir terpentinu. Pagrindiniai pirkėjai – atostogautojai iš Trečiojo reicho, kurie prisiminimui norėdavo įsigyti C. Knaufo darbų. Pastaruoju metu Vakaruose jo paveikslų kaina vėl išaugusi.

Dabar šen bei ten pasirodo C. Knaufo darbų, nes po dailininko mirties žmona Friedel dar 1944-ųjų pabaigoje vieną didelį paveikslų paketą išsiuntė į Erlangeną alaus daryklos savininkui Ebersui, kitą – pažįstamiems į Alcėjų. Abu siuntinius Lenchen ir E. Mollenhaueris žiemą karieta nuvežė į tuometį Krantą (*Cranz*, dab. Zelenogradskas) ir išsiuntė paštu. Taip daug C. Knaufo paveikslų iš Alpių, kurių jis, tikėtina, negalėjo parduoti Nidoje ir kuriuos laikė savo dirbtuvėse, grįžo į Bavariją.

C. Knaufas mirė 1944-ųjų balandžio 1 d. Nidoje. Tais metais sutuoktiniai kartu su Lenchen lankėsi Oberschlemos kurorte Rūdinuose kalnuose. Vietovė garsėjo mėlynų dažų fabriku ir radžio gydyklomis su kvėpavimo procedūromis. Būtent dėl jų į kelionę išsiruošęs sergantis dailininkas. Grįždami per Drezdeną, Karaliaučių ir Klaipėdą, jie kovo 20 d. šventė Lenchen gimtadienį. Per visą ilgą kelionę juos lepino puikus oras. Šeima iš Klaipėdos per marias į Nidą keliavo Froesės garlaiviu „Hertha“. Grįžus į šaltus namus, C. Knaufas nekaip pasijuto. Naktį jo sveikata pablogėjo, jam pasidarė silpna, trūko oro. Kaip tik tuo metu Nidoje ėmė siausti pūga. Gydytojas iš Rasytės (*Rossitten*) negalėjo atvykti. Atėjo tik Nidoje gyvenanti medicinos sesuo. E. Mollenhaueris sergantį draugą norėjo arkliais gabenti į Pilkopius (*Pillkoppen*), kad ten, pusiaukelėje, susitiktų su gydytoju. Deja, dėl prasto oro negalėjo išvykti. Vėl paskambino gydytojui, šis liepė seselei suleisti morfino, ji taip ir padarė. Po kelių minučių C. Knaufas mirė. Atėjo netoliese gyvenantys žmonės, tarp jų – E. Mollenhauerio duktė Maja, paguldė mirusįjį į karstą ir pašarvojo dailininko dirbtuvėje. 1944-ųjų balandžio 1 d. C. Knaufas palaidotas dalyvaujant beveik visai Nidos bendruomenei.

Maja Ehlermann-Mollenhauer vis norėjo pastatyti kryžių ant draugo, palaidoto netoli jos senelio H. Blodės, kapo, tačiau jai nebeužteko jėgų. Ji mirė 2012-aisiais. Aš įgyvendinau šį jos norą. 2015-aisiais, pagerbiant tapytojo C. Knaufo atminimą, senosiose Nidos kapinėse ant jo kapo buvo pastatytas medinis kryžius.

C. Knaufo paveikslai man yra prisiminimas ir raginimas nepamiršti, ką esame praradę, apmąstyti tai lėmusias priežastis. Paveikslai – dailininko vertybių atspindys ir priesakas mums, kurį turime vykdyti. Galbūt kada nors jie bus svarbūs ir platesnei auditorijai – ne tik kolekcininkams, meno žinovams ar jiems prijaunčiantiems.

Sutrumpinta iš: Bernd Schimpke. Künstlerkolonie Nidden. „Eine Landschaft voll Licht und Farbe“. Hamburg: Schimpke Kunstverlag Humptrup, 2018.

Vertė Nida Matiukaitė

Valtys saulės šviesoje, apie 1935 m.

Hamburge gyvenantis kolekcininkas, knygų apie Nidos dailininkų koloniją autorius, dr. Berndas Schimpkė turi sukaupęs 41 Carlo Knaufo paveikslą. Tai yra didžiausias vienoje vietoje sutelktas šio Nidos dailininko paveikslų rinkinys, nuolatos keliaujantis iš vienos parodų salės į kitą. Pirmąjį C. Knaufo paveikslą dr. B. Schimpkė įsigijo 1996-aisiais, o prieš daugiau nei dešimt metų Nidoje, savo name, jis atidarė nedidelę meno galeriją „Aika“. Paklaustas, kaip tapo C. Knaufo ir Nidos dailininkų kolonijos populiarintoju, dr. B. Schimpkė atsakė: „Dešimtojo dešimtmečio pradžioje darbo reikalais dažnai lankydavausi Klaipėdoje. Vieną saulėtą rugpjūčio dieną patekau į Kuršių neriją, kurios beveik nepalietas gamtovaizdis mane pakerėjo ir užbūrė. Antrą kartą atvykęs vėlai vakare, visiškai atsitiktinai buvau pakviestas į namą, esantį netoli Thomo Manno vasarnamio. Vakaro prieblandoje vos apšviestame name pajutau nenusakomą, ypatingą jo atmosferą. Vėliau sužinojau, kad tai tapytojo Carlo Knaufo namas. Panorau daugiau sužinoti apie šį menininką, susiradau jo paveikslus, dažniausiai peizažus, vaizduojančius žvejų laivelius, jų namus ir Nerijos kopas. Laimei, dar sutikau amžininkų, kurie galėjo šį tą papasakoti apie C. Knaufo asmenybę. Iki šiol jaučiuosi dėkingas ir įsipareigojęs C. Knaufui – žmogui ir menininkui. Darau viską, kad jo kūryba nenugrimztų užmarštin.“

KRAŠTOVAIZDIS

Kuršių nerijos jūros kantas ir prieškopė po 1967 m. spalio 18 d. praslinkusios audros.
Po audros Smiltynėje ir Juodkrantėje susiformavo 3–7 metrų aukščio skardžiai

KEIČIANTIS KURŠIŲ NERIJA TURI KISTI IR MŪSŲ MĄSTYMAS

Doc. dr. Donatas Pupienis

Kuršių nerija pradėjo formuotis prieš 10,7–10,5 tūkstančių metų ir maždaug po 5 tūkstančių metų tapo vientisa nerija. Kuršių nerijos plotas siekia maždaug 16 300 hektarų, o vidutinis jos aukštis – 4 metrai. Kuršių nerija yra sudaryta iš birių feldšpatinio-kvarcinio smėlio sąnašų. Rusijos Federacijai priklausančioje nerijos dalyje, Šarkuvos (dab. Lesnojė) – Rasytės (dab. Rybačis) kranto ruože, galima aptikti moreninio priemolio, o po stiprių audrų paplūdimyje atsidendia durpių sluoksniai. Jeigu darytume prielaidą, kad Kuršių nerija yra sudaryta tik iš smėlio, tai dabartinėmis kainomis jo vertė siektų apie 3,3 milijardo eurų. Ypatinga Kuršių nerijos geologinė sandara lemia išskirtinius nerijos geomorfologinius bruožus, todėl čia vyrauja vėjo, bangų ir žmogaus veiklos sukurtos reljefo formos, kurios jautriai reaguoja į pokyčius, vykstančius gamtoje.

Pasaulyje seniai žinoma apie Kuršių nerijos gamtos grožį, didžiąsias kopas ir išskirtinį 98 km ilgio žmogaus bei gamtos bendrai sukurtą geomorfologinį kūrinį – prieškopę (anksčiau mokslininkų vadintą pajūrio apsauginiu arba paplūdimio kopagūbriu). Kuršių nerijos prieškopę 1803 m. 100–150 m atstumu nuo kranto pradėjo formuoti danų kilmės mokslininkas Sørenas Bjørnas. Tačiau tik po devynerių metų buvo pradėti nuoseklūs prieškopės kūrimo darbai, kurie tęsėsi iki 1895 metų. Prieškopė buvo kuriama beveik 100 metų, norint apsaugoti krantą nuo sąnašų išplovimo (erozijos) ir jūros vandens persiliejo per Kuršių neriją audrų metu. Prieškopę visą laiką buvo reguliariai prižiūrima ir papildomai tvirtinama po kiekvienos praūžusios audros.

Pastaruoju metu visuomenė sunerimusi dėl klimato kaitos ir jos keliamų padarinių. Mokslininkus labiausiai jaudina kylantis pasaulinio vandenyno lygis ir stiprios audros, kurių padariniai geriausiai matomi jūros pakrantėse.

Jūros lygio kaita ir audrų pasikartojimas XIX–XXI amžiais

Mokslininkai teigia, kad nuo 1880 iki 2009 m. pasaulinio vandenyno vandens lygis pakilo 21 centimetru, arba per metus pakyla po 1,62 mm. Remiantis Klaipėdos jūrų uosto vandens matavimo stoties duomenimis, Baltijos jūros lygis kyla panašiu greičiu, o nuo 1898 iki 2018 m. jau pakilo 19,4 cm. Naujausi Nacionalinės aeronautikos ir kosmoso administracijos (NASA, JAV) bei Nacionalinės vandenynų ir atmosferos administracijos (NOAA, JAV) palydoviniai duomenys rodo, kad per paskutinius 25 metus (nuo 1993 iki 2018 m.) pasaulinio vandenyno ir Baltijos jūros vandens lygio kilimas vyksta du kartus greičiau ir per metus pakyla po 3,2 mm. Manoma, kad nuoseklus jūros vandens lygio kilimas didelės žalos krantams nesukelia, nes krantas spėja prisitaikyti prie jūroje vykstančių pokyčių.

Baltijos jūroje stiprių audrų metu jūros vandens lygis dažnai pakyla daugiau nei 1 m virš daugiamečio jūros lygio ir vanduo užlieja paplūdimius, tada bangoms tampa gerokai lengviau pasiekti prieškopę, o kartais net ją pralaužti. Pasak profesoriaus Vytauto Gudelio, nuo XV a. vidurio iki XIX a. pabaigos Baltijos jūros vanduo persiliejo per Kuršių neriją ir susijungė

su mariomis 1441, 1497, 1509, 1791, 1818, 1822, 1830, 1895 metais. Paskutinį kartą 800 m pločio sąsiauris Baltijos jūrą ir Kuršių marias sujungė po 1983 m. sausio 18–19 d. praūžusios audros, jūros bangoms pralaužus prieškopę tarp Kranto (dab. Zelenogradskas) ir Šarkuvos gyvenviečių, pusiasalis net 3 dienas buvo tapęs sala. 2007 ir 2017 m. atslinkusios audros Baltijos jūroje sukėlė 5–6 m aukščio bangas, priekrantėje susikaupęs vanduo prasiveržė į užkopę ir užliejo palvę bei kelią, einantį nuo Kranto iki Klaipėdos, tačiau marių nepasiekė.

Nuo 1803 iki 2018 m. Pietryčių Baltijos regioną aplankė 53 stiprios vakarinių krypties audros, kurių metu vėjo greitis gūsiuose siekė arba viršijo 30 m per sekundę. Dažniausiai stiprios audros pajūryje pasitaiko spalio–sausio mėnesiais. XIX a. buvo užregistruota 11 stiprių audrų, tuo tarpu XX a. pajūryje praslinko 38 stiprios audros, o XXI a. per 18 metų sulaukėme tik 4 stiprių audrų. XIX a. audringi buvo 6-asis ir 10-asis dešimtmečiai, tuo tarpu XX a. išsiskyrė 7, 8 ir 9-asis dešimtmečiai, kai per 30 metų Lietuvos pajūrį užklupo 28 stiprios audros.

XX–XXI a. stiprių audrų padariniai

Iki šių dienų išliko mažai informacijos apie 1441, 1497, 1509, 1791, 1818, 1822, 1830, 1895 m. stiprių audrų padarytus nuostolius, žinoma tik apie pralaužas, susiformavusias prieškopėje. Verta pažymėti, kad jau XV a. buvo pradėta rūpintis krantais. Tuo metu ties Šarkuva, siekiant apsaugoti krantą, buvo supiltas apsauginis kranto pylimas, sutvirtintas žabų pinučiais ir tvoromis. Pirmosios bunos, turėjusios kaupti smėlį ir apsaugoti Kuršių nerijos jūros krantą, buvo pastatytos 1874 m. tarp Kranto ir Šarkuvos gyvenviečių.

Išsamesnių žinių pateikiama apie XX ir XXI a. praūžusias audras ir jų padarinius, deja, ne visos iš jų sulaukė tyrėjų dėmesio. Pirmąsias detalesnes žinias apie XX a. pradžioje kilusią audrą ir jos padarinius pateikia vokiečių tyrėjas Alexanderis Tornquistas. 1914 m. sausio 9–10 d. Pietryčių Baltijos pajūryje siautė šiaurės vakarų krypties vėjas, kurio greitis siekė 30 m/s. Vakarė Baltijos jūros vandens lygis, Naujųjų Kuršių (dab. Pionerskas) jūrų uosto vandens matavimo stoties duomenimis, pakilo 125 centimetrus virš daugiamečio vidurkio. Kadangi seniau jūros vandens lygio stebėjimai buvo atliekami ryte ir vakare, sunku pasakyti, koks jūros lygis buvo naktį, kai audra buvo stipriausia. Tačiau pagal žymes, paliktas krante, A. Tornquisto nuomone, jūros vandens lygis galėjo pakilti ir iki 250 centimetrų virš daugiamečio vidurkio. Remiantis vokiečių tyrėjo aprašymu, Kuršių nerija 8 kilometrų kranto ruože tarp Kranto ir Šarkuvos neteko 300 000 m² smėlio. A. Tornquistas pažymėjo, kad po audros daugelyje vietų krantas atsitraukė, o prieškopė buvo nuardyta. Tačiau tyrėją nustebino, kad Kuršių nerijos jūros kranto ruože, tarp 92 ir 93 km, kur 1874 m. buvo įrengtos bunos, krantas pasistūmė į jūrą nuo 2 iki 11 metrų. Nors to meto audra nuplovė krantą daugelyje vietų ir pridarė nemažų nuostolių, A. Tornquistas pažymėjo ir teigiamus aspektus. Visų pirma tai, kad Baltijos jūra po audros išmetė 5 036 kg ir 290 g (!) gintaro, antra, atsivėrė puiki galimybė tirti klifų atodangas ir, trečia, buvo galima įvertinti krantosaugos priemonės. A. Tornquistas, remdamasis atliktais matavimais, teigė, kad akmeniniai sutvirtinimai ir bunos yra vienos geresnių krantosaugos priemonių. Tačiau pažymėjo, kad ne mažiau svarbu yra tvirtinti ir prižiūrėti Kuršių nerijos prieškopę. Vokiečių mokslininkas Hansas Mortensenas teigė, kad nėra būtinybės staigiai reaguoti į lokalius kranto išplovimus, svarbiau yra nustatyti, remiantis ilgalaikiais stebėjimais, priežastis ir veiksnius, lemiančius krantų eroziją.

**Kuršių nerijos jūros krantas ir prieškopė šiauriau Kranto (Zelenogradsko) prieš audrą (1914 m. sausio 4 d.) ir po audros (1914 m. sausio 11 d.).
Nuotraukoje matoma nuplauta prieškopė**

Nuo 1914 iki 1967 m. Lietuvos pajūryje praūžė 9 stiprios audros, deja, apie jų padarytą poveikį Kuršių nerijos krantams žinių nerandama. 1967 m. spalio 18 d. pajūrį pasiekė uraganinė audra „Lena“, kurios metu pietvakarių krypties vėjo greitis siekė 40 m per sekundę. Klaipėdos hidrometeorologinės observatorijos inžinierius Sigitas Daugėla to meto spaudoje rašė, kad audros metu vėjo greitis gūsiuose galėjo siekti net 45 m per sekundę, tuo tarpu rusų mokslininkas Jurijus Šuiskis manė, kad vėjo greitis galėjo siekti net 50 m per sekundę. Tuo metu Klaipėdos jūrų uosto vandens matavimo stotyje vandens lygis pakilo 185 cm virš daugiametio vidutinio lygio, o po penkių valandų nukrito iki 8 centimetrų žemiau daugiametio vidutinio lygio. Praūžus stichijai, mokslininkai skaičiavo nuostolius. Didžiojoje Kuršių nerijos dalyje stipriai nukentėjo prieškopė, susiformavo 3–7 m aukščio skardžiai. J. Šuiskio skaičiavimais, bendrai Kuršių nerija neteko 835 000 m³ smėlio. Iš to meto Neringos miškų ūkio direktoriaus Edvardo Matiuko ataskaitos: „Miško nerijoje išversta apie 20 000 kietmetrių. Labiausiai nukentėjo brandūs ir perbrendę pušynai, augantieji ant senų dirvožemių. Vien apie Nidą išversta ir išlaužta apie 7 000 kietmetrių miško. Apie Juodkrantę išversta apie 4 000 kietmetrių miško. Miško fauna nuo uragano nukentėjo nedaug: po audros rastas vienas negyvas šernas ir vienas sužeistas briedis. Kitų nuostolių Neringos miškų ūkiui nepadaryta.“ Dėl išvartyto miško ir užverstų kelių Kuršių nerijoje vieną parą buvo nutrauktas bet kokio transporto eismas.

1982 m. pabaigoje stiprūs pietvakarių krypties vėjai audrino Baltijos jūrą, kol 1983 m. sausio 18–19 d. virto tikru uraganu. Audros metu vėjo greitis siekė 25 m, o gūsiuose – net 35 m per sekundę. Baltijos jūros lygis pakilo 153 cm virš daugiametio vidutinio lygio. Kadangi 1983 m. sausio–vasario mėnesiais per Europą slinko viena audra po kitos, jos buvo pavadintos „Audrų serija“. Lietuvos mokslų akademijos Geografijos skyriaus Baltijos jūros krantų dinamikos ir geologijos sektoriaus mokslininkas Vaižgantas Kirlys nurodė, kad po audros Lie-

tuvai priklausančios Kuršių nerijos dalies paplūdimiai neteko 820 000, o prieškopė prarado 925 000 m³ smėlio. Tuo tarpu Rusijos mokslų akademijos P. P. Širšovo vardo okeanologijos instituto mokslininkas Vladimiras Boldyrevas apskaičiavo, kad iš Rusijos Federacijai priklausančios Kuršių nerijos kranto buvo išplauta beveik dvigubai daugiau smėlio: po audros paplūdimiai neteko 1 521 500, o prieškopė – 1 621 000 m³ smėlio. Iš viso Kuršių nerija per vieną audrą neteko 4 887 500 m³ smėlio. Tiesa, galėjo būti pateiktas per didelis išplauto smėlio kiekis, nes tuo metu nebuvo įrengtas krantų stebėjimo tinklas, ir pokyčiai dažniausiai būdavo įvertinami išmatuojant po audros susidariusio klifo ar skardžio aukštį. Reikia manyti, kad po audros nemaža dalis smėlio buvo grąžinta į krantą arba pernešta į kitus ruožus, tačiau tokių duomenų neiškilo. Verta paminėti, kad 1983 m. per pusės mėnesio laikotarpį Kuršių nerija net tris kartus buvo virtusi sala.

Po praūžusios audros Lietuvos mokslininkai išsakė savo nuomonės dėl krantosaugos priemonių taikymo, tačiau jos buvo skirtingos. Profesorius V. Gudelis rašė, kad „pribrendo reikalas projektuoti kapitalines ir efektyvias krantosaugos priemones, o būtent jūros nešmenis kaupiančias bunas, bangolaužius ir kitus hidrotechninius įtvarus, taip pat galvoti apie prieškopės rekonstravimą“. Tuo tarpu V. Kirlys buvo kitos nuomonės ir siūlė nukentėjusius Kuršių nerijos kranto ruožus rekultivuoti, t. y. paplūdimius rekreacinėse zonose papildyti to paties stambumo smėliu. Galima pažymėti, kad V. Kirlys siūlė šiuolaikišką gamtosauuginę krantų apsaugos priemonę, kuri pastaruoju metu plačiai taikoma tiek Lietuvoje, tiek visame pasaulyje.

Paskutinė XX a. uraganinė audra „Anatolijus“ praūžė 1999 m. gruodžio 4 d. Audros metu vyravo pietvakarių krypties vėjas, kurio greitis siekė 40 m per sekundę. Klaipėdos jūrų uosto vandens matavimo stotyje vandens lygis pakilo 165 cm virš daugiamečio vidutinio lygio. Siaučiantis stiprus vėjas nulaužė ant Parnidžio kopos įrengto Saulės laikrodžio stelą, išvartė Kuršių nerijos mišką, išplovė smėlį iš paplūdimio ir nuardė prieškopę. „Anatolijaus“ metu labiausiai nukentėjo Kopgalis, kur susiformavo 7 m aukščio skardžiai, o paplūdimyje atsidendę rieduliai ir specifiniai statinaičių formos cemento luitai – 1924 m. gegužės 17 d. įvykusios motorinio burlaivio „Grisslan“ nelaimės palikimas. Geografijos instituto mokslininkai Gintautas Žilinskas, Darius Jarmalavičius ir Giedrė Kulvičienė 1993 m. įrengtuose krantų dinamikos stebėjimo postuose atliktais matavimais apskaičiavo, kad po audros Lietuvai priklausančioje Kuršių nerijos dalyje prieškopė neteko 740 000, o iš paplūdimio buvo išplauta 1 200 000 m³ smėlio. Iš viso Kuršių nerija neteko 1 940 000 m³ smėlio.

Kaip minėta, XXI a. Lietuvos pajūryje praslinko keturios stipresnės audros: 2005, 2007, 2012 ir 2015 metais. Geologijos ir geografijos instituto bei Gamtos tyrimų centro mokslininkai G. Žilinskas, D. Jarmalavičius ir D. Pupienis detaliai ištyrė 2005 ir 2015 m. praslinkusių audrų padarinius. 2004 m. gruodžio mėnesį pajūryje praslinko keturi galingi ciklonai, lydimi stiprių ir gūsingų vėjų, kurie visą mėnesį palaikė sukeltą Baltijos jūros vandens lygį. 2005 m. pradžioje, sausio 8–9 dienomis, į Lietuvos pajūrį atslinko nusilpusi audra „Ervinas“, kuri savo galingumu ir sukeltais padariniais neprilygo ankstesnėms audroms. Vidutinis vakarų-pietvakarių krypties vėjo greitis tesiekė 18, o gūsiuose 29 m per sekundę. Baltijos jūros lygis audros metu pakilo 154 cm virš daugiamečio lygio. Remiantis vėjo ir jūros lygio duomenimis, „Ervinas“ buvo panašus į 1983 m. sausio 18–19 d. praūžusią audrą „Erviną“ metu labiausiai nukentėjo Kopgalio Smiltynės ruožas, kur susidarė 4–5 m aukščio skardžiai. Apskaičiuoti audros padariniai Kuršių nerijos krante nustebino Geologijos ir geografijos instituto mokslininkus.

Kuršių nerijos jūros krantas
ir prieškopė ties Preila po
2012 m. spalio 2 d. audros

Nustatyta, kad po audros prieškopėje susikauptė $13\,000\text{ m}^3$, o paplūdimyje – $132\,000\text{ m}^3$ smėlio. Taigi po „Ervino“ Lietuvai priklausančios Kuršių nerijos dalies jūros krantas bendrai pasipildė $145\,000\text{ m}^3$ smėlio, kuris buvo atneštas iš Rusijos Federacijai priklausančios Kuršių nerijos dalies.

Paskutinė stipresnė audra „Feliksas“ į Lietuvos pajūrį atslinko 2015 m. sausio 11 d. Tiesa, vakarų-pietvakarių krypties vėjo vidutinis greitis tesiekė 15, o gūsiuose – tik 28 m per sekundę. Klaipėdos jūrų uosto vandens matavimo stotyje vandens lygis pakilo 137 cm virš daugiamečio vidutinio lygio. Verta pažymėti, kad „Feliksas“ Lietuvos pajūryje apsilankė po stiprių 2014 m. gruodžio mėnesį siautusių silpnesnių audrų. Gamtos tyrimų centro Krantotyros ir krantotvarkos sektoriaus mokslininkų atlikti matavimai parodė, kad kaip ir anksčiau Kuršių nerijoje labiausiai nukentėjo Kopgalis. Iš viso Lietuvai priklausančio Kuršių nerijos jūros kranto buvo išplauta $392\,000\text{ m}^3$ smėlio: paplūdimys neteko 315 000, o kopagūbris – $77\,000\text{ m}^3$ smėlio. Nors po praūžusios audros krantas neteko smėlio, tačiau Gamtos tyrimų centro mokslininkai konstatavo, kad taikomos tradicinės kopagūbrio tvirtinimo klojiniais priemonės puikiai atlieka savo paskirtį.

Norint įsivaizduoti audrų metu nuplauto ar sukaupito smėlio piniginę vertę, galima nurodytus skaičius padauginti iš smėlio kainos: 1 m^3 smėlio karjeruose kainuoja maždaug 5 eurus.

Prieškopės ateitis

Ne visos audros pridaro didelių nuostolių ir žalos krantams. Pavyzdžiui, 2007 ir 2012 m. praūžusios audros didesnės žalos pridarė Rusijos Federacijai priklausančioms Kuršių nerijos krantams, tuo tarpu Lietuvoje Kuršių nerijos jūros krantai beveik nenukentėjo. Gamtos tyrimų centro mokslininkas D. Jarmalavičius pažymėjo, kad vieni kranto ruožai gana greitai atsikuria po audros ir sukaupia per audras prarastą smėlio kiekį, deja, kiti kranto ruožai neatsikuria ir negrįžta į pradinę būseną. Visų pirma kiekviena audra yra skirtinga pagal trukmę,

stiprumą, judėjimo kryptį ir greitį. Antra, kranto būklė priklauso nuo priekrantės morfologijos ypatumų, geologinės sandaros, smėlio kiekio ir sudėties, hidrotechninių statinių poveikio bei krantų priežiūros. Lietuvoje Kuršių nerijos nacionalinio parko darbuotojai bei miškininkai taiko tik „minkštąsias“ krantosaugos priemones (įrengia šakų klojinius, pynutes), kurios gerai pasiteisina. Rusijos Federacijai priklausančioje Kuršių nerijos dalyje diegiamos „kietosios“ krantosaugos priemonės (gabionai, betoniniai stulpai su automobilių padangomis, betoninės sienelės, tetrapodai, bunos), kurių poveikis dažnai būna trumpalaikis. Dažniausiai po kelerių metų jos nebeatlieka savo funkcijos ir tik dar labiau sustiprina kranto ardą.

Stiprių audrų apžvalga parodė, kad jūros krantas labai jautriai reaguoja į ekstremalius pokyčius, todėl audrų metu dažnai yra labai išplaunamas ir ardomas. Ulsterio universiteto (Airija) profesorius Andrew Cooperis pažymi, kad smėlio išplovimo ir kranto atsitraukimo (kranto erozija) atskiruose kranto ruožuose bijoti nereikia, nes būtent minėti procesai skatina smėlio kaupimąsi, kranto stūmimąsi į jūrą (kranto akumuliacija) kituose kranto ruožuose. Toks pavyzdys akivaizdus ir Kuršių nerijoje, kai išplautas smėlis iš Rusijos Federacijai priklausančio Kuršių nerijos kranto ir prieškopijų po kiek laiko dėl išilginio nešmenų srauto, besitęsiančio išilgai Kuršių nerijos kranto, atkeliauja ir kaupiasi Lietuvos teritorijoje. Vienas iš rodiklių, atskleidžiančių, kas vyksta su krantu, yra prieškopės papėdės padėtis. Nuo 1859 iki 2010 m. Kuršių nerijos prieškopės papėdė kranto ruože tarp Kranto ir Šarkuvos gyvenviečių atsitraukė daugiau nei 150 m arba visai išnyko. Ties Juodkrante prieškopės papėdė per visą laikotarpį išliko beveik toje pačioje vietoje, mažai pakito ir jos aukštis. Tuo tarpu Smiltynės–Kopgalio ruože prieškopės papėdė pasistūmė daugiau nei 100 m jūros link, paaukštėjo nuo 5 iki 14 m ir paplatėjo nuo 50 iki 200 m. Remiantis pateiktais rodikliais, galima teigti, kad Lietuvai priklausančios Kuršių nerijos dalies jūros kranto būklė kol kas tik gerėja. Nepaisant siaučiančių audrų, nuplauti smėlio kiekiai gana greitai vėl grįžta į krantą. Remiantis Gamtos tyrimų centro mokslininkų atliekamų tyrimų duomenimis, kol kas Lietuvai priklausančios Kuršių nerijos dalies prieškopės egzistencijai pavojus nekyla.

Tačiau besikeičiantis krantas verčia keistis ir Kuršių neriją. Anksčiau plačiausioje vietoje nerija ties Bulvikio ragu siekė 3,8 km, dabar jos plotis tesiekia 3,5–3,6 km, o siauriausioje vietoje šiauriau Šarkuvos susiaurėjo nuo 380 iki 350 metrų. Akivaizdu, kad Kuršių nerija keičiasi ir ateityje keisis. Todėl ir mūsų mąstymas turėtų kisti. „High Country News“ žurnalistė amerikietė Michelle Nijhuis teigia, kad dėl klimato kaitos turėtų keistis ir saugomų teritorijų misija bei darbuotojų požiūris. Pastaruoju metu nacionaliniai ir regioniniai parkai stengiasi išsaugoti pirmąsias gamtos kraštovaizdį, tačiau dabar rekomenduojama nebesaugoti „ekologinių vaizdų“, o stengtis išsaugoti „ekologinį vientisumą ir kultūrinį bei istorinį autentiškumą“. Norėdami prisitaikyti prie klimato kaitos padarinių, ateityje turėtume pasisemti patirties iš senųjų Kuršių nerijos gyventojų. Pasitelkdami to meto mokslininkų patirtį, jie sukūrė prieškopę ir apželdino kopas bei sustabdė jų slinkimą. Tokiu būdu buvo suformuotas „ekologinis vaizdas“, kurį dabar Kuršių nerijos parko darbuotojai siekia išsaugoti.

Jungtinių Amerikos Valstijų Asatigo salos nacionalinės pakrantės parko vadovas Ishmaelis Ennisas vienas pirmųjų suprato, kad „su klimato kaitos padariniais kovoti nesistengs, ateityje kartu su migruojančiu smėliu bus perkeltami visi parko statiniai“. Analogiškai XVI–XIX a. elgėsi kuršininkai, kurie, nepajėgdami sustabdyti kopų slinkimo, tiesiog perkeldavo ištais gyvenvietes į saugesnes vietas.

PRISIMINIMAI

Likimo draugai: preiliškis Herbertas Kubillus (viduryje) su kaimynais Sibire, Pokatejeve

„HERBERTAI, PAGROK!“ Tremties iš Preilos į Sibirą istorija

Raimonda Ravaitytė-Meyer

Su armonika, kurią tėvas sūnui nupirko Preiloje sovietų laikais, kuršininkas Herbertas Kubillus niekada nesiskyrė. Kažkoku keistu būdu instrumentas nepasimetė prekiniais va-gonais keliaujant į Sibirą, „išgyveno“ dešimties metų tremtį Krasnojarsko krašte, paskui atsidūrė Vokietijoje, o dabar vėl sugrįžo į Kuršių neriją. Armonika Herberto Kubillus rankose skambėjo iki jo gyvenimo pabaigos. „Muzika buvo didžioji jo gyvenimo meilė“, – apie savo brolių prisiminimuose parašys Helmutas Kubillus. Jis su dukra Gudrun, Herberto vaikais Rita ir Uwe 2018 metų birželį paskutinį kartą (taip tvirtino 90-metis Helmutas) sugrįžo į savo tėviškę, kad *Neringos muziejams* perduotų unikalią šeimos relikviją – Preilos žvejo Herberto Kubillus armoniką.

Kai Nidoje, etnografinės žvejo sodybos kieme instrumentas buvo išimtas iš dėklo ir nidiškis Rimantas Sturys spontaniškai juo užgrojo, atrodė, kad vyksta kažkas, ko nepaaiškina jokie žodžiai... Tik savo vaizduotėje tarsi iš nuotraukos regėjau jauną linksmą bernioką Herbertą su armonika Preiloje, paskui – Sibire... Girdėjau: „Herbertai, pagrok!“ Ir jis grojo – grojo lengvai, iš širdies, nors niekada nepažinojo muzikos rašto... „Mano tėvas visada buvo *scharmant!* (liet. žavingas)“, – patikino Sibire gimusi Herberto duktė Rita John-Kubillus.

Prieš gerą dešimtmetį teko sutikti Herbertą Rendsburge, Vokietijoje, jo namuose. Kalba apie Sibirą mezgėsi nenoriai, lyg per prievartą, tiesa, tada kalbėjomės skirtingomis kalbomis: jis vokiškai, aš angliškai... Nelabai suprato, kam man toji istorija... Tik dabar, po daugelio metų, kai Herberto nebėra, iš jo dukros Ritos sužinojau, kaip giliai tėvas buvo sužeistas. Tik tarp šeimos narių jis atsiverdavo ir pasakydavo, ką galvojęs, o tarp svetimųjų – niekada. Jautė nuolatinę baimę: o jeigu kažkas atsitiks, jeigu ir vėl... Ginkdie kažką bloga pasakyti apie rusus. Įtariai vertino ir brolio Helmuto norą užrašyti prisiminimus, prašė neminėti to ir ano. „Mano mama niekada nėra tėvo palikusi vieno, – pasakojo Herberto duktė Rita. – Kai kviesdavau ją pasisvečiuoti porai dienų, ji atsakydavo: „O jei tėvą vėl užklups blogi sapnai?! Jis pašokęs naktį, sunkiai gaudydamas orą, ieškos manęs... Ne, negaliu.“

Herberto Kubillus, jo sesers Hertos, abiejų tėvų – Marijos ir Wilhelmo – Kubillus dramatišką istoriją sužinojau iš kelių lūpų. Ją nuosekliai užrašė jau minėtas Herberto brolis Helmutas Kubillus, Preilos žvejys, turintis neabejotiną gebėjimą dėlioti mintis popieriaus lape. Tą jam ne kartą sakiau, o jis į tai: „Matote, kokia gera buvo Preilos mokykla!“ Joje Helmutas, kaip ir jo broliai ir seserys, užbaigė aštuonias klases. Anot Ritos, jos tėvas Herbertas buvo stulbinantis pasakotojas, o dėdė Helmutas sugeba rašyti: rašo taip, kaip kalba, – be galo autentiškai.

Antrąją istorijos dalį išgirdau iš dviejų Herbertą mylinčių moterų – jo žmonos totorės Taskiros ir dukters Ritos, su kuriomis susitikau šį rudenį Vokietijoje.

Herbertas prieš tremtį su pažįstamais Preiloje. Jo rankose – armonika, tačiau dar ne toji, kurią jam nupirko tėtis. Apie 1947 m.

Nidiškis Rimanats Sturys groja Herberto armonika. Prie stalo sėdi Herberto vaikai (iš kairės) – Uwe, Rita ir jo brolis Helmutas su savo dukra Gudrun

Iš Helmuto Kubillus prisiminimų

Papasakosiu, koks likimas ištiko mano šeimą baigiantis Antrajam pasauliniam karui ir tuoju po jo. Šeima – tai mano tėvas Wilhelmas Kubillus (g. 1884) iš Preilos, mama Marija Kubillus-Sturmeit (g. 1894 Juodkrantėje), sesuo Herta (g. 1920) ir brolis Herbertas (g. 1929).

Istorija prasidėjo 1944 m., kai Raudonoji armija jau buvo priartėjusi prie Klaipėdos. Iš Kuršių nerijos privalėjo pasitraukti paskutiniai ten dar likę gyventojai, taigi ir Kubillus šeima. Į vežimus pasikrovė keletą daiktų, būtinų namų ūkyje, rūbų ir maisto produktų, kad nors pradžioje pavyktų kažkaip išgyventi. Kubillus šeima išvyko kartu su giminaičiais ir kitais preiliškais. Patraukė per Kuršių neriją į pietus. Kelionė baigėsi ties Naujaisiais Kuršiais (*Neukuren*, dab. Pionerskis) Semboje. Čia apsistojo keletui dienų ir sprendė, ką daryti toliau. Reikėjo stebėti, kur link viskas krypta. Propagandos kanalais buvo skleidžiama informacija, kad galbūt dar yra vilties, ir viskas pasikeis į gera. Kai galiausiai apsisprendė keliauti tolyn link Piliavos (*Pillau*, dab. Baltijskas), iš kur laivu galėtų pasitraukti į Vakarus, kelią jiems užkirto į priekį besiveržianti Raudonoji armija. Staiga jie atsidūrė rusų užimtoje teritorijoje. Pradžioje netrikdomi ramiai sau gyveno Semboje. Niekas jų nelietė, tik apklausė ir patikrino. Vyrai trumpam buvo atskirti nuo šeimų ir intensyviai tardomi, tačiau netrukus vėl galėjo grįžti į šeimas. Kubillus šeima kartu su giminaičiais ir kitais likimo draugais nusprendė kuo greičiau grįžti atgal į gimtąją Preilą.

Kelionę teko keletą kartų nutraukti, ilgesniam ar trumpesniam laikui apsistojant įvairiose vietovėse, kol pagaliau, atsitiktinai aptikę ir susiremontavę seną kurėną, 1947 m. juo iš Kranto (*Cranz*, dab. Zelenogradskas) parplaukė į Preilą. Apsigyventi savo namuose sovietų kareiviai neleido ir nukreipė visus į Pervalką. Galimybė sugrįžti į gimtuosius namus atsirado tik 1949 m.

Okupacinės rusų armijos kariams žvejyba nelabai sekėsi, todėl sugrįžusius vietinius žvejus jie pasitiko palankiai. Pripažinti „specialistais“ jie galėjo tęsti gerai pažįstamą kasdienį žvejojimą. Rusišku pavyzdžiu Kuršių nerijoje buvo įsteigtos žuvininkystės artelės. Ten žvejai ir dirbo. Kai įvykdavo ar net viršydavo žvejybos normas, atitinkamai gaudavo daugiau rublių. Taigi, žvejai kartais galėdavo tenkinti ypatingus savo norus.

Taip nutiko ir Wilhelmui Kubillus, kurį jauni kareiviai vertino kaip gerą „specialistą“ ir norėjo, kad jis tik duotų nurodymus, o jie jau patys atliksią darbą.

Tėvas Wilhelmas, kuris jaunystėje pats grodavo lūpine armonikėle, Preilos kaimo krautuvelėje, pastatytoje ant jų tėvų žemės, aptiko nedidelę rusišką armoniką. Ją galima buvo nusipirkti. Ši žinia ypač pradžiugino Wilhelmo sūnų Herbertą, vaikystėje pramokusį groti akordeonu. Sūnaus noras kaipmat buvo patenkintas! Gavęs dovanų instrumentą, Herbertas jautėsi be galo laimingas, džiaugėsi ir jo bendraamžiai, nes pagaliau Preiloje atsirado muzikantas, galėsiantis groti per šokių vakarėlius.

Senieji Kuršių nerijos gyventojai, po karo sugrįžę į namus, susitaikė su esama padėtimi, tačiau turėjo laikytis tam tikrų instrukcijų. Prisiderinę prie naujos valdžios, jie galėjo vėl normaliai gyventi. Nebuvo jokių ženklų, kad ateityje gali kažkas pasikeisti. Tačiau atėjo graži 1949 m. pavasario kovo pabaigos diena, lemtingas momentas, lūžis, dramatiškai pakeitęs keleto šeimų likimą.

Devyniasdešimtmetis Helmutas Kubillus tvirtina
paskutinįkart sugrįžęs į savo tėviškę

Dramos scenarijus buvo toks: vos tik tėvas Wilhelmas ir sūnus Herbertas grįžo ryte iš žvejybos, juos pasitiko rusų karininkas ir pasakė, kad jų šeima iškeldinama. Davė valandą laiko susikrauti daiktus. Šeimos gyvenimas virto aukštyn kojom. Namą apsupo kareiviai, negalima buvo susisiekti su giminėmis ar kaimynais. Žmonės, kuriuos ištiko toks likimo smūgis, tuo momentu negalėjo blaiviai mąstyti ir adekvačiai vertinti situacijos. Paskubomis buvo surinkti rūbai, būtiniausi daiktai ir maistas. Tikintiems tėvams ir seseriai Hertai svarbiausia buvo nepamiršti Biblijos ir evangeliško giesmyno. O sūnus Herbertas niekaip negalėjo skirtis su armonika, taigi ją ir pasiėmė. Susipakavę savo mantą, šeimos nariai patraukė link uosto, kur jų laukė kateris, turėjęs nuplukdyti į Klaipėdą. Kateryje jie susitiko su dar dviem šeimomis, kurias taip pat ištiko dramatiškas likimas. Tai buvo Marija ir Fritzas Labrenzai su sūnumi Fritzu, anūke Friedel ir sutuoktiniai Bastickai su trimis mažomis dukrelėmis ir senyvo amžiaus tėvu. Vėliau sužinojome, kad po dienos buvo ištremti ir sutuoktiniai Kwaukos su vaikais Marija ir Fritzu, dėde Micheliu, teta Anna (mano tėvo seserimi).

Kateris su tremtiniais pajudėjo link Klaipėdos. Ryškiai šviečiant saulei, jie plaukė pro gimtąsias sodybas, ir jų akys sruvo skausmo ašaromis. Paskutinį kartą nukreipė žvilgsnius į gimtuosius namus. Buvo aišku, kad netrukus visa tai bus vien prisiminimas. Kartu plaukęs tuometinis Preilos seniūnas F. Labrenzas paprašė Herberto pagroti seną liaudies melodiją „Lik sveika, mano gimtoji šalele“. Tuo momentu dainos žodžiai įgavo ypatingą prasmę, tokią, kokios anksčiau niekas nežvelgdavo. Užgrojus armonikai visi nuščiuvo. Tada Herbertas pirmą kartą taip aiškiai pajuto, kad jo instrumentas nuo šiol bus ta menkutė paguoda, padėsianti žmonėms išverti tremtį.

Ne tik Preiloje, bet ir visoje Lietuvoje buvo vykdomas priverstinis iškeldinimas į Sibirą. Iš pradžių visi buvo suvežami į tremtinių stovyklą Klaipėdoje. Sukišti į prekinus vagonus,

Tremtiniai iš Kuršių nerijos Pokatejeve: sėdi (iš kairės) preiliškiai Wilhelmas Kubillus su anūke Rita, Fritzas Bastickas, jo žmona Magdelene, senoji Gasputis (vardas nenustatytas), Erika Bastick. Stovi (iš kairės) Herbertas Kubillus ir Taskira Abulkasimova-Kubillus, Herta Kubillus, kiti – nežinomi asmenys. Trečioje eilėje: Fritzo Basticko dukra Emmi ir Elzė Gasputis

Tėvai Marija ir Wilhelmas Kubillus
Sibire

žmonės toliau buvo gabenami į Rytus. Kelionės tikslas buvo Krasnojarsko kraštas, jį truko tris savaites. Kanske kelionė traukiniu baigėsi. Žmonės susodino į sunkvežimius ir transportavo į srities centrą Dolgomostovą. Iš ten laukė dviejų dienų kelionė arklio traukiamu vežimu į nedidelį Pokatejevo kaimą. Ten buvo kolūkiai, į kuriuos buvo paskirstyti naujieji atvykėliai. Kubillus šeimai pasiūlė apsigyventi labai senoje trobelėje arba pas kare žuvusio vyro našlę. Mama Marija iškart pasirinko apgriuvusią trobelę, kad šeima galėtų gyventi atskirai. Devynius su puse metų ši trobelė buvo naujieji šeimos namai.

Bendra vyrų, moterų ir vaikų kelionė traukiniu perpildytuose prekiniuose vagonuose daug kam buvo didžiulis išbandymas. Reikėjo laiko, ypač vaikams, kad jie su tuo susitaikytų. Čia gėbėjo Herberto armonika. Jis griežė visiems gerai žinomas melodijas, o žmonės dainavo. Dainavimas visuomet kelia nuotaiką, o tokiu momentu, kai visi keliavo į nežinią, dainuodami galėjo pamiršti, kokia bėda ištiko, ir galvoti apie ką nors kita.

Kartais traukinys sustodavo ir išlaipindavo žmones, kad jie galėtų pramankštinti kojas. Per tokias pertraukas gaudavo pavalgyti ir būdavo gera proga susipažinti bei pasikalbėti su likimo draugais. Herberto armonika šiuo atveju irgi labai tiko. Herbertas grodavo, o bendrakeleiviai dainuodavo.

Galiausiai armonika patraukė vagonus saugojusių rusų kareivių dėmesį. Vienas iš jų, jauno amžiaus, paklausė Herberto, ar negalėtų iš jo pasiskolinti instrumento? „Žinoma“, – atsakė Herbertas, neturėjęs kito pasirinkimo, juk kareivis galėjo pasinaudoti stipriojo teise. Praėjo savaitė, o armonikos vis nėra. Herbertą ėmė kankinti mintis, kad savojo instrumento jis niekada nebeatgaus. Tačiau besibaigiant kelionei kareivis armoniką sugrąžino. Herberto džiaugsmui nebuvo ribų. Rusų kareiviui jis pajuto nuoširdų dėkingumą. Dabar galėjo netrukdomas toliau keliauti su savo armonika – iki pat Pokatejevo.

Pradėjus darbuotis Pokatejevo kolūkyje, Herbertas greitai suartėjo su vietiniais. Armonika ir čia labai pravertė. Ilgainiui Herbertas pramoko rusų liaudies melodijų. Bendradarbiai jį dažnai kviesdavo pagroti šeimos šventėse. Armonikos muziką pamėgęs jaunimas prašė groti šokiuose. Draugų ir pažįstamų būrys plėtėsi. Ne kas kita, o paties likimo valia vieno vakarėlio metu Herbertas susipažino su savo Tanja, jaunesniąja bendradarbio ruso seserimi. Pažintis netrukus peraugo į slaptą meilę. Taip, slaptą, nes abiejų pusių tėvai nenorėjo, kad jų vaikai kurtų šeimą su kitataučiu. Tačiau jaunoji pora taip mylėjo vienas kitą, kad tėvai patikėjo jų meile ir davė sutikimą tuoktis bei palaimino santuoką. Tuoktuvių ceremonija vyko 1954 m. Pokatejeve pagal vietines tradicijas. Čia 1956 m. gimė jų dukra Rita. Šeima tapo pilna, kai 1960 m. Schleswig-Holsteine gimė sūnus Uwe.

Šeštojo dešimtmečio pabaigoje, Adenaueriui ir Chruščiovui pasirašius sutartį, Kubillus šeimai buvo leista iš Rytų Sibiro sugrįžti pas kitus šeimos narius, gyvenančius Schleswig-Holsteino žemėje, Vakarų Vokietijoje. 1958-ųjų spalį Rensburgo geležinkelio stotyje įvyko jaudinantis šeimos susitikimas, po daugelio metų visi vėl buvo kartu. Kubillus šeima dar kartą pradėjo kurti naują gyvenimą naujoje vietoje. Gyvenvietėje jiems buvo leista pasistatyti namuką – taip išsipildė jų gyvenimo svajonė turėti nuosavą būstą. Rusiška armonika, tokia svarbi Herbertui, ištvėrė sunkią kelionę, liko sveika ir nesugadinta. Vėliau Herbertas nusipirko didesnę ir galingesnę akordeoną, tačiau senoji armonika liko jų namuose kaip neįkainojama praeities liudininkė. Ji priminė skausmingus pokario metus ir įkūnijo viltį, kad panašūs įvykiai daugiau niekada nepasikartos.

Tanja, mergaitė iš Sibiro

Taskira Kubillus savo namuose prie dukters Ritos paveikslo, įkvėpto senos fotografijos iš Sibiro

Taskira, visų vadinama Tanja, buvo jaunutė, keturiolikos, kai į jų nuošalų kaimelį Pokatejevą Rytų Sibire atvyko tremtiniai. Ne daugiau kaip 50 žmonių. Kubillus šeima apsigyveno per du namus nuo jų. Tanjos brolis Tymka iškart susidraugavo su Herbertu. Visi kartu eidavo į šokius, kartu grįždavo namo.

Herberto vardo niekas neištarė, todėl jį pervardijo „Ganka“. Taip meiliai iki šios dienos savo vyrą vadina 84 metų Tanja, prigimtinė totorė, nors ją visi laikė ir laiko ruse. Būdama šešerių, ji tapo našlaitė, mama mirė gimdydama, o kai tėvas išėjo į karą, tai vaikai liko vienut vienutėliai. Paklausta, ką atsimena apie savo gimtinę, ji kartoja tą patį per tą patį: darbas, darbas, darbas... niekas nieko neturėjo. Dar mena žiemas, kokios jos buvusios rūsčios ir atšiaurios – temperatūra nukrisdavo iki 50–60 laipsnių, negalima buvo nosies į lauką iškišti. Geriau ir neprisiminti! O vasaros – trumpos, bet karštos ir labai daug musių...

Anyta Marija Kubillus marčiai yra pasakojusi, kad būdami paskirstymo punkte Dolgomostove jie išgirdo, kaip atvykęs parsivežti tremtinių vietinis rusas kalbėjo apie Pokatejevą, kuris esąs prie vandens... Reaguodami į tai, Kubillus vyrai pabrėžtinai lingavo galvas, rodydami ženklą – jie pasirengę ten vykti! Žodį „voda“ jie suprato, nes Preiloje žvejojo su rusais. O kur „voda“ (liet. vanduo), ten turi būti žuvis... Be Kubillus, į Pokatejevą dar paėmė Preilos kaimyno Basticko šeimą ir Peleikį iš Juodkrantės. Kokia laimė, kad senasis Bastickas iš namų buvo prigriebęs nedidelius tinklus! Jie labai pravertė, nes Biriussa, pro kaimą tekanti upė, buvo kaip reta žuvinga.

Pasak Tanjos, rusai nieko neišmanė apie žvejybą, tinklų nei turėjo, nei buvo matę, o su meškerėmis žvejodavo nebent vaikai. „Mano uošviui Wilhelmui tinklams medžiagą atsiuntė jo brolis Martinas Kubillus, likęs Preiloje“, – pasakojo Tanja. Siuntiniai iš Preilos ateidavo nuolat, kaip ir laiškai, viename iš jų senoji Marija Kubillus dėkoja už atsiųstas sėklas.

Nedideles valtis preiliškiai pasiskolindavo iš vietinių žmonių, kurie tremtiniams būvę labai draugiški – dalijosi viskuo, ką turėjo. Tanja pasakojo, kokia sensacija buvo kaime, kai preiliškiai žvejai metalinėje statinėje pirmą kartą išrūkė žuvį. „Rusams tai buvo delikatesas! Iki to jie žinojo tik šviežią arba sūdytą žuvį.“ Tanja vis man pakartodavo: jie gaudė žuvį tik vakarais, jau sutemus, nes visą dieną turėjo sunkiai dirbti kolūkyje.

Tanjos tvirtinimu, į Pokatejevą atvykę tremtiniai (tarp jų buvo ir lietuvių, kitų tautybių žmonių) labai skyrėsi nuo vietinių vyrų, kurie grįžę iš darbo tysodavo prie pečiaus, o visus sunkiausius darbus nudirbdavusios moterys. Galiu tik numanyti, kaip šiame kontekste atrodė Herbertas, buvęs tvirtas, dailus pažiūrėti, o dar be galo draugiškas, linkęs kiekvienam padėti. Be įgimto muzikalumo, jis turėjo ir gerą galvą, pasižymėjo sumanumu. Tą pastebėję rusai iš karto jam patikėjo mašinų „ūkį“ – prižiūrėti ir remontuoti plūgus, akėčias, pjūklus, o vėliau ir didžiąją žemės ūkio techniką, su kuria rovė kelmus ir kirto didžiulius medžius – plėšė plėšinius. Tanja suradusi parodė man tris medalius „Za osvoenie celinych zemel“ (liet. už plėšinių įsisavinimą), kuriais sovietų valdžia buvo apdovanojusi tėvą Wilhelmą, jo dukrą Hertą ir sūnų Herbertą.

Žiemos mėnesiais Herbertas buvo siunčiamas į Dolgomostovą mokytis dirbti su sudėtingesne technika, todėl po dvejų trejų metų jis ne tik kalbėjo, bet ir rašė rusiškai. Tanjos žodžiais, Herbertas kalbėjo „švariai“ rusiškai, buvo tapęs pusiau rusu, o tai reiškia, jis buvo puikiai pritapęs, visiems reikalingas. Jokių minčių apie galimybę išvažiuoti negalėjo ir būti.

Tik taip galima paaiškinti kietą Herberto užsispyrimą vesti jam patikusią vietinę merginą Taskirą, nors aplink netrūko kitų jaunų merginų, ir iš Preilos. Kai Taskirai sukako 20, penkeriais metais vyresnis Herbertas atėjo pas merginos tėvą prašyti dukters rankos. Žinojo, kad tėvas yra prieš (kaip rusė galinti tekėti už vokiečio?!), todėl į pagalbą pasikvietė patį iškaltinčiausią kaimo rusą ir pasiėmė daug degtinės. Nežinia, kiek kartų buvo ištarta „na zdorovje“ (liet. į sveikatą), kol tėvas, sunkiai bestovėdamas ant kojų, galiausiai nukirto: „Gyvenkit ir būkit laimingi.“

Lemtinga pažintis: Herbertas ir Tanja

Vestuvių dieną: pagaliau – kartu!

Nelengva buvo ir dievobaimingai evangelikei liuteronei Marijai Kubillus priimti kitatautę ir kitatikę marčią. Po vestuvių viename kambaryje jau glaudėsi penkiese: senieji tėvai, sesuo Herta, brolis Herbertas su Tanja, po metų prisidėjo pirmagimė Rita.

Tanja pasakojo, kaip juos sutuokė seniausias Pokatejevo gyventojas, vestuvėse dalyvaujant visam kaimui. Šventė truko savaitę, vietiniu papročiu po baliaus buvo privalu aplankyti kiekvieną kaimyną, dalyvavusį vestuvėse. Žiedų jaunavedžiai neturėjo (o iš kur? – retoriškai klausė Tanja), negavo ir jokių santuoką patvirtinančių dokumentų. Laimė, gimus dukrelei, kūdikį vietos valdžia įregistravo, nurodyma tėvų pavardės, – vėliau išvykstant tai buvo vienintelis legalus santuokos įrodymas.

„Herbertas traktoriumi jau buvo parsivežęs medienos didelio šeimos namo statybai. Jis tikrai netikėjo, kad mes kada nors išvažiuosime“, – tvirtino Tanja.

Niekas šiandien tiksliai neprisimena, kaip į tolimą Rytų Sibiro kaimelį atskriejo žinia apie įstatymą, leidžiantį išblaškytoms šeimoms susijungti, vadinasi, Kubillus ir kitiems kuršininkams vykti į Vakarų Vokietiją. Po karo ten buvo įsikūrę kiti Wilhelmo Kubillus vaikai, tarp jų – Helmutas, Elsa, Henriette ir Martha. Rita John-Kubillus yra įsitikinusi, kad informacija buvo perduota šeimos laiškais: pradžioje susirašinėjimas vyko per Preilą, ten gyvenusį tėvo Wilhelmo Kubillus brolių Martiną, o vėliau buvo rašoma iš Rendsburgo, Vokietijos.

Kai Herbertas, pirmą kartą, įveikęs 50 kilometrų pėsčiomis, iš savo kaimo pasiekė srities centrą – Dolgomostovą, norėdamas gauti anketas ir pateikti prašymą dėl išvykimo, jam buvo atšauta, kad anketų nebėra ir nežinia, kada jos bus. Vėl gelbėjo Herberto gebėjimas bendrauti. Su sekretoriute sutiktu valdininku jis įsikalbėjo apie žvejybą, pasisiūlė kitą kartą jam atvežti rūkytos žuvies, o šis pažadėjo parūpinti anketų, apie tai pranešus iš anksto. Kitą kartą Herbertas vyko dviračiu, prisikrovęs žuvies. Dėl savęs, savo tėvų, sesers dokumentus galų gale gavo, sunkumų kilo dėl Tanjos – pasirodo, jai niekada niekas nebuvo išdavęs paso, o dabar reikėjo dar

ir išvykimo dokumentų. Visi drebėjo iš baimės, nežinodami, ar tai apskritai įmanoma – rusei išvykti į Vakarų Vokietiją? Herbertas buvo tvirtai apsisprendęs: jei išvyks, tai kartu su šeima, jei ne, – liksiąs. Trečią kartą į Dolgomostovą jis vyko kartu su Tanja, žinoma, ir vėl pasikrovęs žuvis. Šio karto Tanja sakė kaip gyva nepamiršianti. Kostiumuoti valdininkai užsipuolė ją, girdi, ar tau čia gyventi blogai, juk vyras gerai uždirba, ko veržiesi pas kapitalistus į supuvusius Vakarus?.. Herbertas įsiterpdamas gražbyliavo, kad tokio gero darbo Vakaruose jis tikrai negausiąs, todėl palydėsiąs senus tėvus pas likusius vaikus į Vokietiją ir sugrįšiąs. „Virpėjau iš baimės, galvoje sukosi baisios mintys: o jei liksiu viena, o jie išvyks?.. Akyse aptemo, neatmenu, kaip nualpau, kojas ištiesusi priešais valdininką, – pasakojo Tanja. – Visi išsigando, nusiuntė mane į ligoninę, kad suleistų vaistų.“ Galiausiai dokumentai išvykimui buvo parengti.

Kol vyko visa ši epopėja, Herbertas dirbo dieną naktį. Traktorininkams neblogai mokėdavo, bet geriausias uždarbis buvo plėšiniuose kertant mišką. Iš uždirbtų rublių jam pavyko šešių asmenų šeimai nupirkti bilietis kelionei iki Vokietijos. Likusius rublius galėjo išleisti prie sienos veikusioje parduotuvėje: Herbertas nusipirko naują, kietokos medžiagos palatą, Tanja – tris sukneles ir batukus, dar pirko kažką Hertai, tėvams... Ilgai lauktas šeimos susitikimas įvyko Rendsburgo geležinkelio stotyje 1958 metų spalio 18 dieną. Tanja tada vokiškai nesuprato nieko, atsimena tik tiek, kad visi verkė ir negalėjo sustoti.

Tanjos ir Herberto pirmagimė Rita, kai kažkas kalba rusiškai, supranta, apie ką kalba, tačiau pati šios kalbos nepanoro išmokyti. Jai niekada nebuvo kilęs noras sugrįžti į Pokatejevą,

Taskiros ir Ritos paso nuotrauka, fotografuota išvykimo dokumentams

Išdidus Herbertas su pirmagime dukrele

Šeimos apsuptyje – pirmąjį vakarą,
atvykus į Rendsburgą

Jaudinanti sutiktuvių akimirka Rendsburgo geležinkelio stotyje. Iš Sibiro sugrįžusi Kubillus šeima:
(iš kairės) Herbertas su duka Rita ir žmona Taskira, jo sesuo Herta, tėvai – Marija ir Wilhelmas. 1959 m.

iš kurio iškeliavo būdama trejų... Tapusi dailininke, Rita savo ryšį su gimtine išsakė sukūrusi paveikslų ciklą „Platje i botinki“ (liet. suknelės ir batukai). Tai yra pasakojimas apie tėvų jaunystę, iš pageltusių nuotraukų žvelgiančius jaunų vyrų ir moterų veidus, kurie spinduliuoja džiaugsmą, apie gėlėtas mamos sukneles, parsivežtas iš Sibiro.

Tanja ne kartą kalbino savo vyrą aplankyti jų kaimą Rytų Sibire, tačiau atsakymas būdavo – nieku gyvu! Dabar, kai Herbertas iškeliavo į Amžinybę, ji jaučiasi per sena leisti į tokią tolimą kelionę. Moteris laiminga, kad galėjo kartu su vyru ir duka aplankyti Preilą, apie kurią tiek daug gražaus ir gero buvo girdėjusi iš savo uošvių. Dabar jai ramu, kad į Neringą sugrįžo jos vyro armonika. Toji pati, kurios jis už jokių pinigų nesutiko palikti Sibire.

Pokatejevo l. 31. August 1957.

Liebe Antti Gerny!

Der heute doch unserer beiden Kinder
größter Ehrtag ist kann ich es doch
unterlassen, zur Feder zu greifen um
Lieben Allen die herrlichsten Grüsse zu
den. Im Geiste bleiben auch wir unter
und begleiten auch bis zum Transalt
Wo ihr Lieben beide auch für's Le
bindet. Der Herr segne und behüte
Ihr allen Tündern, in aller Not wird e

Išsaugotas mamos
Marijos Kubillus rašytas laiškas
iš Pokatejevo ir medalis „Už
plėšinių įsisavinimą“, kuriuo buvo
apdovanotas tėvas Wilhelmas
(tokius pat medalius parsivežė
Herta ir Herbertas)

KURŠIŲ NERIJOS GYVENTOJŲ RYŠIAI SU ŠILOKARČEMA

Roza Šikšnienė

XIX a. pab. ir XX a. pr. Kuršių nerijos gyventojų prekybiniai ryšiai su Šilokarčema (dab. Šilutė) tiesiog suklestėjo. Šilokarčema nuo amžių garsėjo kaip prekybos centras. Kai kuriuose šaltiniuose rašoma, kad čia vyko antri po Karaliaučiaus pagal dydį savaitiniai turgūs, kituose – net didžiausi Europoje! „Milžiniškoje Šilokarčemos turgaus aikštėje, tarp uosto ir viešbučio „Germania“, kai Klaipėdos kraštas priklausė Lietuvos Respublikai, vykdavo didžiausi Europoje savaitiniai turgūs. Čia atvykdavo iki 1 500 vežimų – ir ne tik iš apylinkių, bet ir iš su Klaipėdos kraštu besiribojančios Žemaitijos“, – rašo Heinrichas A. Kurschatas (Heinrich A. Kurschat) knygoje „Das Buch vom Memelland“ („Knyga apie Klaipėdos kraštą“) (I leid. 1968, II leid. 1990). Bendras turgaus plotas – 5 margai. Ši teritorija buvo padalinta į keturis atskirus plotus, 1 margas (0,25 ha) – žuvų turgui, apie 2 margai (0,5 ha) – vadinamajam sviesto turgui (parduodami ir grūdai, ir daržovės), apie 2 margai (0,5 ha) – kiaulių ir malkų turgui. Ūkininkų vežimai labai griežtai susirikiuodavo eilėmis, Šyšos upės pakrantėje stovėdavo prisišvartavę kurėnai, valtys iš visos Nemuno deltos ir Kuršių marių. Žuvų turgaus teritorijoje sustodavo garlaivis „Herta“, atveždavęs žvejų žmonas iš Kuršių nerijos kaimų. Prekyba prasidėdavo iškėlus turgaus vėliavą antradieniais 7 val. ryto, žiemą 8 val.

Nidos žvejams kelionė į Šilokarčemą buvo įprasta, tačiau kaip tai atrodė pašaliečiui, puikiai iliustruoja dailininko Maxo Pechsteino atsiminimai apie kelionę iš Šilokarčemos į Nidą 1909 metais. Tilžėje pavėlavęs išvykti į Nidą senu garlaiviu „Kondor“ (garlaivis kursuodavo tik vieną kartą per savaitę), M. Pechsteinas paklausė patarimo į Nidą nusigauti per Šilokarčemą, nes ten į savaitinį turgų vykdavę žvejai iš nerijos. Štai kaip vaizdžiai jis tai aprašo: „Turgaus dieną suradau žveją, kuris buvo pasiruošęs mane priimti į savo valtį. Žvejas tikriausiai buvo aprūpinęs pusę žvejų kaimo prekėmis: paršiukai žvygavo, vištos kudakavo savo saugiai pri-rištuose narvuose, telyčaitė neramiai trypė kanopomis, jausdama nestabilų pagrindą, valčiai šokinėjant per bangas.“

Prekyba buvo vienas svarbiausių pretekstų ryšiams tarp Kuršių nerijos gyventojų ir Šilokarčemos apylinkių žemininkų (taip vadinti ūkininkai) palaikyti. Žvejai, atplaukę kurėnais, atsiveždavo daugybę žuvų, kurias mielai pirkdavo ūkininkai.

Iki šiol Šilutėje originaliausiai išlikusios žuvų turgaus aikštės rytiniame pakraštyje stovi įspūdingas namas. Šio namo istorija paaiškėjo 2011 m., kai Neringos ir Šilutės muziejams ponija Maren Zander (Gustavo Zanderio anūkė) perdavė šeimos istorijos rankraštį ir foto-nuotraukas. Rankraštis papildė mūsų krašto istorijos žinias ir pateikia kiek netikėtus Nidoje gyvenusios ir verslą kūręs Gustavo Zanderio šeimos ryšius su Šilokarčema.

Perduotame rankraštyje aprašoma Gustavo Zanderio (1884–1971) šeimos istorija. Keturios Zanderių šeimos kartos gyveno ir verslą plėtojo Kuršių nerijoje. Savo autobiografijoje Gustavas Zanderis rašo: „Mūsų protėviai buvo savarankiški amatininkai ir ūkininkai. Mano tėvas Hansas Zanderis (Hans Zander, 1841–1895) buvo gimęs Nidoje, Kuršių nerijoje (Rytų Prūsija), vadovavo aštuonioms skirtingoms įstaigoms ir organizacijoms bei turėjo svečių namus. 1866 m. Nidoje vadovavo pašto ir telegrafo agentūrai, buvo Nidos valsčiaus, kuriam priklausė

G. Zanderio žuvies apdirbimo įmonės pastatas, išlikęs iki šiandienos. Priešais jį yra buvusi Šilutės žuvų turgaus aikštė

sė Preila ir Pervalka, seniūnu, taip pat vadovavo šių kaimų gaisrininkams, kopų apželdinimo darbams, nuo 1888 m. dalyvavo bažnyčios tarybos veikloje. 1883 m. Nidoje atidarė svečių namus.“ Pats Gustavas Zanderis taip pat gimė Nidoje, baigęs prekybos mokslus Klaipėdoje, 1903–1906 m. tarnavo leibhusarų pulke Nr. 1 Dancig-Langfuhr (tai elitinis valstybės vadovo, kaizerio, apsaugos dalinys su išskirtinėmis privilegijomis). Gustavo Zanderio šeimos istorijos rankraštis patvirtina, kad, be prekybinių ryšių, Kuršių nerijos ir žemyno gyventojus dažnai jungė ir šeimyniniai ryšiai. G. Zanderis rašo: „Su savo mylima Gertruda susipažinau 1906 m. rudenį Klaipėdoje. Mes susituokėme 1907 m. kovo 11 d. Vestuves atšventėme uošvių namuose Vilkyčiuose. Kovo 13 d. važiovome per Kuršių marias, kurios buvo padengtos 50-ies cm storio ledu, į Nidą (Rytų Prūsija).“ (Apie tai, kad dažnai nerijos gyventojai savo „antrąsias puses“ surasdavo „už marių“, žinome ir iš I. Simonaitytės raštų bei liaudies dainų.) Tais pačiais metais iš brolio Alberto šeimos Gustavas perėmė svečių namus. Nidai tapus pajūrio kurortu, svečių namus perstatė ir įkūrė viešbutį „Kurische Elch“ (Kuršių briedis). Viešbutis tapo nuolatine medžiotojų nakvynės vieta. Rankraščio autorius rašo, kad Prūsijos Karalius Vilhelmas II asmeniškai išduodavo leidimą medžiotojams nušauti vieną iš 100 Kuršių nerijoje buvusių briedžių. Medžiotojai, aišku, buvo kilmingi žmonės – princai, kunigaikščiai, ministrai.

Paveldėtas Zanderių šeimos viešbutis Nidoje

Verslas Zanderių šeimai nuo pirmos dienos sekėsi puikiai. 1909 m. šeima įsigijo gretimą sklypą ir pasistatė viešbutį su 15-a kambarių. G. Zanderio viešbutis buvo mėgstamas ir dėl geros virtuvės, kurioje šeiminingavo žmona Gertruda. Štai ištrauka iš teksto: „Mano žmona garsėjo kaip labai gera virėja, tad ir virtuvė buvo labai geriama.“

1908 m. sausio 27 d. šeimai gimė sūnus Vilhelmas, o 1910 m. – dukra Eva.

G. Zanderio šeimos idilę sugriovė Pirmasis pasaulinis karas. Prasidėjus karui, Gustavas buvo tuojau pat pakviestas į kariuomenę, dalyvavo pačiame žiauriausiame Pirmojo pasaulinio karo mūšyje Prancūzijoje, prie Verderno. Sveikas ir nesusžeistas grįžo 1918 m. prieš Kalėdas. Mums labai sunku įsivaizduoti, kokia ekonominė krizė ištiko Vokietiją po šio karo, didžiulė infliacija nuvertino Vokietijos markę tiek, kad privertė beveik kiekvienoje apskrityje spausdinti savus pinigus (*Gutschein*), dažnai vadinamus „vargo pinigais“. G. Zanderio šeimos archyve saugomas Šilokarčemoje 1921 m. gegužės 25 d. spausdintas toks piniginis vienetas su rašytojo Hermano Zudermano portretu ir tėvų namų atvaizdu. Tokioje situacijoje G. Zanderis rašo: „Mes niekada nepraradome drąsos ir nutarėme verslą kurti Šilokarčemoje, taip pat norėjome savo vaikams *geresnės mokyklos*.“ 1920 m. sausio 27 d. Šilokarčemoje, šalia žuvies turgaus aikštės, nusipirko sklypą, pasistatė namą su patalpomis įmonei. „Šilokarčemoje aš įkūriau žuvies apdirbimo industriją – nėgių rūkyklą ir marinavimo cechą. Reikėjo įdėti daug darbo ir energijos, kol mano veikla suklestėjo. Prekės buvo parduodamos visoje Lietuvoje ir Vokietijoje. Laišos keliavo į Prancūziją ir Belgiją.“ Kaip matome, Šilokarčemoje verslininkas sukūrė labai platų žuvies išvežimo tinklą. Šis energingas žmogus 1934 m. tapo pirmuoju Šilokarčemos irkluočių draugijos pirmininku.

Viešbutis „Kurische Elch“ (Kuršių briedis) Nidoje. Savininkas Gustavas Zanderis

G. Zanderis Pirmojo pasaulinio karo metais

Gertruda ir Gustavas Zanderiai, švenčiantys deimantines vestuves savo namuose Vokietijoje

Nors vienas iš persikėlimo į Šilokarčemą tikslų buvo geresnės mokyklos vaikams paieška, tačiau autobiografijoje nėra žinių apie vaikų mokslus ir mokyklą. Tikriausiai vaikai mokėsi 1918 m. savo veiklą pradėjusioje Šilokarčemos gimnazijoje – licėjuje, vėliau jai buvo suteiktas Herderio vardas. Gimnazija garsėjo kokybišku mokslu. 1926–1944 m. Herderio gimnaziją baigė daug žymių žmonių. Mums žinomas kultūros istorikas, bibliotekininkas L. Vladimirovas buvo tėvų perkeltas iš Šiaulių mokyklos į Šilokarčemą dėl galimybės mokytis Herderio gimnazijoje.

1924 m., Klaipėdos kraštui jau esant Lietuvos Respublikos autonomine teritorija, G. Zanderis įsigijo dar vieną sklypą ir tokiu būdu praplėtė žuvies apdirbimo verslą. 1930 m. ištėkėjo dukra, 1937 m. vedė sūnus, vienas po kito gimė anūikai. Šeimyniniai ryšiai su Nida nenutrūko, ir šeima kiekvieną vasarą keliaudavo į tėviškę. 1939 m., kai Klaipėdos kraštas buvo atiduotas hitlerinei Vokietijai, prekyba su Lietuva nutrūko, verslas vis labiau smuko. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, dėl karo veiksmų Europoje prekyba nutrūko ir su Prancūzija, Belgija.

1944 m. spalio 9 d., artėjant Raudonajai armijai, Zanderių šeima Šilokarčemą turėjo palikti. G. Zanderis rašo: „Buvo labai sunku palikti savo naująją tėviškę.“ Įmonei priklausančiu motoriniu laivu šeima pasitraukė į Vokietiją. Tai buvo ilga kelionė Šyšos upe, Atmata, mariomis, Baltijos jūra, praplaukė Ščeciną, Varnemiundę, Travemiundę, Liubeką ir Elbės–Liubeko kanalu atplaukė iki Kiuseno (Kuehsen), kur nuleido inkarą. Čia G. Zanderio šeima ir artimieji apsistojo. G. Zanderis laivą netrukus pritaikė keleiviams vežti Elbės–Liubeko kanalu ir jau 1945 m. spalio 1 d. atidarė keleivinio laivo liniją. Šia linija pervežta daug pabėgėlių iš Rytų Prūsijos. Liniją uždarė pradėjus nuolatos kursuoti autobusams 1950 metais. Nuo 1958 m. šeima gyveno Melne (*Mölln*), Vokietijoje. 1996 m. Gertruda ir Gustavas Zanderiai atšventė deimantines vestuves.

Senoji Kuršių nerijos gyventojų karta, kuri dar mena žvejų kaimus ir jų virsmą menininkų kolonija bei pajūrio kurortais, pamažu mus palieka. Jų artimieji, dažnai iš Vokietijos, perduoda prisiminimus rankraščių forma, nuotraukomis. Tai nepaprastai vertinga medžiaga, iliustruojanti ano meto Kuršių nerijos gyventojų šeimyninius, prekybinius ir verslo ryšius, taip pat ir geresnio išsilavinimo paiešką. Šiuo atveju – Šilokarčemoje.

Alvydas Lukys. Kėdė. 1988–1992, sidabro atspaudas. Iš ciklo „Daiktai iš jūros“

KŪRYBA, KŪRĒJAI

PRAEITIES IR DABARTIES SANDŪRA ALVYDO LUKIO FOTOGRAFIJOJE

Danguolė Ruškienė

Kuršių nerija jau nuo XIX a. traukė įvairių sričių menininkų, tarp jų ir fotografų, dėmesį. Dėkingas kraštovaizdis savo nuolatiniais pokyčiais kūrėjus masino visais metų laikais, buvo fiksuojamas įvairiais būdais, pateikiant vis kituose kontekstuose. Tačiau fotografinis vaizdas čia dažniausiai likdavo vien išskirtinio Lietuvos gamtovaizdžio citata. Ir gerokai rečiau – kaip tikrovės, suldytos su autorinėmis vizijomis, ar dar stipresnių impulsų inspiruotų idėjų vizuali, bet jau stipriai subjektyvuota išraiška. Tada menininkų santykis su šia sausumos–vandens atkarpa tapdavo itin jautrus, o kai kada – ir labai asmenišką. Kartais jis nuskambėdavo kaip logiškas, tvirtą realistinį pagrindą turintis teiginys, kartais – kaip savita tikrovės ir autoriaus apmąstymų pasekmė, išplečianti vizualaus pranešimo ribas nuo estetinės formos iki mokslinio tyrimo ar jo interpretacijos. A. Lukio fotografijų ciklai „Krikštai“ (1988/1998/2018) ir „Daiktai iš jūros“ (1988–1992) priskirtini būtent pastarajam atvejui, kai kūryba, tiksliau, fotografija tapo mąstymo įrankiu. Ne tik estetinius pojūčius stimuliuojančiu dirgikliu. Daug svarbiau, kad čia tarp menininko ir jo fiksuojamo objekto atsirandančios jungtys sukonstruoja dar vieną, papildomą lauką, kuris be didesnių pastangų gali būti transformuojamas į kiekvieno, ne tik autoriaus, apmąstymų ir naujų patirčių erdvę.

Kuršių nerijoje A. Lukys fotografuoja seniai ir turi prikaupęs daugybę fotografijų, tačiau į atskirus ciklus kol kas susiformavo tik trys temos: „Krikštai“, „Daiktai iš jūros“ ir „Nidos pakrantės novelė“. Autorius teigia, kad jam „Nida yra vieta, kurioje gali intensyviau koncentruotis savo kūrybai keliais aspektais. Viena – tai unikali vieta kelionėms pėsčiomis, kurių metu gamtos vaizdų ir kylančių emocijų kaita palankiai veikia kūrybinį procesą. Antra – susitikimai su kolegomis, diskusijos stimuliuoja naujų idėjų atsiradimą“. Anot A. Lukio, yra daug kūrybinių sumanymų, kurių inspiracijos kilo būtent čia, Nidoje. „Turiu pripažinti, kad buvimas Nidoje buvo lemtingas mano kūrybiniam metodui, leido susiformuluoti kūrybinę strategiją

Iš ciklo „Nidos pakrantės novelė“. 2008 m. versija, pigmentinio rašalo atspaudas

daugeliui metų. Bėgant laikui, stebiu tik šiojį tokį raiškos kitimą, evoliucionuojant technologijoms ir atrandant naujas, aktualias man, kūrybines pozicijas. Galėčiau pavadinti tai pasikartojimų ir skirtumų metodika, kuri leidžia man, derinant mokslinę empiriką su menine išmone, daryti tipologines serijas ir jomis kurti tam tikrą supratimą apie realybę“, – pasakoja fotomenininkas.

Prieš kelis dešimtmečius pradėtame fotografijų cikle „Krikštai“ (1988/1998/2018) A. Lukys gilinasi į seniausius išlikusius lietuviškus antkapinius paminklus. Senosiose Nidos kapinėse sufotografuoti krikštai čia pateikiami ne tik kaip nenuginčijama istorinė vertybė, bet ir kaip idealūs, net ir menkiausius laiko pėdsakus jamžinė objektai. Aptrūniję, vėjo, lietaus ir sniego apardyti mediniai paminklai, jau daugybę metų praradę užrašus, taip tik dar labiau sustiprina paslapties trauką ir norą nors menka dalimi priartėti prie to tiesiogiai nepatirto laiko. „Seniai domiuosi kultūros antropologija, ir krikštai, kaip etninis objektas, domino visada. Tačiau meninė koncepcija galutinai susiformavo kiek vėliau. Buvo įdomu suderinti mokslinę registraciją su meniniu sumanymu, kuris faktiškai atsirado lygiagrečiai dirbant su pajūryje atrastais daiktais. Šie gi suteikė kontekstinio atskyrimo idėją, tuo tarpu krikštų tipologija pasirodė labai vaisinga, kuriant tam tikrą tipologinę koncepciją daiktams iš jūros“, – pasakoja A. Lukys.

Pirmieji jo kadrai krikštų tema buvo užfiksuoti analoginės fotografijos technika. Po dešimties metų, 1998 m., A. Lukys sugrįžo prie šių objektų su kita fotografijos įranga, tačiau panaudojo ir anuos, 1988-ųjų, negatyvus. Taip radosi nauja šio ciklo versija, pakoreguota tiek laiko, tiek technologijų, taip pat ir autorinio požiūrio. Nidos kapinių krikštus autorius pavaizdavo stipriai prislopintuose medžių fonuose, lyg ir suteikdamas jiems išskirtinę teisę į dominavimą. „Krikštuose“ aplinka / terpė kuriama paties autoriaus ir pateikiama kaip antrinė, kaip fonas centriniam objektui. Taip išvengdamas dokumentiškumo, fotomenininkas tarsi teigia, kad krikštai gyvena savarankiškus gyvenimus, nepriklausomai nuo juos supančių objektų ir aplinkybių, tačiau stipriai veikiami laiko.

2018 m. A. Lukys vėl sugrįžo prie Nidos krikštų, tik jau naudojo šiandienines vaizdo fiksavimo technologijas. Autoriaus teigimu, toks sprendimas pasiteisino. „Norėjusi tęsti šį eksperimentą ir priartėti gal labiau prie mokslinės reikalo pusės, kataloguojant Nidos krikštus. Tai, manau, svarbu ir pagerbiant neseniai mirusį krikštų gaivintoją Eduardą Jonušą“, – teigia jis.

Iš ciklo „Nidos pakrantės novelė“. 2008 m. versija, pigmentinio rašalo atspaudas

Tais pačiais 1988 m., lankydamasis Nidoje, A. Lukys pradėjo kurti ir kitą savo fotografijų ciklą „Daiktai iš jūros“ (1988–1992). Iš pradžių atrodo, kad lyg ir nėra skirtumo, į koki istorinį, socialinį kontekstą patenka jūros pasiūsti ir kažkieno prarasti daiktai. Įspūdis toks, kad visas jų fiksavimo procesas yra nulemtas atsitiktinumo. Taip, čia nieškomas ryšio su aplinka, neįmanoma nustatyti nei tikslios vietos, nei laiko, bet akivaizdu, kad šie objektai pernelyg nenutolsta nuo vandens ir tos vietos, kur jie buvo rasti. Smėlis, žmogaus (autorius?) pėdos, gilūs šešėliai, pačių daiktų paliktos įspaudaios išduoda autentiško vyksmo / fakto momentą. Dėmesys čia sutelkiamas į vandens paveiktas formas, išryškintas faktūras, žmogaus ir laiko nudėvėtus paviršius. Šie visi, kažkada kasdienybėje buvę daugiau ar mažiau reikalingi, rakiniai čia tampa centriniu dėmesio objektu ir įgyja nenuginčijamą monumentalumą.

A. Lukys pajūryje koncentruojasi tik į žmogaus rankų pagamintus radinius, aplenkdamas kitus į krantą jūros pasiūstus ir šiukšlėmis tapusius, daugiausia masinės gamybos, daiktus. Visi šie objektai, ištrūkę iš savo ankstesnio, ko gero, vien praktinę paskirtį turinčio gyvenimo, čia įgyja kitą prasmę. Jie nėra dėvimi kaip anksčiau, jie atidžiai stebimi ir fiksuojami. A. Lukio fotografijose jie tampa meninio tyrimo objektu, konstruojančiu jungtis su praeitu – tolimu ir artimu – laiku. Čia jie – vaizduotės, fantazijos, kai kuriais atvejais – nostalgijos inspiravimo priemonė, radiniai, kurie, atlikę savo naują funkciją, savotišką misiją, netrukus vėl bus prarasti.

1991-aisiais Nidoje A. Lukys nufotografavo dar vieną fotografijų ciklą – „Nidos pakrantės novelė“, kurį po septyniolikos metų perdarė. Kaip aiškino fotomenininkas, „Nidos pakrantės novelė“ yra vizualinio naratyvo kūrinys, kuris egzistuoja dviem versijomis ir remiasi 1991 m. fotografijomis Nidos pajūryje. Pirmoji – tai fotografinės sekos, atspausdintos ant fotodrobės apie 100x20 cm dydžio juostų, susiūtų tarpusavyje, bendras jų ilgis 7 metrai. Atsiradus skaitmeninėms technologijoms, tapo įmanoma panaudoti naujas vaizdų montavimo technikas. Taip atsirado penkios panoramos, atspausdintos 2008 m. ant popieriaus pigmentinio raša-

Iš ciklo „Krikštai“, 1988,
tonuotas sidabro atspaudas

Lietuvos fotomenininkas Alvydas Lukys gimė 1958 m. lapkričio 4 d. Šiauliuose. Nuo 1990 m. dėsto Vilniaus dailės akademijoje. Nuo 1997 m. – VDA Fotografijos ir medijos meno katedros vedėjas, nuo 2007 m. – profesorius. Savo personalines parodas rengia ir grupinėse parodose Lietuvoje bei užsienyje dalyvauja nuo 1986 m. Gyvena ir kuria Vilniuje.

Svarbiausi darbai: „Fragmentai“ (1983–1984), „Etnografiniai akmenys“ (1984), „Metaforos“ (1987), „Krikštai“ (1988/1998/2018), „Daiktai iš jūros“ (1988–1992), „Daiktai studijoje“ (1991–1996), „Akmens vizija“ (1992–1996), „Fotodrobės“ (1996–1997), „Pabaigos“ (2002), „Šaligatvis“ (2003).

2018 m. A. Lukiui už fotografijų ciklus „Krikštai“ (1988/1998/2018) ir „Daiktai iš jūros“ (1988–1992) buvo skirta Neringos savivaldybės Mero premija. Lietuvos fotomenininko kūryba įvertinimo sulaukė už Kuršių nerijos vardo sklaidą profesionalaus meno lauke.

lo technika“. Vizualiose novelėse autorius apgyvendina savo kolegas, Nidoje susirinkusius iš visos Lietuvos į kasmetinį fotografijos seminarą. Veiksmas vyksta pajūryje, įprastame fone. „Siužetas yra bičiulių susitikimai ir susigalvota veikla vėsy, apniukusį rudenį 1991 m., kai dėl politinės ir ekonominės situacijos Rusijoje, Lietuvoje buvo taip pat neramu. Fotografų seminaras buvo daugiau nei kuklus ir įvyko nedidelės grupelės Vilniaus skyriaus narių dėka“, – prisimena jis.

A. Lukio fotografija niekuomet neapsiribojo tradicinėmis šios medijos išraiškos formomis. Kitaip tariant, jam fotografija ir kūryba visuomet buvo daugiau nei tikrovės, fakto ar įvykio fikscija. Tai – galimybė eksperimentuoti su vaizdu, prasmėmis, technikomis, pritaikant tam tikras metodikas, taip išplečiant savo kūrybos ir kartu fotografijos galimybes. Jo kūriniai – apie nuolatinį virsmą, apie laiko ženklus, kurie užtikrintai įsispaudžia ir pasilieka daiktuose, o kartu ir jo fotografijoje. Tyrinėdami juos, mes galime skaityti laiką, bandyti atpažinti ir užčiuopti jo etapus, slinkti, identifikuoti praeities pėdsakus. Taigi galime tapti autorinio vizualaus tyrimo dalyviais, lygiai taip pat – ir jo dalimi. Čia visada įmanomas pasirinkimas.

DIDELEI SVAJONEI DURŲ NEUŽTRENKSI

Asta Jankauskienė

*„Užgautos arfos stygos užgauna ir žmogaus sielos stygas...“
Gabrielė Ašmontaitė*

Nidiškė Gabrielė Ašmontaitė Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje šiemet pradėjo muzikos atlikimo arfa magistro studijas. Merginai puikiai sekasi, ji džiaugiasi, kad pildosi jos svajonė būti arfininke, o labiausiai dėl to, kad turi savo instrumentą.

Neringos savivaldybės taryba atkreipė dėmesį į talentingą jauną žmogų ir investavo į jo ateitį. Savivaldybei skyrus lėšų, Neringos meno mokykla įsigijo arfą. Šiuo nauju Sankt Peterburge pagamintu neoklasikinio stiliaus instrumentu Gabrielė dabar ir groja, tobulina atlikimo techniką, rengiasi konkursams, dalyvauja koncertuose.

Iki tol G. Ašmontaitė grojo Muzikos akademijos instrumentu arba savo mažąja arfa. Tačiau šio instrumento galimybės ribotos, ne visus kūrinius juo gali pagroti, tad kartais, kviečiama koncertuoti, negalėdavo dalyvauti, o Akademija, suteikdavusi instrumentą auditorijose, tik išimtiniais atvejais jį skolindavo koncertams.

Gabrielė pradėjo taupyti, nors suprato, kad studentei susitaupyti instrumentui, kuris kainuoja kaip automobilis – beveik nerealų!.. Ji atsidėdavo kuklius uždarbius iš koncertų, švenčių ir kitų renginių, į kuriuos buvo kviečiama groti. Taip pat ieškojo rėmėjų, bet mažai žinomai muzikantei nebuvo lengva įtikinti, kad jų parama labai svarbi ir tikrai bus pateisinta. Gabrielė svarstė ir paskolos galimybę. Jau visiems buvo išūžusi galvas dėl arfos, kai maloni žinia atėjo iš nidiškės, dabar Vokietijoje, Štutgarte, gyvenančios ir dirbančios soprano Laurynos Bendžiūnaitės. Žinodama dygliuotą muzikanto kelią, tarptautinį pripažinimą pelniusi dainininkė norėjo pagelbėti kokiame nors gabiam kraštiečiui. L. Bendžiūnaitės finansinė parama papildė G. Ašmontaitės „arfos fondą“.

O galiausiai įvyko stebuklas – taip Gabrielė pavadino akimirką, kai sužinojo apie mokyklai nupirktą instrumentą ir galimybę juo naudotis. Kai besidžiaugiančios studentės jos pirmoji muzikos mokytoja Irena Kisarauskienė paklausė, kur ji laikysianti arfą, ši atsakė: „namie, kad galėčiau laisvus vakarus groti“...

Baltų juodų klavišų užburta

Šeimoje muzikantų nebuvo, ir Gabrielė nepamena, kada ir kur pirmąkart pamatė fortepijoną, bet tie baltų juodų klavišų skleidžiami garsai tarsi užburė ją. Kiekvienas lygus paviršius tapdavo klaviatūra, kuria bėgiodavo maži piršteliai. Tas improvizuotas grojimas, matyt, pasufleravo ir dovanos idėją. Kai krikštatėvis padovanojo elektrinę klaviatūrą, penkiametė negalėjo atsidžiaugti. Kad ir ką žaisdama, visur girdėjo muziką.

Namiškiams nutarus leisti Gabrielę į muzikos mokyklą, ji tikėjosi groti fortepijonu, bet ten ją nuvedusi močiutė, pasitarusi su mokytoja, pasiūlė kankles. Smulkutei, mažai mergaitei jos būsiančios kaip tik – instrumentas lengvas, nedidelis, galės namo parsinešti. Gabrielė kanklių nei mačiusi, nei girdėjusi nebuvo. Juolab ir mokytoja jai nepatiko. Atrodė labai griežta. „Dar pagalvojau, – dabar juokiasi Gabrielė, – kad tik ne pas šitą mokytoją“...

Bet tai buvo pirmas ir klaidingas įspūdis, dabar šypseną keliantis prisiminimas. Pirmoji Gabrielės kanklių mokytoja I. Kisarauskienė tapo pačia mylimiausia ir geriausia, įskiepijusia Gabrielei meilę muzikai ir kanklėms, ugdžiusia jos talentą, padėjusia formuotis asmenybei. Ir mokytoja netruko pastebėti išskirtinius mergaitės gabumus.

Mokytoja visada skatino savo mokinės smalsumą, norą išbandyti ką nors naują, pritarė jos kūrybiniams ieškojimams

Kisarauskienės metodika

Kam teko mokytis solfedžio ar groti kanklėmis pas mokytoją I. Kisarauskienę, patvirtins, kad ji labai mylėjo visus savo mokinius, buvo juos apgaubusi dėmesiu ir rūpesčiu, turėjo begalinę kantrybę. Buvo ir draugė, ir patarėja. Jos pradžiamokslis – nelyg žaidimas, sudomindavęs pačius mažiausius, dar nesugebančius ilgiau išlaikyti dėmesio ir nevaldančius emocijų. O ūgtelėjusiems – kūrybiška veikla, neformalios pamokos, kuriose kantriai mokė atlikimo technikos, kruopštumo, lavino fantaziją. Nes, kaip sako mokytoja I. Kisarauskienė, „nėra vienos knygos ar vadovėlio, iš kurio galėtum išmokti groti ir jausti muziką“...

I. Kisarauskienės mokymo metodika ypatinga tuo, kad pirmiausia ji siekė pažinti vaiką, „atrakinti“ jo vidų, įvertinti charakterį, pajusti nuotaikas, rasti ryšį su šeima. Pagal mokinių gebėjimus jiems rinkdavo individualias programas, stebėdavo jų muzikinį augimą. Mokytojai buvo svarbu ne tik taisyklinga atlikimo technika, bet ir mokinių vaizduotės pažadinimas, emocijų išlaisvinimas, gebėjimas garsais papasakoti istorijas, drąsa reikštis, artistiškas, jaudulio prieš pasirodymus suvaldymas.

Tarp mokytojos I. Kisarauskienės mokinių buvo nemažai gabių, išskirtinių vaikų (gaila, nepasirinkusių muzikanto kelio), bet G. Ašmontaitė buvo ryškiausia. „Dar tik pradėjusi mokyti Gabrielę sakiau sau, – mena mokytoja, – iš tos žemaitukės gali kažkas išeiti.“ „Gali“, nes tada dar nežinojau, kaip mums pavyks bendrauti, juk jei nebus dialogo, vienas nieko nepamodeliuosi“...

Groti ansamblyje ar orkestre – tai atsakyti ne tik už save, bet ir už kitus.
Tai, pasak I. Kisarauskienės, labai padeda ugdytis asmenybei

Gabrielė netruko mokytoją nustebinti savo begaliniu darbštumu, imlumu, kūrybiškumu. „Jai tereikėdavo nusakyti mintį, ir ji suprasdavo, ko noriu, ieškodavo savito grojimo, stygos kabinimo, garso išgavimo gilumos.“ Mokytoja visada skatino savo mokinės smalsumą, norą išbandyti ką nors nauja, palaikė ir pritarė jos kūrybiškiems ieškojimams, guodė nesėkmės minutėmis.

Antras laiptelis – konservatorija

Bebaigiančiai Neringos meno mokyklą G. Ašmontaitei mokytoja I. Kisarauskienė pasiūlė toliau mokslą tęsti Stasio Šimkaus konservatorijoje. „Klausimo, ar noriu sieti gyvenimą su muzika, nekilo, – prisimena Gabrielė. – Ji tiesiog buvo „prilipusi“ prie manęs.“

„Šimkynėje“, kaip ją vadina ne tik moksleiviai, bet ir mokytojai, buvo įkvepianti atmosfera, gražūs tarpusavio santykiai, grojimo kanklėmis subtilybių ją mokė mokytoja metodininkė Vida Zelenienė. Gabrielei puikiai sekėsi, iš ten likę patys gražiausi prisiminimai. O ir buvusi mokytoja – pašonėje. Kada beparvažiavusi į Nidą, Gabrielė aplankydavo I. Kisarauskienę, vasarą atbėgdavo į mokyklą parepetuoti, prašydavo mokytojos paklausti jos atlikimo ir visada atsižvelgdavo į pastabas. Kartą Gabrielė padarė mokytojai staigmeną, pagrojusi savo kompoziciją. Tai buvęs ilgas, išplėtotas, kelis žanrus ir kanklių grojimo būdus apimantis kūrinys. Besidžiaugianti dovana mokytoja tik apgailestauja, kad Gabrielei pritrūko laiko jį užrašyti natomis.

Gabrielė daug grojo ir rengėsi konkursams. Dalyvauti juose G. Ašmontaitė pradėjo dar mokydamasi Neringos meno mokykloje. Vėliau – S. Šimkaus konservatorijoje. Buvo daugelio nacionalinių ir tarptautinių konkursų – J. Švedo, P. Stepulio, „Mano nata“, „Perliukai“, „Muzika be sienų“ ir kt. – nugalėtoja ir laureatė. Abi džiugindavo Gabrielės pasiekti laimėjimai, už jų slėpėsi mokinės atkaklumas, darbštumas, ilgos grojimo valandos ir I. Kisarauskienės triūsas – kruopščiai parinkta programa, individualus darbas su mokine, jautrūs pokalbiai...

Ir Gabrielė, ir jos pirmoji mokytoja sako, kad tie konkursai – tai lyg lakmuso popierėlis, galimybė pasitikrinti meistriškumą, įvertinti savo, stebėti ir analizuoti kitų darbą. Kukli, jokių liaupsių nemėgstanti I. Kisarauskienė yra prasitarusi, kad didžiausias medalis už darbą jai yra specialistų įvertinimas. Konkursų komisijos nariai, išklause jos mokinių grojimą, yra sakę: „gali nežinoti, iš kurio krašto muzikantai atvažiavę, bet nesuklysi pasakydamas, kas juos mokė“.

Noriu groti arfa

G. Ašmontaitės muzikiniame kelyje – netikėtas posūkis. Mergina negali prisiminti, kada susižavėjo arfa, kur ją išgirdo. Tiesa, kai grodama kanklėmis neišgaudavo norimo skambesio, kai ieškodavo to „sibabrinio“ garso, mokytoja I. Kisarauskienė sakydavo Gabrielei: „įsivaizduok arfą“... Ir nors S. Šimkaus konservatorijoje mokėsi kanklių klasėje, Gabrielės noras groti arfa niekur nedingo. Tik galimybių nebuvo. Ir arfos mokytojos... Nedaug buvo progų paklausti arfos muzikos gyvai, bet pasitaikius progai nueiti į koncertą, jame išgirdusi arfą Gabrielė net pravirkdavo. „Mane tai jaudino, traukė lyg magnetas, man net rankos drebėdavo, kaip norėjau ją groti“, – jautriai pasakoja muzikantė.

G. Ašmontaitė sėkmingai baigė S. Šimkaus konservatoriją, įstojo į Muzikos akademijos Liaudies instrumentų skyrių. Turėjusi gerą įdirbį, darbšti studentė džiaugėsi tapusi prof. Linos Naikalienės mokine. Bet galvoje tebekirbėjo mintis apie arfą. Susiradusi mokytoją, arfininkę Daivą Šlyžienę, papasakojo jai savo didžiausią troškimą ir pasiprašė privačių pamokų.

Ne juokai imtis naujo instrumento, įstojus į Muzikos akademiją, kai dažniausiai juo groti pradeda dar ikimokyklinukai. Juolab vienu metu groti dviem skirtingais instrumentais. Gabrielė sakosi išgyvenusi sunkias akimirkas, kai mokančiai groti, suprantančiai visus muzikos atlikimo niuansus, žinančiai, kaip turi skambėti, dėl įgūdžių stokos nepavyksta priversti arfos prabilti taip, kaip reikia... Į vienus Akademijos rūmus važiuodavo groti kanklėmis, kituose sėdavo prie arfos. Laisvalaikio beveik nebeliko.

Gal fizinis krūvis dar būtų pakeliamas, bet emocinis buvo per didelis. O tada ir kūnui smūgis. Grodama be poilsio, Gabrielė pasitempė abiejų rankų sausgysles, porą mėnesių negalėjo groti. Kad išmokyti kūrinį mintinai, ji elastiniais bintais sutvirtintais riešais sėdavo prie kanklių ir dėliodavo pirštus ant stygų...

Didžiausias netikėtumas

Mokytoja I. Kisarauskienė nuo auklėtinės reikalų neatitrūko nei jai mokantis S. Šimkaus konservatorijoje, nei įstojus į Muzikos akademiją. Sako nujausdavusi, kada Gabrielei reikia paskambinti. Bet jei ši neatsiliepėdavo ir vėliau neperskambindavo, pajusdavusi ir tai: „vadinasi, daug mokosi, didelė įtampa, iš tų nervų nenori bendrauti, užsislendžia savyje“. Pasak mokytojos, ji tvirta, ištverminga, užsispyrusi, bet viduje labai jautri ir pažeidžiama. „Ji lyg balzamo lapelis ant širdies – užjaus kitą, skleis šilumą, dalins gerumą, bet to paties reikia ir jai“...

„Kartą, grįžusi į Nidą, Gabrielė atbėgo pas mane, – apie didžiausią netikėtumą ir išgyvenimą pasakoja mokytoja, – prašau papasakoti apie studijas, klausiu, kaip sekasi (juk ne viską

telefonu gali aptarti), o ji tik trumpai: „groju, groju“. Dar pasiskundė, kad galvą skauda, prastai miega... Galiausiai neišlaikė – pravirko ir viską papasakojo. Kad sausgysles pasitempė, kad vienu metu groja dviem instrumentais“...

Po žadą atėmusio prisipažinimo mokytoja bandė atkalbėti Gabrielę, siūlė pirmiau baigti kanklių studijas, o arfą rinktis vėliau, nerimavo dėl jos fizinių duomenų, juk groti arfa reikia fizinės jėgos, abejojo dėl darbo perspektyvų, atkalbinėjo dėl instrumento brangumo, apeliavo į tai, kad prof. L. Naikelienė į ją dėjo dideles viltis. Visos kalbos buvo beprasmės. I. Kisarauskie- nei iki šiol ausyse skamba: „Bet aš labai noriu...“

Visos muzikos spalvos

Bakalauro studijų programoje pasirinkusi gretutinės krypties pedagogikos studijas, Gabrielė turi ir pedagoginės praktikos, kurią įgijo B. Dvariono muzikos ir Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokyklose, taip pat dirbdama Lietuvos vaikų ir jaunimo centre. Tačiau „labiausiai dar noriu mokytis, tiek, kiek galėsiu“, – šypsteli ji. Jos siekiamybė – laisvas, profesionalus grojimas, įtaigi muzikos kalba, nepaliekanti abejingų klausytojų. O kad arfos muzika įkvepia ir nuramina, turi relaksacinį poveikį, Gabrielė įsitikino, grodama Santaros klinikose, mokyklose, bažnyčiose. Pasak Gabrielės, „užgautos arfos stygos užgauna ir žmogaus sielos stygas“...

Jaunai muzikantei patinka opera, mėgsta simfoninę muziką. Pasitaikiusią progą pagroti su orkestru priima kaip dovaną. Džiaugiasi galėdama atlikti kamerinės muzikos kūrinius su įvairios sudėties ansambliais. Vertingos patirties gavo koncertuodama su žymiais atlikė- jais – smuikininku Zbignevu Levickiu, džiaz

pianistu Sauliumi Šiaučiuliu, kompozitoriumi ir dainininku Vitalijumi Neugasimovu, aktore Dalia Jankauskaite. Įdomi jai modernioji mu- zika, kurioje taikomi įvairūs garso išgavimo efektai – flažoletai, glisando, pedalų išgauna- mas džeržgimas, beldimas į instrumento kor- pusą, grojimas su popieriaus lapu tarp stygų ir pan. Grodami su bendraminčiais – fleitos, alto, smuiko, fortepijono ir kitais atlikėjais – mėgsta eksperimentuoti, improvizuoti.

Magistro studijas Gabrielė pradėjo pakeitu- si dėstytoją – dabar žinių ir atlikimo subtilių semiasi pas arfininkę Joaną Daunytę. Praėjęs ruduo buvo gana intensyvus – Gabrielė grojo Klaipėdos muzikinio teatro operoje „Prūsai“, da- lyvavo įvairiuose projektuose, rengėsi tarptau- tiniam Baltijos šalių aukštųjų mokyklų styginių instrumentų konkursui „Baltic string competi- tion“, kuriame sėkmingai pasirodžiusi laimėjo antrąją vietą.

Gabrielė skambina didžiąja arfa

TIKROS ISTORIJS

BUFETAI NIDOJE

Alaus – pas Karmen

Paklausti apie pirmąjį Nidoje veikusį bufetą, vyresni žmonės prisimena tokį buvus dabartinės Pamario gatvės 18 name (prieškariu – H. Radmacherio vila „Erika“, 1974 m. perstatyta), bet jo pavadinimo „Neraudok“ niekas negalėjo patvirtinti. Bufete tvarkėsi tame name gyvenę Kleinauskai. Įėjimas – prieangis su arka ir ją laikantys mediniai stulpai – buvo iš gatvės pusės. Bufete, be alaus ir degtinės, buvo ir neįmantrios užkandos. Nedidelėje patalpoje, pilkoje nuo cigarečių dūmų, žmonių netrūkdavo. Vyrams nerūpėjo, o paklausta apie bufetą, nė viena moteris negalėjo prisiminti, nei kaip atrodė bufeto vidus, nei užkandžių „asortimento“, nes sakėsi užsukdavusios tik laiko nuojautą (ir pinigų, aišku) praradusių vyrų namo parsivesti... Bufeto svečius aptarnaudavo p. Kleinauskienė. Graži tamsiaplaukė linksma moteriškė labai patikusi vyrams. Nežinia, dėl savo grožio, plaukų spalvos ar smarkumo Karmen vadinta.

Išgarsino kino filmas

Pamario gatvėje, ten, kur dabar Istorijos muziejus ir biblioteka, kadaise stovėjo apvalus metalinis paviljonas „Audra“, labiau visų žinomas pavadinimu „cirkas“. Matyt, tokį vardą gavo dėl statinio panašumo į cirko areną. Ir ten klegėdavo žvejai, kildavo ginčų ir subėgdavo miestelio naujienos. Šią užėigą savo novelėje „Mano Irena“ mini rašytojas V. Miliūnas, joje buvo filmuojami ir keli V. Dabaišinsko režisuoto to paties pavadinimo trumpametražio filmo epizodai.

Ir akmenukai, ir gintarai

Nedidukas šešiakampis baltas maisto prekių kioskas stovėjo tarp „Kuršio“ kavinės ir vilos „Žvejas“ (taip vadinti prieškariniai jaunimo nakvynės namai priešais šiandieninę „Maximą“, o dabar – kuriamo gintaro muziejaus pastatas). Prekes jame pardudavo per langelį. Vėliau, jau įsikūrus Neringos miestui, ėmė rasti ir daugiau užkandinių. Keli stačiakampio formos dideliais langais ir sunkiomis durimis paviljonai buvo patupdyti skirtingose Nidos vietose. Kitapus minėtos vilos, arčiau tada statomo savivaldybės pastato, vei-

1973 m. Vilniuje išleistas atvirukas. Ant jo – originalus užrašas. Nuotr. A. Zavadskio

Kavinėje „Gintaras“

kė „Akmenukas“, vasarą lankytojus kviesdavęs prisėsti lauke, po baltai žydrais skėčiais. Vėliau perkeltas arčiau ilgametės kavinės „Kolibris“, dabar „Sakutis“. Gerokai pailgėjęs paviljonas kurį laiką veikė ir kaip valgykla, įsiminusi vasarą ilgomis eilėmis. Kur dabar poilsio namai „Žuvėdra“ (G. D. Kuverto g.), stovėjo „Gintaras“.

Visose užkandinėse buvo alaus ir kitų gėrimų, šio to užkąsti, vaikams – kriaušių ir obuolių skonio limonado, dar karamelinų saldinių – žuvytės formos ledinukų ant pagaliuko, kurių aštrus paviršius belaižant subraižydavo liežuvį. Bufetininkės vilkėdavo baltus chalatus, galvą puošdavo krakmolytų mezginių karūnėlė. Dažniausiai tuose paviljonuose bufetininkėmis dirbdavo komandiruotos moterys.

Nuostoliams padengti – armonikos muzika

„Gintaro“ paviljone vienu metu šeimininkavo iš Klaipėdos atvažiavusi Roma U. Ši gero būdo linksma, žodžio už dantų nelaikanti moteriškė vikriai sukosi ir prie baro, ir tarp staliukų. Alus ten buvo pilstomas į didelius bokalus, kurie ir tušti sunkūs būdavo, o ji čiupdavo po du pilnus į abi rankas ir nunešdavo gėrėjams.

Kartą, besibaigiant alaus statinei, į paviljoną užsuko jau kažin kur linksmumo įgavęs Jonas P. Bufetininkė jo paprašė pakeisti statinę, t. y. ištraukti kamštį ir įstatyti kranelį. Kaip ten buvo, nelabai kas prisimena, bet Roma U. išgirdo riksmą ir įbėgusi į pagalbines patalpas pamatė putomis aplipusį Joną ir alaus balą.

Juokais ar rimtai Roma U. liepė Jonui P. atidirbti už išlaistytą alų. Tad kurį laiką šis sėdėjo prie paviljono su savo armonika ir linksmomis dainomis viliojo vidun lankytojus.

Juodasis sąrašėlis

Dar vienas paviljonas veikė pietiniame kelyje į pajūrį. Jis stovėjo šalia statomo palapinių miestelio (kempingo). Vasarą labai anksti pradėdavę darbą miško darbininkai po trijų keturių valandų jau slinkdavo į bufetą. „Kiek pinigų turėdavai, už tiek ir įpildavo, – bufetininkės supratingumą įvertino vienas stiklelio mėgėjų. – Duodavo ir skolon. Gavę algą, skolą grąžindavome. Juokingai net patys sau atrodydavome – ateinam, mokam bufetininkei pinigų ir... nieko neperkam.“

NIDIŠKIŲ PRAVARDĖS

Taip jau atsitinka, kad dėl kokio nors poelgio ar pomėgio (Česnokas – nes labai mėgo valgyti česnakus), kilimo ar gyvenamosios vietos (Dzūkas, Fricas), panašumo su turima pavarde (Persikas, Linbergas, Mikis, Meika), savo stoto (Dramblys) ir kitų priežasčių žmogus gauna pravarde. Kartais ji pašiepianti, o kartais taip prilimpa, kad ir gavusysis su ja susigyvena, pavadintas neįsižeidžia. Vienos pravarde turi paaiškinimus, kitų, kadaise „prisegtų“, istorijos pamirštos, likusi tik pati pravarde. Būna, kad tėvo pravarde ir vaikas „paveldi“.

Kartą pamaryje gyvenanti nidiškė, stovėdama prie lango, pro žiūronus dairėsi į marias. „Bebrą mačiau“, – džiaugsmingai šuktelėjo namiškiams. Kažkuris jų paklausė: „Kurį, senąjį? – Tai, kad nežinau“, – nustebusi atsakė...

Mat vienas kalbėjo apie pamatytą gyvūną, o kitas suprato, kad apie žmogų tokia pravarde.

Žentas

Devintajame dešimtmetyje kino teatro „Agila“ direktoriumi dirbo Jonas Pupeikis. Kartą tikrinti įstaigos veiklos į Nidą atvyko revizorius. Dokumentacija buvo tvarkoma gerai, tikrintojas direktoriui jokių priekaištų neturėjo, tik suabejojo, ar vairuotojas dirba legaliai, nes jo pavardės popieriuose neradęs. Paklausė direktoriaus... J. Pupeikis galvojo, bandė prisiminti – niekaip! „Lyg Surmantas, lyg Sudaremontas... Ai, – numojo ranka, – Žentas.“ Antanas Sudmantas buvo neseniai vedęs direktoriaus dukterį, bet tėvas dukters naujosios pavardės nebuvo įsidėmėjęs... Taip vairuotojas tapo Žentu ir daugumos nidiškių pagal tą pravarde ir identifikuojamas.

Ataskaita

Jauna, ką tik buhalterės specialybę įgijusi nidiškė įsidarbino žuvininkystės ūkyje. Kolektyvas moteriškas, visos linksmos, šmaikščios.

Atėjus ataskaitų pristatymo laikui, vyriausioji buhalterė siunčia jaunąją darbuotoją į šaldytos žuvies cechą: „Nueik pas Maskaitilą ir pasakyk, kad atneštų ataskaitą.“

Ši nuėjo į cechą, bet nieko nerado. Grįždama pro praviras vieno kabineto duris pamatė prie stalo sėdintį vyrą. Palabina, klausia, ar nematė Maskaitilos. Tas šyptelėjęs atsakė, kad nematė. Paprašė jo perduoti žinią, kad buhalterija laukia ataskaitos.

Į darbo dienos pabaigą buhalterijų kabineto duris praveria tas pats žmogus. Naujoji darbuotoja nustebusi klausia, kodėl pats Maskataila negalėjo ateiti. Bendradarbės krinta iš juoko. O žmogus rimtai sako: „Aš esu Juozas Lenkauskas, o Maskataila yra mano pravardė...“ Pasirodo, šią pravarde J. Lenkauskas buvo gavęs dėl savo įpročio sakyti, jog maskatuoja į darbą ar iš jo, maskatuoja su reikalais, maskatuoja pas ką nors“ ir pan.

Užrašė Asta Jankauskienė

NUOTYKIAI

Pasakytum kam – juoktųsi. Ar gali taip būti, kad prie jūrų marių gyvendamas, ketverius metus sovietiniame kariniame jūrų laivyne tarnavęs, žveju dirbęs žmogus nemokėtų plaukti. Jurgis Adomaitis ir pats dabar juokiasi, prisimindamas jaunystės nutikimus ir kaip iš visų vandenų „sausas“, t. y. sveikas gyvas, išbrisdavęs.

Iš Skirsnemunės į Nidą atvykęs J. Adomaitis mokėsi motoristų kursuose, o netrukus, žuvininkystės ūkiui gavus pirmąsias dorys, pradėjo žvejoti. Kartą naktį bežvejojant pasišiaušioje jūroje, aukštos bangos užpylė dorę. Nulūžo vairas, variklis vos pukšėjo. Degtukai šlapi... Kad prisišauktų pagalbą, Jurgis supylė dyzelinu vatinuką ir užmetė ant įkaitusio kolektoriaus. Šimtasiulė užsidegė. Taip „apsišvietusius“ žvejus pamatė netoli ratus sukusios kitos dorys įgu-la ir parvilkė nelaimėlius į krantą.

Po kelerių metų pašauktas į sovietinę kariuomenę, J. Adomaitis turėjo vykdyti PDG (pasi-ruošęs darbui ir gynybai) normatyvus, taip pat ir plaukimo rungčių. Kadangi buvo ir daugiau nemokančių plaukti, kareiviukams leista bristi maždaug iki kaklo, o tada „plaukti“ kranto link. Imituodami plaukimą – taškydami rankomis vandens paviršių, normatyvą visi išlaikė.

Dar vienas nutikimas laimingai baigėsi, kai plaukiojant mariose įlūžo „Jūratės“ poilsio namų greitaeigio katerio dugnas. Kažkam užlipus ant medinių grotelių, jos lūžo, ir len-tos nuolauža pradūrė katerio dugną, į vidų ėmė veržtis vanduo. Nei gelbėjimo ratų, nei liemenių kateryje nebuvo. Plaukę vyrai sušo-ko į šaltą vandenį, o Jurgis, užsiropšęs ant katerio, ėmė mojuoti ir šauktis pagalbos. Į krantą juos parplukdė kitas kateris.

Bet juokingiausia turėtų būti pasakius, kad plaukti nemokantis J. Adomaitis vasa-romis dirbdavo Nidos gelbėtojų komandos vadu.

Papasakojo Jurgis Adomaitis

**Du draugai: Walteris Peleikis ir Jurgis Adomaitis
Nidoje, prie marių**

BALSEVIČIUS IR BALSEVIČIAUKAI

Kuršių neriją nuo neatmenamų laikų kūrė žmogus ir gamta. Šis grybas – „šviežias“ pavyzdys, kad procesai tęsiasi toliau. „Balsevičiukas“ yra svetimžemė baravykų rūšis, tikrasis pavadinimas – raudonasis auksabaravykis (*Aureoboletus projectellus*). Kuršių nerijoje „balsevičiukų“ pasaulis vis plečiasi. Nederėtų sakyti „deja“, teisingiau būtų – „taip, jie čia“, o Neringos gyventojas V. Balsevičius laikytinas šių grybų rūšies krikštatėviu Kuršių nerijoje.

Begrybaujant juos lengva atpažinti – savo raudonai rusva kepure šviečia žaliuose samnose, o jaunų grybų kepurė ir kotelis yra panašaus pločio. Kaipgi tokio grybo nesumaišysi su šilbaravykiu, ypač jeigu pamatai jį pirmą kartą? Taip nutiko miško kirtėjui V. Balsevičiui. Miškininkams besišnekučiuojant apie nematytą „naujakurį“, V. Balsevičius visų nuostabai pasakė, kad Alksnynėje šalia savo namų jis jau seniai renkąs šiuos grybus. Paragavo, laimei, neapsinuodijo – taip pintinėje nežinomi grybai tapo įprasti. Pasak vietinių grybautojų, raudonasis auksabaravykis, nors ir nekvepia grybu, bet yra gražus, skanus ir vertingas, labai tinka džiovinti, kepti, sūdyti, rauginti, saugus rinkti vaikams, nes jį lengva atpažinti.

Nežinoma kaip, bet šis grybas (didžiausia tikimybė – žmogaus dėka) atkeliavo iš savo gimtosios Šiaurės Amerikos rytinės pakrantės į mūsų kraštą. Kuršių nerija pasitaikė būti pirmąja jo augaviete Europoje. Apie naujos rūšies atsiradimą Europoje mokslo visuomenė pirmą kartą informuota 2007 m. (dabar minėta rūšis plinta Latvijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Danijoje). Senujų neringiškių pasakojimu, šis grybas nerijos pušynuose kai kur augo jau nuo praeito amžiaus 8-ojo dešimtmečio.

Raudonasis auksabaravykis pirmą kartą dokumentuotas sodinamų kalnapušių (*Pinus mugo*) plotuose prie Alksnynės, todėl keliama hipotezė, kad jis galėjo patekti su dirvožemiu ar sodinukų šaknimis. Neatmetama galimybė: sporas, tikėtina, pernešė transportas, vėjas ar paukščiai. Nuo 2014 m. jis pastebėtas ir Dzūkijoje. Raudonasis auksabaravykis itin lengvai auga pušynuose, ten užimdamas kitų grybų augavietes. Jo ypač gausu palankiais metais, todėl grybautojai savo įprastose vietose neberanda kitų pamėgtų grybų. Pasirodė publikacijų, kad šis grybas gali būti laikomas invaziniu, bet tam patvirtinti reikėtų išsamesnių tyrimų.

Parengė Jolanta Uktverytė

KULTŪROS METAI

Restauruota autentiška burvaltė niekada nebus nuleista į vandenį,
ji tapo vertingu muziejaus eksponatu

IŠGELBĖTA AUTENTIŠKA BURVALTĖ

Kai *Neringos muziejai* kreipėsi į dailidę ir restauratorių Vaidotą Bliūdžių, prašydami gelbėti Nidos etnografinės žvejo sodybos kieme ne vieną dešimtmetį stovinčias dvi XIX a. pabaigos burvaltes, patyręs medžio meistras ėmėsi sunkios užduoties. Pasak V. Bliūdžiaus, iš pažiūros sutrešusios burvaltės pasirodė esančios didelė nacionalinė vertybė – jos ir dar Lietuvos jūrų muziejaus kurėnas – vieninteliai išlikę autentiškų Kuršių marių burvalčių pavyzdžiai Lietuvoje. Visa kita yra buvusių laivų replikos.

7,5 m ilgio ir 1,80 m pločio burvaltė buvo restauruojama Švėkšnoje, V. Bliūdžiaus dirbtuvėse, ištisą žiemą, pasitelkus dar du pagalbininkus.

„Per tą laiką būtume pastatę naują laivą, – patikino patyręs meistras, nė karto nesuabejojęs kruopštaus ir ilgai trukusio darbo prasme. – Didžiulė vertybė, kad šiandien galime pasidžiaugti turį restauruotą autentišką laivą, kuris yra ne tik muziejaus eksponatas, bet ir „gyvas“ laivadirbystės vadovėlis.“

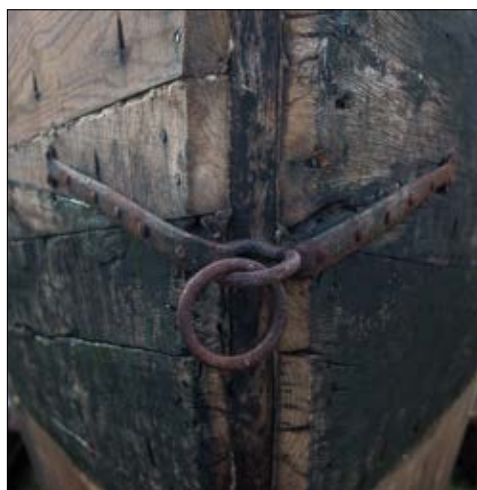
„Restauruodami stengėmės išsaugoti kuo daugiau autentiškos medienos dėl dviejų priežasčių: pirma, kad matytume, kaip senieji laivų statytojai medieną apdirbdavo, kokio amžiaus medieną naudodavo (į tai dar galėtų atsakyti specialūs tyrimai). Antra, labai svarbu buvo išsaugoti lentų vientisumą, kad nebūtų nė kiek pakeisti matmenys: lentos ilgis, plotis, storis. Matmuo laivadirbiams yra neįkainojama informacija, dėl to nuolatos kyla daug ginčų, o čia mes turime apčiuopiamą dalyką – tikrą tikriausią praeities liudininką: buvo taip, o ne kitaip, – kalbėjo V. Bliūdžius ir papasakojo apie vertingiausias restauruoto laivo dalis: – Laivo priekis, vadinamas ragu, – visas autentiškas, tik apačioje naują gabaliuką pridėjome. Kol kas naujos lentos matyti labai ryškiai, jų šviesi spalva kontrastuoja su senomis patamsėjusiomis ąžuolinėmis. Laikui bėgant spalvos susilygins.“

Šiandien plika akimi galima matyti, kur yra nauja lenta, o kur sena. Meistro teigimu, apie pusę laivo medienos yra autentiška. Ne specialistui gali keistai atrodyti laive žiojinčios skylės, tarp lentų šviečiantys tarpai.

„Kadangi valtis niekada nebebus nuleista į vandenį, mes neturėjome tikslo ją aklinauti „sulopyti“ arba nudailinti, kad akiai būtų gražu. Tai yra darbinis laivas, buvęs susisiekimo priemone ir tarnavęs žvejybai – tą liudija metalu apkantuoti bortai, kad traukiant tinklą nesusidėvėtų, – komentavo V. Bliūdžius ir ne vieną kartą pakartojo: – Restauratorius nėra menininkas, jis neturi teisės nieko pagražinti. Kūrybiškumas ir patirtis gelbsti tada, kai reikia sugalvoti, kaip užpildyti tuščius tarpus tarp autentiškų detalių, ką atkurti vietoje sunykusių originalų.“ Į pagalbą tada pasitelkiama vokiečių autoriaus H. Woede's knyga apie kurėnų statybą, seni brėžiniai ir fotografijos.

Prie vertingųjų burvaltės savybių V. Bliūdžius priskiria ir išlikusias metalines detales. Skardos lopinėliai išduoda, kad valtis jau buvo kažkada restauruota. Įdomu tai, kad daug kaltinių vinių, metalinių dalių surūdijo ir suiro, o štai lentoms sandarinti naudota avies vilna, išmirkyta dervoje, puikusiai išsilaikė.

V. Bliūdžiaus dirbtuvėje šiandien – dar viena, kur kas mažesnė, burvaltė iš Nidos (jau paskutinė). Išardžius, nuvalius puvinį ji atrodo kaip ir pirmoji – senų, aplūžusių lentų krūva, kurias į visumą surinkti įstengia tik kruopštūs restauratoriai.

Prie vertingųjų savybių priskirtinos ir išlikusios metalinės detalės

Apie pusę laivo medienos yra autentiška

V. Bliūdžius nesiryžo spręsti, kaip turėtume vadinti restauruotą Kuršių nerijos burvaltę – venterine ar bradine? Tą ištyrę turėtų pasakyti istorikai.

Senosios burvaltės restauruotos įstaigos *Neringos muziejai* pastangomis, iš dalies finansuojant Lietuvos kultūros tarybai.

SAULIUS VALIUS: NUO IDĖJOS, KONCEPCIJOS IKI EKSPOZICIJOS

Etnografinė žvejo sodyba Nidoje (Naglių gatvėje) visada turėjo savo aurą. Senujų Nidos gyventojų namą 1973 m. pavertus muziejumi per daugelį metų čia buvo sukaupta nemažai autentiškų eksponatų.

– Užduotį naujai atkurti prieš keturis dešimtmečius įrengtą ekspoziciją UAB „Ekspobalta“ kartu su kolegėmis Gertrūda Šaliūte bei Kotryna Čalkaite priėmė kaip labai rimtą iššūkį, – šių metų gegužę atidarant ekspoziciją kalbėjo projekto vadovas menininkas Saulius Valius, prieš keletą metų sukūręs ir naująją ekspoziciją rašytojo Thomo Manno memorialiniame muziejuje. – Mums buvo svarbu esamą ekspoziciją tarytum „iššifruoti“, pabrėžti detales ir elementus, nes lankytojai galėjo būti nepastebėję daugelio daiktų, dažnai mažų, bet labai reikšmingų elementų. Norėjosi tarytum sustabdyti akimirką, svarbią čia gyvenusiems žmonėms, kurie buvo visų name esančių daiktų (dabar – jau eksponatų) vartotojai. Minėtų žmonių seniai jau nebėra, liko tik jų namų interjero detalės, tikimės, kad liko ir jų dvasia... Norėjosi sukurti ir papasakoti daug mažų novelių: kažkas prieš užmigdamas skaito knygą (ore pakibę akiniai), berniukas vaizdo projekcijoje glosto katiną, vyras pila iš ąsočio alų arba iš kavinuko kavą (prieš tai kavą sumala), kuria krosnį, pina tinklus... Atėjus lankytojams ima suktis verpimo ratelis, tarsi kažkas būtų prie jo sėdėjęs ir verpęs... Taip kadaise ir buvo!.. Šviesa, sklindanti iš skrynios ar spintos, žadina smalsumą – taip ir norisi žvilgtelėti vidun. Ties lovomis pilna vaikiškų nertų vilnonių kojinių...

Galima pajusti, kad visi šie daiktai nėra tik daiktai – jie lyg istorijos liudininkai, nugyvenę vieną gyvenimą, o dabar yra prikelti antrajam.

Ekspozicijoje norėjosi perteikti ir Kuršių nerijos žvejo šeimos rūpesčius, nelengvą jos gyvenimą, kuris visada buvo labai priklausomas nuo gamtos. Taip atsirado scena su veidrodžių šukėmis, kurios simbolizuoja ledų sangrūdą, suniokojusią dalį sodybos – po dramatiško ledonešio 1970-ųjų balandį čia gyvenusius žmones nutarta iškeldinti, o namą rekonstravus įkurti muziejų.

Su jauduliu stebėjau pirmąją turistų iš Vokietijos grupę, atvykusią dar prieš oficialų muziejaus atidarymą ir tik gido prašymu įleisti į vidų. Pirmuosius jų žingsnius lydėjo nustebimo ir susižavėjimo komentarai: kaip įdomiai sugalvota, o pažiūrėk čia, o pažiūrėk ten... tai mane labai nudžiugino ir nuramino – vadinasi, pataikėme..., – įspūdiškai dalijosi S. Valius.

Naujoji ekspozicija savo emocionalumu yra savaip unikali, išsiskirianti iš kitų muziejų Lietuvoje.

– Idėja yra labai ambicinga, visiškai originali, sukurta specialiai Nidai. Prireikė beveik metų, kol mūsų galvose gimė vizija, o tada kantriai ir atidžiai instaliavome tai, ką dabar matote, – per ekspozicijos atidarymą kalbėjo Saulius Valius. Jo siūlymu, antrajame etnografinio namo gale vertėtų įkurti edukacijų erdvę, kur galėtų vykti gyvosios istorijos pamokos.

*„Galima pajusti, kad visi šie daiktai nėra tik daiktai – jie lyg istorijos liudininkai,
nugyvenę vieną gyvenimą, o dabar yra prikelti antrajam.“*
Saulius Valius

MUZIEJŲ KURIAME KARTU

Neringos muziejai džiaugiasi, kad Kuršių nerijos bendruomenė trejus metus iš eilės aktyviai dalyvavo gyvosios istorijos parodos „Muziejų kuriame kartu“ kūrybiniame procese ir leido, dalindamiesi prisiminimais ir juos įkūnijančiais objektais, sukurti parodą „Muziejų kuriame kartu 2018: ką mes radom, Čia atvykę“, kuri duris atvėrė lapkričio 23 dieną Kuršių nerijos istorijos muziejuje Nidoje.

Šios parodos eksponatai – tai neringiškių sunešti įvairūs asmeninio ar šeimos gyvenimo istorijas liudijantys daiktai, menantys kūrimosi naujuose namuose – Kuršių nerijoje – epizodus po Antrojo pasaulinio karo.

Tarp eksponatų puikavosi ir senųjų Kuršių nerijos gyventojų kuršininkų rankų šilumą menantys daiktai, ir objektai, kurie lyg šventos šeimos relikvijos atsigabentos Čia, į naujuosius namus prie marių, iš savųjų tėviškių...

Parodoje konceptualiai derėjo ir šimtametė rankų darbo skrynia, atkeliavusi su Kuršių nerijos naujakuriais XX a. viduryje, ir Rytų Prūsijoje pagaminti keraminiai bei stikliniai indai, kuriuos buityje naudojo senieji kuršininkai, ir nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje leistas tautinis žaidimas „Dangus“ bei gausybė kitų smalsumą keliančių objektų ir nuotraukų.

2016 ir 2017 m. BĮ *Neringos muziejų* surengtos parodos „Muziejų kuriame kartu“ gvildeno skirtingus klausimus: pirmoji aktualizavo patį atminties fenomeną, prisiminimo išlaikymo svarbą kiekvienam iš mūsų, o antrojoje pažvelgta į sovietinio periodo atmintį, kurioje susipynę ir jautri, skausminga patirtis, ir jaunatviškas šėlsmas, ir pasipriešinimo režimui karštis, ir šeimų kūrimosi romantika.

BĮ *Neringos muziejai* tikisi, kad šis bendruomeninis vyksmas taps kasmetiniu tradiciniu renginiu pamario krašte.

Parengė Edita Anglickaitė-Beržinskienė, BĮ *Neringos muziejų* edukatorė

Medinis puošybos elementas iš senosios Nidos evangelikų liuteronų bažnyčios (pastatytos 1888 m.)

„Jį mano vyras Raimondas Žičkus (atvykęs į Nidą 1988 m.) aptiko tvarkydamas ir valydamas bažnyčią, kurioje veikęs Kuršių nerijos istorijos muziejus jau buvo iškraustytas, o bažnyčia perduota tikintiesiems. Tuo metu jis dirbo staliumi. Šis elementas atsidūrė tarp įvairiausių išmetamų lentų ir kitų šiukšlių. Jį pastebėjęs, negalėjo leisti išmesti „tokio grožio“, tad jį išsaugojo. Šis unikalus objektas keliauja su mūsų šeima jau apie 30 metų, kad ir kur persikeltume gyventi.“
Romualda Žičkienė (Nida)

Molinės puodynės, pirktos iš senųjų Preilos gyventojų – Hildos Kubillus-Sakuth 1958 m. vasarą, kai ji su šeima išvyko gyventi į Vokietiją. Šie indai iki šiol buvo naudojami buityje grybams ar kitiems produktams sūdyti.
Stanislava Smolskienė (Nida)

Komoda su autentišku jos buvusio savininko įrašu lentynoje „J. Pietsch“ iš Juodkrantės

Porcelianinis arbatinukas, pagamintas Rytų Prūsijos manufaktūroje „S Tuppach Steinzeug Feuerfest“ (1930–1944 m.)

Molinė vaza

Paveikslas (tikėtina, reprodukcija) vokiečių dailininkės Annos Gasteiger (1877–1954), garsios tapytomis gėlių kompozicijomis

„Visi šie daiktai buvo rasti Juodkrantėje, L. Rėzos gatvės name Nr. 44, palikti senųjų jo gyventojų – kuršininkų brolių Pietschų, kai į šį namą 1947 m. įsikėlė iš Astrachanės atvykę mano proseneliai Varvara ir Ivanas Kondraškinai. Proseneliai įsikūrė 9 m² kambarėlyje su 4 m² virtuve ir dažnai sakydavo, kad gyvena tarnaitės kambaryuke.“
Elena Tarvainienė (Nida)

Nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje leistas stalo žaidimas „Dangus“, įsigytas 1941 m. Kaune „Šį žaidimą Kražiuose, mūsų tėviškėje, labai mėgo žaisti vaikai Rita, Virgis ir Liuda. Į Nidą atsivežtas 1979 m., tačiau Nidoje juo jau nebuvo kam žaisti... Svarbiausia, kad jį pavyko išgelbėti nuo gaisro, kilusio rūsyje!“
Margarita Rimkienė, gim. 1926 m. (Nida)

EUROPOS MIGRENA

Dr. Lina Motuzienė

2018 m. rugsėjo 14–15 d. Nidoje Thomo Manno kultūros centras surengė pirmąjį ir tikrai ne paskutinį tarptautinį Nidos forumą „Europos migrena“. Šioje „eksperimentinėje“ konferencijoje vyko diskusijos Europos dabarties ir ateities temomis, dalintasi įžvalgomis apie kultūrinę ir politinę Europos tapatybę išstinkančias grėsmes bei jų įveikos galimybę. Vienas iš renginio organizatorių Thomo Manno kultūros centro kuratorius Antanas Gailius pažymėjo: „Ne vienerius metus Thomo Manno kultūros centro kuratoriume sklandė mintis, kad Thomo Manno vardas įpareigoja, o Nidos aplinka teikia idealią atmosferą tarptautiniams pašnekešiams apie svarbiausius Europos gyvenimo klausimus. <...> Kvietėme kalbėti apie „Europos migreną“, turėdami galvoje tą galvos skausmą, kurį šiandien jaučia ne tik politikai, bet ir intelektualai, kultūros žmonės, o kartu ir kiekvienas mūsų, kam rūpi šis tas daugiau nei siauri savojo kiemo reikalai“ (Nidos sąsiuviniai, t. XI, sud. Lina Motuzienė. Neringa, 2018 m., p. 7).

Renginyje Vatikano integralios žmogaus raidos dikasterijos pasekretorė dr. Flaminia Giovannelli, 43 metus tarnavusi Katalikų Bažnyčiai, iškėlė tris kryptis, kuriomis būtų galima reikšti tvirtus europietiškus įsitikinimus: tai dvasinė Europos vienybė; europietiškos tapatybės svarba ir tankaus Katalikų Bažnyčios institucijų tinklo kūrimas Europos lygiu.

Poetas, rašytojas, Bavarijos dailių menų akademijos prezidentas Michaelis Krügeris (Vokietija) jautriai atkreipė dėmesį į pamažu prarandamą Europos suverenumą. Europos pasakojimas, prasidėjęs tarp trijų jūrų, supančių permainingiausią žemės veidą, rašytojo nuomone, negali ir neturi išsekti po pirmojo solidaraus mėginimo vienytis. Europos piliečiai privalo atremti visus siekius nuslopinti tą vieningą balsą, nes jie yra suverenai. Jeigu Europa subyrės dėl cinizmo, nuobodulio ir politinės tuštybės, dabartinėmis globaliomis sąlygomis dar vieno šanso ji nebegaus. Michaelis Krügeris kėlė aktualius ir diskusijas keliančius klausimus, ar galima įsivaizduoti piliečių sąjūdį, kuris ne apsipylęs tautiniu prakaitu, ne dėl pirmenybės laikomo ideologinio intereso ir ne kitų sąskaita dar kartą imtųsi ginti Europą, pilietinį sąjūdį už Europos kultūros įvairovę, už jo kraštovaizdžius ir erdves, peržengiančias visas sienas? Pranešimo pabaigoje žymusis rašytojas atkreipė dėmesį, kad šiuo metu viešpataujantis nepasitenkinimas, abejingumas ir atkaklus priešiškus nėra palankūs naujam Renesansui įgyvendinti.

Istorikas, politikos apžvalgininkas dr. Bernardas Gailius pristatė pranešimą, kuriame aptarti specialiųjų tarnybų įvaizdžiai šiuolaikinėje Europos literatūroje ir keltos valstybininkų ilgesio priežastys. Bernardas Gailius forumo metu kėlė dar vieną aktualų Europos visuomenei klausimą, išsakydamas jį Popiežiaus Pranciškaus žodžiais: ar šių dienų pasaulyje yra žmonių, kurie siekia inicijuoti politinių bendruomenių kūrimo procesus, suvokiant šią veiklą kaip priešingybę greitiems rezultatams, duodantiems lengvą ir trumpalaikę politinę naudą, bet nevystantiems žmogiškumo pilnatvės?

Istorikas prof. dr. Rimvydas Petrauskas labai profesionaliai atskleidė Lietuvos padėtį Europoje iš istorinės perspektyvos ir pateikė galimą naują Europos modelį. Profesorius atkreipė dėmesį į tai, kad Europos idėja ir europinė integracija išgyvena naują raidos etapą – galbūt net „slenkstinę situaciją“. Jos plėtros kryptis lems politinis ir kultūrinis elitas. Labai svarbu, kad

Nidos forumo sumanytojas Antanas Gailius, vertėja Gabrielė Gailiūtė-Bernotienė, dr. Flaminia Giovannelli

Lietuva į šią diskusiją įneštų savo patirtį. Ir čia galime pasinaudoti „vėluojančiojo pranašumu“ – lietuviai kaip „vėluojantys europiečiai“ gali geriau pamatyti, ko stokoja europinis projektas; gyvenantys didesnės grėsmės regione gali siūlyti ryžtingesnius sprendimus ten, kur „trypčiojama“.

Krokvos universiteto profesorius dr. Bogdanas Szlachta kėlė klausimus, ar konkrečiai Europa, priklausanti Vakarams ir sudaryta iš daugelio valstybių, kurių vienos yra aiškiai monolitinės, pvz., Lenkija, o kitos – etniškai margesnės, pvz., Belgija, ar, kaip paaiškėjo, Ispanija, turi bendrą tapatybės šerdį? Ar šios šerdies reikėtų ieškoti žmogaus teisėse ir demokratijoje, kaip idėjose, priimamose visų dalyvių, tačiau gal jos reikėtų žvalgytis gilesniame intelektualiniame, o galbūt dvasiniame lygmenyje, kuris gali būti tų idėjų pamatas, bet gal ji sietina su tam tikra krikščionybės ir klasikos paveldo idėja?

Filosofė dr. Nerija Putnaitė forume kalbėjo apie tautiškumo ir europietiško santykį, kultūrinę nacionalumo sampratą, apie stiprybę ir gyvybingumą tautinės tapatybės, apie silpnumą bendros kultūrinės Europos tapatybės, kuriai daro įtaką globalizacija. Akcentuota, kad Europą formuoja nacionalizmai, o nauji nacionalumų iššūkiai Europai atskleidžia jos imperinę ir nacionalistinę prigimtį.

Pirmąjį Nidos forumą surengti padėjo daugelis partnerių ir bendraminčių – tai Lietuvos kultūros taryba, LR užsienio reikalų ministerija, Neringos savivaldybė, Goethe's institutas Lietuvoje, Britų taryba, BĮ Neringos muziejai. Tikimės, kad šis analogų Nidoje neturintis renginys sudomins tiek vietos bendruomenės narius, tiek atvykstančius svečius, kurie ieškos galimybės dalyvauti Nidoje rengiamame antrajame Nidos forume, kuris vyks 2019 m. rugsėjo 13–14 dienomis.

2018 M. NERINGOS KULTŪROS ĮVYKIŲ APŽVALGA

Rengdami šeštąjį „Dorės“ numerį, išplatinome klausimyną, prašydami išskirti, kas 2018 metais kultūros gyvenime buvo reikšminga, įdomu, netikėta, nauja, o kas verčia nerimauti? Sąmoningai neaprašinėjome tradicinių, daugelį metų vykstančių vasaros festivalių – jie atskleisti tik tiek, kiek juose pastebėta kaitos ir naujumo. Atsakymų pagrindu parengėme šią apžvalgą.

Išskirtiniai, reikšmingiausi

- **Atnaujinta dalis Nidos žvejo etnografinės sodybos**, jos ekspozicija nebuvo keista nuo muziejaus įkūrimo 1973 metais. Bendradarbiaujant su kūrybinių industrijų atstovais, atnaujintą ekspoziciją siekta pritaikyti įvairių amžiaus grupių lankytojams. „Kurdami ekspozicijos atnaujinimo projektą ir jį įgyvendinę, neabejojome pritraukti daugiau lankytojų. Šių metų statistika mūsų spėjimą patvirtino – Nidos žvejo etnografinę sodybą aplankė 40 proc. daugiau lankytojų“ (dr. Lina Motuzienė, *Neringos muziejų* direktorė).

- Įstaigai *Neringos muziejai* pavyko restauruoti vieną iš dviejų unikalių medinių burvalčių, vienintelį išlikusių Lietuvoje, pasmerktų išnykti. Prieš restauraciją autentiška valtis buvo kritinės būklės, dugno ir šonų lentos sutrūnijusios, sunykusios, nebuvo nei stiebo, nei burių. Restauratoriaus Vaidoto Bliūdžiaus dėka viena iš Nidos žvejo etnografinės sodybos valčių atgimė naujam gyvenimui.

Valties „likučius“ muziejininkai išlydi į dirbtuves

- **Surengtas pirmasis tarptautinis Nidos forumas „Europos migrena“**. „Savo turiniu, pritrauktais pranešėjais, suburta auditorija reikšmingas įvykis ne tik Neringos, bet, nebijočiau pasakyti, ir Lietuvos kultūriniame gyvenime. Jis leido ir ateityje leis nagrinėti, diskutuoti ir projektuoti galimus scenarijus apie opius, skausmingus, nepatogius ir (ne)išvengiamus reiškinius Europos politiniame, sociokultūriniame, ekonominiame kontekste. Tai naujas ir gaivus vėjo gūsis Neringoje, grąžinantis gilios minties raiškos, kokybiško pokalbio, pagarbios, bet nenuolaidžios diskusijos skonį“ (Edita Anglickaitė-Beržinskienė, *Neringos muziejų* edukatorė). „Europos migrena“ – tai Nidos, kaip tarptautinio komunikacijų centro, užuomazga“ (Aušra Feser, Kuršių nerijos nacionalinio parko direktorė, Neringos savivaldybės tarybos Kultūros komiteto narė).

- **Laimėtas 2021 metų Lietuvos kultūros sostinės titulas**. Neringos kultūros bendruomenės lyderiai su partneriais iš Klaipėdos parengė ambicingą paraišką „Neringa – kultūros sala“, kuri Kultūros ministerijos skelbtame konkurse nurungė Druskininkų kurortą. „Svarbiausias šios sėkmės indėlis – Neringos bendruomenės susitelkimas, problemų išsigręninimas ir jų sprendimo būdų išsiaiškinimas“ (dr. L. Motuzienė).

- Lietuvos šimtmečio dainų šventėje „Vardan tos...“ **dalyvavo 120 neringiškių, susibūrusių į devynis meno kolektyvus**. Pagal dalyvių procentą – jis siekia net 4,1 nuo bendrojo gyventojų skaičiaus Neringoje – esame pirmieji šalyje. „Nepamirštami įspūdžiai iš pasirodymų, šventinės eisenos. Atliktas didžiulis darbas ruošiantis“ (A. Feser).

- Pavasarį pradėjo veikti **Tarptautinis vertėjų ir rašytojų centras Nidoje**, Skruzdynės gatvėje. Dviejuose po rekonstrukcijos atidarytuose namuose – naujų kūrybinių rezidencijų erdvės, kur mūsų šalies ir užsienio rašytojai bei vertėjai gali gyventi ir dirbti nuo kelių savačių iki kelių mėnesių. Be jau sėkmingai veikiančios Nidos meno kolonijos, tai dar viena puiki iniciatyva, pritraukianti kūrėjus į Neringą ištisus metus. Naujasis centras – tai Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos padalinys.

Įvykiai, labiausiai orientuoti į ateitį

- Iš valstybės investicijų programos **gautas finansavimas Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“ rekonstrukcijai**, pritarta visiškai naujos veiklos koncepcijai, kuri, pasak Neringos savivaldybės mero pavaduotojo Narūno Lendraičio, sudarys sąlygas tvariai turizmo plėtrai ištisus metus. 2019 m. nugriovus senąjį pastatą, naujasis turėtų duris atverti 2021-aisiais, kai Neringa taps Lietuvos kultūros sostine.

- Nidos kultūros ir turizmo informacijos **centras „Agila“ deleguotas dalyvauti Europos kultūros sostinių – miestų kandidatų – tinklo (ECOC) veikloje**. 2018 m. partnerių susitikimas įvyko Aveiro mieste, Portugalijoje, 2019 m. jis numatomas Lietuvoje. „Susitikime buvo gvildenamos visiems aktualios temos, planuojami bendri projektai, susipažįstama su sėkmingais vietos kultūros ir meno projektais“, – dalijosi Edita Lubickaitė, „Agilos“ centro direktorė.

- *Neringos muziejai* nepaliauja domėtis, rinkti, kaupti istorinius eksponatus, muziejines vertybes, atspindinčias įdomią, tačiau išsibarsčiusią Kuršių nerijos istoriją. „2018 metais šalia daugybės įvairių muziejinių vertybių įstaigai *Neringos muziejai* per stebuklą **pavyko įsigyti kai kuriuos išlikusius Herberto Blodės viešbučio indus**, menančius unikalią Nidos dailininkų kolonijos istoriją“ (dr. L. Motuzienė).

Bokalas. Įrašas ant dangtelio: „Herm.Blöde. Nidden“

- Tarptautiniame Thomo Manno festivalyje startavusi **SKAITYMŲ programa**. „Susirinkusieji sėdasi į jaukų atvirą ratą ir klausosi literatūros skaitymų – tiek originalo, tiek lietuvių kalbomis. Ir nors skaitymai prasidėjo nuo Thomo Manno kūrybos (savaime suprantama), neabejoju, kad tuo nebus apsiribota ir autoriai bei jų kūriniai keis vienas kitą, priklausomai nuo nagrinėjamos temos. Tokie vieši kūrybos skaitymai (nebūtinai svetimos, bet ir savos kūrybos) galėtų tapti puikiu „užkratu“ visoms kultūrinėms organizacijoms, kitiems renginiams, bendruomenėms. Tai puikus būvio drauge, pokalbio, vienas kito klausymo ir įsiklausymo skatinimas“ (E. Anglickaitė-Beržinskienė).

- Ahrenshoopo (Rytų Vokietijos kurortas prie Baltijos jūros) **delegacijos vizitas Nidoje ir atsakomasis Neringos kultūros darbuotojų apsilankymas Ahrenshoope**.

„Ahrenshoopas – tai Neringos ateities vizija, sektinas ir įkvėpiantis pavyzdys, kaip kurortinis miestelis sugeba gyventi (sezonas trunka ištisus metus!) iš dailininkų kolonijos palikimo... Reikia nepraleisti progos pasimokyti iš kaimynų. Jie didžiuojasi tuo, ką pavyko pasiekti tik per paskutinius du dešimtmečius po Vokietijų suvienijimo“ (Edita Radzevičienė, Neringos savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vedėja). „Ahrenshoopas galėtų tapti mūsų užsienio partneriu ir Neringos savivaldybės, planuojančios Nidos dailininkų kolonijos palikimu grįstą ilgalaikės plėtros strategiją, konsultantu“, – yra įsitikinęs N. Lendraitis, Neringos savivaldybės mero pavaduotojas.

N. Lendraitis ir Ahrenshoopo meras Hansas Götze įsitikinę abipusės partnerystės nauda

- Naujas, skatinantis aktyvesnį verslo ir savivaldos dialogą, **forumas „Mero pusryčiai“** planuojamas rengti kartą per ketvirtį. Pirmasis susitikimas įvyko vieninteliame 2018 m. keturiomis žvaigždutėmis įvertintame Neringos viešbutyje „Nidus“ (vieta kaskart bus kita), į kurį buvo pakviesti visi vietos verslininkai. Tikslas – dalintis informacija, kultūros, turizmo ir verslo idėjomis, išgirsti verslininkų lūkesčius, kviesti juos imtis Neringos savitumą pabrėžiančių verslų.

- **Užsimezganti diskusija tarp kartų.** „Vyresniosios kartos nuolatos neigiamai „linksniuojamas“, „Zuikio daržas“ pradeda kalbėtis su Neringos miesto administracija, kurorte ieškodamas vietos alternatyviam jaunimui. Daugelis jaunų žmonių, dalyvavę „Zuikio daržo“ koncertuose, pasakoja būtent čia susikūrę emocinį ryšį su nerija, patyrę tai, kas išlieka kaip ryškiausi jaunystės išgyvenimai. Tikiu, būtinas tinkamas santykis tarp kartų, reikia įsileisti jaunatviško entuziazmo ir improvizacijos bei kurti ryšius tarp šiuolaikiškumo ir tradicijos. Palaikau šią alternatyvią pajūrio muzikinę sceną, kuri šiandien yra vienintelė vieta Neringoje, leidžianti atsiskleisti jaunoms, įdomioms muzikinėms grupėms. Visi koncertai yra nemokami ir prieinami kiekvienam“ (Linas Ramanauskas, Nidos meno kolonijos prodiuseris).

- Kol kas dar sunkiai suvokiamas ir priimamas **tarptautinis alternatyvaus kino ir meno festivalis „Suspaustas laikas“** Nidoje surengtas jau trečiąją kartą. „Tai kamerinis, ne masinis renginys, suburiantis itin tikslingą auditoriją ir turintis potencialą būti ateities Neringos kultūrinio „menu“ dalimi <...>. Festivalis yra provokuojantis, reikalaujantis pastangų žiūrėti ir suprasti, rodomi vaizdai gali šokiruoti. Betgi panašu, kad tokia ir yra šiuolaikinio meno misija“ (Elena Tarvainienė, Neringos savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė).

Netikėčiausi, labiausiai nustebinę

- Naujametis gruodžio 31 d. **Šarūno Meškio koncertas po atviru dangumi** „Sugrįžimas ant molo: EUSA/NIDA“, organizuotas NTIC „Agila“. Programoje – Yanno Tierseno fortepijoninis ciklas „EUSA“. „It veidrodis skaidrus marių vanduo. Molas, tapęs scena... koncertas gyvai – ne tik stovintiems ant kranto, bet ir pasauliui (internetu)... Netikėtai gausi klausytojų minia... Šis įvykis paliudijo, kad Neringoje žmonės pasirengę kultūrai netikėčiausiose vietose“ (E. Tarvainienė). „Marių pakrantė užsipildė labiau nei vasaros įkarštyje... Sukurtas socialinis efektas nustebino“ (L. Ramanauskas). „Manau, kad projektas galėtų tapti tęstiniu ir ateityje peraugti į savaitgalinius vasaros, pavasario, rudens renginių ciklus, pristatančius Lietuvos ir užsienio kompozitorių kūrybą ant Nidos molų“ (N. Lendraitis).
- Nidoje rugpjūčio 15 d. Neringos muziejų rengiamą tradicinių „Senųjų amatų dienų“ formatą pakeitė ir praturtino šiuolaikinis šokis – jaudinantis **teatralizuotas šokio spektaklis „Šachas Prūsijai. Luizė Mėmelyje“**, nukėlęs į neegzistuojantį XIX–XXI a. laiką, kuriame susiliejo dabartis, Prūsijos karalienės Luizės likimas ir istoriniai pasakojimai. Ekskursiją-spektaklį surengė klaipėdiečių Šeiko šokio teatras.
- **Avikirpis** – sėkmingas netradicinio renginio netradicinėje vietoje pavyzdys. Bulvikio rage esančio aerodromo vietoje organizatoriai – Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcija – suvežė suolus ir po atviru dangumi vyko tai, ką galėtume įvardyti kaip gamtos pamoką, edukaciją ir nostalgiską priminimą apie nerijoje laikytus gyvulius ir ūkišką gyvenimo būdą.
„Avių savininkui Antanui Miežanskui kliuvo ypač sunkus uždavinys – sugauti avį, kai aplink stovėjo per šimtas smalsių žiūrovų, nukirpti ją ir tuo pačiu metu išvirti didžiulį katilą plove. Vilnos taip ir liko maišuose. Reikia entuziasto, kuris sugalvotų, ką įdomaus galima iš jų padaryti. O avys, ko gero, paliks neriją, ir prisiminsime jas tik kaip įdomų ir mielą epizodą“, – sako KNNP direktorė A. Feser.

Kultūros iniciatyva (asmeninė, grupės žmonių)

- **Smėlio skulptūrų ekspozicija „Kuršininkų sakmės“ Juodkrantės krantinėje.** Pasitelkę gamtinę medžiagą (šiuo atveju – smėlį) profesionalūs menininkai iš Lietuvos, Norvegijos, Danijos, Graikijos (kūrybiniam procesui vadovavo skulptorius Albertas Danilevičius) iškalbingai papasakojo Kuršių nerijos kilmę, atskleidė kuršininkų pasaulėžiūrą. Smėlio skulptūrų simpoziumą suorganizavusi asociacija „Juodkrantės bendruomenė“ dar kartą įrodė išskirtinį gebėjimą per kūrybines iniciatyvas sutelkti bendruomenę. Kitas „Juodkrantės bendruomenės“ tęstinis projektas – „Krokų jūra“ – juodkrantiškius vėl pakvietė į krokų sodinimo talką.

Andriaus Sirtauto smėlio skulptūra „Trys plėšikai“

- **Visuomenei atverta Fritzio ir Marijos Labrenžų šeimos vila** (Preilos g. 85, Preila), statyta 1909 m. Vienas gražiausių išlikusių gatvinės architektūros namų Neringoje, suremontuotas privačia Daivos ir Algirdo Andruškevičių šeimos iniciatyva, pasinaudojus Europos Sąjungos finansinio mechanizmo lėšomis, pirmajame aukšte įrengta istorinė ekspozicija. Namo kieme įvykusi popietė sujungė kelių kartų ir skirtingų likimų preiliškius.

- Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos iniciatyva **švenčiant Neringos gimtadienį paminėta Preilos gyvenvietės įkūrimo 175 metų sukaktis.** Paraginti preiliškiai į Preilos biblioteką atnešė 150 nuotraukų iš savo šeimų albumų, kurios papildė *Neringos muziejų* archyvą. Iš jų buvo suformuota paroda, pasakojanti apie šio kaimelio naujakurius.

- Pavasarinis dokumentinės fotografijos **pleneras „Uždaros teritorijos“** ir po to atidaryta paroda „PiRdimensija“, iš Nidos nukeliavusi į Vilnių, Mažeikius, Birštoną, Marijampolę, Tauragę, Panevėžį. „Šis dokumentinės fotografijos tyrimas vyko procesualiai, kūrėjams stebint save, tyrinėjant Kuršių nerijos, kaip geografinės ir emocinės teritorijos ir erdvės, savastį. Meno vadovas fotomenininkas Gintautas Trimakas Vilniuje dėstė kūrėjams meistriško pamokas, kurias paskui, kurdami nerioje, jie pritaikė, tyrinėdami ir savaip reflektuodami fotografinę savistabą. Pamačius fotografijas, kilo mintis, kad uždaros teritorijos yra ne tik geografinė prasme. Juk uždari ar atviri gali būti ne tik žemės plotai, bet ir žmonės“ (menotyrininkė, fotografijos kritikė Sandra Umbrasienė).

Kultūros savanoriai

- **Klaipėdietis verslininkas Vidmantas Dambrauskas**, prisidėjęs prie Eduardo Jonušo namų puoselėjimo ir tvarkybos.
- **Klaipėdietė visuomenininkė Aida Pečeliūnienė**, savo noru ir be atlygio sukūrusi ir pagaminusi XIX a. kuršininkų buitį, darbų ir gyvenimo maketą. Žmonių figūros iš porceliano, visa kita iš natūralių gamtinių medžiagų. A. Pečeliūnienės konsultantai buvo KNNP direkcijos specialistai, o maketas laukia savo „namų“ – naujojo KNNP direkcijos lankytojų centro.
- Teatralizuotos ekskursijos „Nidos aukso amžius“ **artistai – nidiškiai ir jų režisierė, idėjos autorė A. Feser**, sukurtą gyvosios istorijos spektaklį Nidos senamiestyje ir uoste parodę jau devynis kartus. Tai įrodymas, kad turistai domisi patraukliai ir gyvai papasakota Nidos istorija.

Kūrybinė grupė: Giedrė Krištopaitytė, Lina Dikšaitė, Janina Žvaginienė, Algirdas Ruzveltas, Aušra Feser, Vytautas Žemaitis, Audronė Buržinskienė, Vytautas Barila.

Nuotraukoje nesantys savanoriai: Edita Anglickaitė-Beržinskienė, Ingrida Miliūnė, Dalia Andrijauskienė, Ramūnas Radzevičius, Janina Sudmantienė, Aušra Mikalauskienė

- **Nidiškė Gerda Šeirė**, inicijavusi Preilos „linksmojo“ suoliuko sukūrimą. Įkvėpta „Antklodės Europai“ idėjos, G. Šeirė subūrė Preilos moteris žiemos vakarais megzti antklodę suoliukui. Atėjus pavasariui, antklodė buvo baigta, o ja apklotas suoliukas vasarą tapo traukos objektu.

- **Preilos senbuvų Kubillus šeima**, į Nerin-
gą iš Vokietijos atvežusi unikalią armoniką,
kuri buvo po karo įsigyta Preiloje, paskui su
jos savininku Herbertu Kubillus nukeliavusi į
Sibirą, iš jo – į Vokietiją, o po daugiau nei septyniasdešimties metų sugrįžusi į gimtuosius
namus tapo *Neringos muziejų* eksponatu.

- **Juodkrantiškė Daina Radzevičiūtė-Ja-
šinskienė**. Jos iniciatyva, talkinant skulpto-
riui A. Danilevičiui, gimė prakartėlė iš šieno,
padovanota Klaipėdos šv. Pranciškaus Asy-
žiečio koplyčiai. Kūrybinis procesas įtraukė ir kitus juodkrantiškius.

Visuomeninė iniciatyva

- **Gyventojų skatinimas nebesodinti tujų, o grįžti prie tradicinių želdinių**. Neringos savi-
valdybei patvirtinus naujas želdinių tvarkymo taisykles, kilo visuomenės nepasitenkinimas. Re-
aguodama į tai, KNNP direkcija surengė pirmąją paskaitą su želdinimo žinovais, „Jūsų kiemas –
jūsų vizitinė kortelė“. „Nusprendėme, kad pirmiausia reikia visiems suprasti, kodėl mūsų sodų
darželiuose turėtų būti šiai vietai būdingi augalai, – sako KNNP direktorė Aušra Feser. – Dabar
kartu su Klaipėdos universiteto botanikos sodu kursime tradicinio Kuršių nerijos darželio pa-
vyzdį, paskui bandysime šio darželio augalus populiarinti nerijos gyvenvietėse.“

- Preiloje kovo 10 d. pirmą kartą surengta **„Kaziuko kiemo“ šventė**. Preilos ir Pervalkos
bendruomenės namų renginių organizatorės Sandros Lakavičiūtės nuomone, ji turėtų tapti
kasmetiniu gyvenvietės savitumą ir patrauklumą atskleidžiančiu renginiu, į kurį kviečiami ne
tik preiliškiai, bet ir kitų Neringos gyvenviečių žmonės, taip pat turistai. Šventėje, be „blusų“
turgaus, buvo preiliškių gaminių paroda-pardavimas, galima buvo išmokti virti muilą, risti
kuršiškas verbas, marginti margučius. Lauke išvirta preiliškių žuvienė.

- **Estetiškiau papuošti Neringos gyvenvietes** Kalėdų ir Naujųjų metų šventėms tapo įma-
noma tik kartu dirbant visoms institucijoms: Neringos savivaldybei, KNNP direkcijai, KTIC
„Agila“, Juodkrantės Liudviko Rėzos kultūros centrui, Juodkrantės, Preilos bendruomenėms,
„Neringos komunalininkui“.

- Naujai įsisteigusi asociacija **„Preilos bendruomenė“** pakeitė šventinį Preilos veidą: su-
rasta nauja vieta Kalėdų eglei, ją preiliškiai patys statė ir puošė savo žaisliukais, pagamintais
kūrybinių dirbtuvių metu, prie eglės sumontuotas namelis – Kalėdų paštas.

- Bendruomeniškumo puoselėjimo pavyzdys – gruodžio 16 d. Nidoje „Agiloje“ įvykusi **Ne-
ringos advento mugė**, kurią sumanė jaunos šeimos, persikėlusios nuolatos gyventi į Nidą. Tai
Diana ir Rimvydas Bartkai, Kęstutis ir Liucija Minderiai, abiejų šeimų vaikai ir Indrė Dikavičiūtė.

Metų paroda

- Juodkrantiškių dailininkų **Danilevičių šeimos retrospektyvinė vasaros paroda** Juodkran-
tės Liudviko Rėzos kultūros centre. Tai Kristinos Danilevičienės monumentalūs paveikslai iš

pajūrio smėlio, sukurti autorine mišria technika, Ulos Danilevičiūtės-Gurgždienės šiaurietiška minimalistinė estetika persmelkta juvelyrika ir Alberto Danilevičiaus skulptūros iš jo archajiškojo baltiškojo kūrybos laikotarpio. Būdami tylūs menininkai, Danilevičiai nedažnai rengia parodas, todėl kiekvienas išėjimas į viešumą jiems yra atsivėrimas ir apsinuoginimas, o žiūrovams – didžiulė dovana.

Parodos atidaryme kolekcininkas A. Pikelis, dr. L. Motuzienė, N. Lendraitis

- *Neringos muziejų* paroda „**Kasdienybės akimirkos nuostabioje žemėje**“ iš **Alvydo Pikelio rinkinio**. „Tai viltinga Kuršių nerijos at-

minties kultūrą gaivinanti paroda, aktualizuojanti Nidos dailininkų koloniją ir jos palikimą, kuris iki šiol nėra nei tinkamai strategiškai išviešintas, nei panaudojamas krašto kultūrinio turizmo vystymui. Tuo turėtų rūpintis „jungtinės“ Neringos miesto pajėgos“, – mano E. Anglickaitė-Beržinskienė. Anot jos, svarbu, kad Lietuvos padangėje atsirado daugiau išmintingų žmonių, kolekcionuojančių ir mums grąžinančių prarastus dailės darbus, sukurtus Nidos kolonijos dailininkų.

Metų renginys

- Kuršių nerijos nacionalinio parko tęstinis **edukacinis renginys „Šikšnosparnio metai“**, trukęs visą vasarą ir nusikėlęs į rudenį. Komiksai, istorijų konkursai, žaidimai vaikams, protų mūšiai ir kulminacija tapusi šikšnosparnių naktis, kur pagrindiniu vakaro „herojumi“ tapo gyvas šikšnosparnis.
- Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje vykęs Neringos savivaldybės Viktoro Miliūno viešosios bibliotekos leidžiamo **penktojo kultūros almanacho „Dorė“ pristatymas**, kuriame dalyvavo gausus kultūros, mokslo, valstybės valdymo srityse besidarbuojančių Vilniaus intelektualų ir visuomenės veikėjų būrys. „Šis renginys parodė, kad pagrindiniu leidinio uždaviniu laikomas lokalsios Kuršių nerijos tapatybės suvokimas yra aktualus ne tik vietos gyventojams ir politikams, bet ir visos Lietuvos žmonėms, suinteresuotiems subalansuota, gamtos ir kultūros paveldo vertybes tausojančia Neringos kurorto plėtra“ (N. Lendraitis).
- 15-us metus Nidos gimnazijoje vykusį **Nacionalinės moksleivių akademijos** (akredituotos Europos talentų centro) **vasaros sesija** vis labiau integruojasi į Neringos kultūrinį gyvenimą. „Džiugu, kad miestas, sudarydamas sąlygas šios akademijos veiklai, prisideda prie itin gabių mokinių ugdymo“ (pedagogė Rūta Žeimienė).

Metų filmas

- **Interaktyvus dokumentinis filmas „Nupučiama siena“** (režisierius Andrius Lekavičius, operatorius Adomas Jablonskis), pristatantis dviejų valstybių – Lietuvos ir Rusijos Federacijos – teritorijose esančią Kuršių neriją, jos kraštovaizdį ir šiuolaikinius gyventojus. Kuriant filmą buvo suteiktas Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos patronažas, filmas parodytas Nidoje per X tarptautinį filmų festivalį „Baltijos banga“.

Metų koncertas

Nidiškių „Joldija“

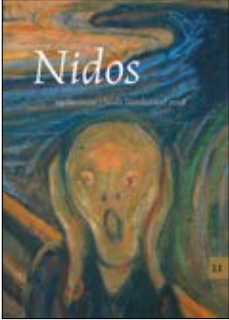
Juodkrantiškių „Neringa“

- NKTIC „Agila“ meno mėgėjų kolektyvo kaimo kapelos „Joldija“ (vadovas Laurynas Vainutis) jubiliejinis **20-mečio koncertas**. Juodkrantės Liudviko Rėzos kultūros centro **moterų vokalinis ansamblis „Neringa“** (vadovė Rita Rušinskienė) **surengė 10-ies metų veiklą pažymintį koncertą**. Abu kolektyvai – ir „Joldija“, ir „Neringa“ – pagal meninį lygį, veiklą ir rezultatus savo žanro grupėse Lietuvos nacionalinio centro yra įvertinti aukščiausiomis kategorijomis.

- Aistės Smilgevičiūtės ir grupės „Skylė“ programa „Dūšėlės“ per rudens lygiadienį, pažymint Baltų vienybės dieną, sudrebino Gintaro įlanką ir paliko neišdildomą įspūdį.

Išleistos knygos

- Martynas Liudvikas Rėza. Raštai, t. 3. Traktatai: Filologija, filosofija, teologija. Sudarytoja dr. Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, [2018]. Trečiajame M. L. Rėzos Raštų tome publikuojama 14 nežinomų iš lotynų kalbos verstų Rėzos traktatų, rastų užsienio bibliotekose ir archyvuose. Tai filologinio, filosofinio ir teologinio pobūdžio tyrimai, atlikti 1807–1834 m. Keturi traktatai-disertacijos tiesiogiai susiję su Rėzos moksline karjera Karaliaučiaus universitete – filosofijos mokslų daktaro, teologijos mokslų daktaro laipsnio įgijimu, paskyrimu extraordinariiniu ir ordinariniu teologijos profesoriumi.
 - Liudviko Rėzos kultūros centro iniciatyva išleista labai laukta doc. dr. Nijolės Strakauskaitės knyga „Juodkrantės kurorto „aukso amžius“: nuo susikūrimo XIX a. viduryje iki katastrofos 1945 metais“ („Druka“, 2018 m.). „Turtinga aprašomojo laikotarpio dvasią atspindinčiais tektais, gausiai iliustruota, profesionaliai parengta knyga supažindins su Juodkrantės kurorto, tapusio vienu patraukliausių kurortų pietrytinėje Baltijos jūros pakrantėje, istorija“ (dr. L. Motuzienė).
-
- Nidos forumė „Europos migrena“ skaityti tekstai – XI almanache „Nidos sąsiuviniai“ lietuvių ir anglų kalbomis (sudarytoja dr. Lina Motuzienė). Išleido Thomo Manno kultūros centras, 2018.
 - Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonijos projekto „4Cs: nuo konflikto iki sugyvenimo“ metu išleista dr. Vasilijaus Safronovo mokslo studija „Migrantai ir pabėgėliai Kuršių nerijoje XX amžiaus viduryje“. Pirmą kartą apžvelgta mažiau tyrinėta Kuršių nerijos istorija po Antrojo pasaulinio karo. Išleido Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018.
-
- Kompaktinė plokštelė „Metų“ metai: Vyžlaukio „viežlybieji“ ir „nenaudėliai“. Poema „Metai“. Pasakėčios. Eilėraščiai. Dainos iš Martyno Liudviko Rėzos tautosakinio palikimo. Dainuoja Liudviko Rėzos kultūros centro folkloro ansamblis „Aušrinė“. VŠĮ „Vieno aktoriaus teatras“, 2018 (aktorius Sigutis Jačėnas). Pirmą kartą vienoje plokštelėje įrašytas visas Kristijono Donelaičio literatūrinis palikimas, kurį įskaitė Klaipėdos aktoriai.
 - Dailininkės, akvarelės meistrės, menininkų klubo „Plekšnė“ vadovės Giedrės Bulotaitės-Jurkūnienės eilėraščių knyga „Neringos etiudai“, iliustruota autorės akvarelėmis. Vilnius, Petro ofsetas, 2018.
 - Nidos gyventojos Joanos Tamulienės autobiografinė knyga „Keltis turime savo jėgomis: prisiminimai ir apmąstymai“. Neringa–Klaipėda: „Eglės“ leidykla, 2018.
 - Pedagogo ir politiko, šiuo atveju – nidiškio fotografo Viganto Giedraičio fotoalbumas „Tarp vėjų ir vandenų“. Neringa–Klaipėda: „Eglės“ leidykla (2-asis leidimas).
 - Klaipėdietės, Lietuvos rašytojų sąjungos narės Ritos Latvėnaitės knyga vaikams „Kas tas Asis?“ Veiksmo vieta – Neringa, jos kopos, marių pakrantė. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2018.

Problemiškiausias kultūros įvykis

- „Ištin reikšmingas įvykis, kuris man, deja, atsako ir į klausimą apie „problemiškiausią kultūros įvykį, o gal tendenciją“, buvo visiškai netikusi idėja statyti naujus bronzinius / akmeninius paminklus ant Parnidžio kopos. Neringa pakliuvo į politines-kultūrines pinkles: savivaldybei ir ambasadai norėjosi sužibėti, turėti progą pasikviesti garbingų svečių, o menininkui – realizuoti kūrinį ir taip įsiamžinti bei užsidirbti pragyvenimui. Nebuvo iki galo apgalvotas nei paminklų turinys, nei forma, nei jų atsiradimo vieta.

Jeanas Paulis Sartre'as buvo spalvinga ir toli gražu nevienareikšmiškai vertinama asmenybė. Jo 1965 metų vizitas į Sovietų Sąjungą, kurį užfiksavo Antano Sutkaus fotoaparatas, o dabar ir Klaudijaus Pūdymo skulptūra, padėjo gerinti Sąjungos įvaizdį tarptautinėje bendruomenėje, nors šimtai tūkstančių šios šalies žmonių buvo nukentėję nuo įkalinimų, trėmimų ir politinio persekiojimo. Skulptūros meninis sprendimas toli gražu neįtikina, kelia kreivas šypsenas ar net šiurpą. Sunku pasakyti, ar kaltas skubėjimas, ar įgūdžiai, bet net ir pasirinktas figūros dydis nėra logiškai pagrįstas – kodėl žmogus, atsisakęs priimti Nobelio premiją, nes nenorėjo būti paverstas stabu, yra didesnis už normalius žmones? Kodėl kopose, kurias dieviname dėl laukinės gamtos grožio, atsirado XIX a. industriniams miestams būdinga bronzinė figūra?

Jei neapgauna turimos žinios, niekas gerai nežino, koks buvo prancūzų belaisvių indėlis į Kuršių nerijos kraštovaizdžio formavimą, kur buvo belaisvių stovykla, kiek jų buvo ir kada jie čia darbavosi (aptakus įrašas ant naujojo paminklo tai patvirtina). Užuoat investavę paminklui skirtus pinigus į mokslinius tyrimus ir legendų miglos išsklaidymą, prancūzai nusprendė pastatyti toms legendoms granitinį kiaušinį su neaiškios rūšies paukščiu ant jo. Kodėl granitinį? Kodėl kopose? Kodėl tas paukštis toks keistas? Kodėl kiaušinis?

Kęstutis Musteikis. Skulptūrinė kompozicija – suolelis prancūzų kariams atminti

Du nauji paminklai per metus vienoje vietoje iš netinkamų medžiagų neaiškiems herojams yra tendencija. Jautrumo aplinkai ir istorijai stoka yra ta žinutė, kurią jie transliuoja turistams, keliaujantiems ant Parnidžio kopos.

Dr. Rasa Antanavičiūtė

Atidengiant skulptūrą „Prieš vėją“

Du nauji paminklai per metus vienoje vietoje iš netinkamų medžiagų neaiškiems herojams yra tendencija. Jautrumo aplinkai ir istorijai stoka yra ta žinutė, kurią jie transliuoja turistams, keliaujantiems ant Parnidžio kopos. Ir kadangi jie atsirado čia ne tik savivaldybės ir menininko, bet ir tarptautinių institucijų globojami, jų atsikratyti bus daug sudėtingiau nei iškraustyti per mažą briedį iš centrinės Nidos aikštės. Būtinai tikėtis, kad paminklų statymo alkis jau patenkintas ir daugiau jų tokių nebeatsiras“ (dr. Rasa Antanavičiūtė, Vilniaus dailės akademijos Nidos meno kolonijos vykdančioji direktorė).

Parengė Raimonda Ravaitytė-Meyer

MŪSŲ AUTORIAI

MŪSŲ AUTORIAI

Liucija Citavičiūtė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto vyriausioji mokslo darbuotoja, monografijos ir straipsnių apie Mažosios Lietuvos raštiją ir kultūrą autorė, tiria ir publikuoja XVI–XIX a. šaltinius. Nuo 2009 m. rengia daugiatomį Martyno Liudviko Rėzos „Raštų“ rinkinį.

Donatas Pupienis – geografas, fizinių mokslų daktaras, Vilniaus universiteto docentas ir Gamtos tyrimų centro vyresnysis mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų sritys: geomorfologija, krantotyra ir krantotvarka, litologija, Baltijos jūros hidrologija.

Jolanta Juškevičienė – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete, daugiau nei du dešimtmečius dirbusi Klaipėdos miesto dienraštyje „Klaipėda“, pelniusi ne vieną žurnalistams skirtą premiją. Šiuo metu dirba viešųjų ryšių srityje, gyvena Klaipėdoje.

Danguolė Ruškienė – menotyrininkė, menotyros sritis – fotografija. Lietuvos fotomenininkų sąjungos narė. Straipsnių kultūros ir meno temomis autorė, lektorė, parodų kuratorė, meno albumų ir kt. leidinių sudarytoja, edukacinių projektų vadovė. Gyvena ir dirba Klaipėdoje.

Roza Šikšnienė – muziejininkė, kultūrinės spaudos bendradarbė. Ilgametė Šilutės kraštotyros (dabar – Hugo Šojaus) muziejaus direktorė. Šiuo metu vadovauja Hermano Zudermano draugijai. Gyvena Šilutėje.

Asta Jankauskienė – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete, dirbo periodinėje spaudoje, valstybės tarnyboje. Rašė transporto, energetikos ir kitomis temomis. Nuo 2015 m. – „Dorės“ bendradarbė. Augo ir vidurinę mokyklą baigė Nidoje, šiuo metu gyvena Vilniuje.

Lina Motuzienė – humanitarinių mokslų daktarė. Nuo 2008 m. vadovauja VšĮ Thomo Manno kultūros centrui, nuo 2016 m. – tris muziejus sujungusiai įstaigai *Neringos muziejai*. Knygų apie Prūsijos Lietuvos istoriją bendraautorė ir straipsnių šia tematika autorė.

Gintautas Beržinskas – fotomenininkas, ilgametis įvairių Neringos miesto kultūros renginių fotografas, operatorius. Nuo 2016 m. – „Dorės“ bendradarbis.

Raimonda Ravaitytė-Meyer – žurnalistė, kvalifikaciją įgijusi Vilniaus universitete. Nuo 1988 m. nuolatos gyvena Neringoje. Ilgametė Neringos korespondentė Klaipėdos miesto dienraštyje „Klaipėda“ (Raimondos Norkienės pavarde). Nuo 2010 m. – „Dorės“ bendradarbė, nuo 2013 m. – „Dorės“ sudarytoja ir redaktorė, straipsnių autorė. Lietuvos žurnalistų sąjungos narė.

Dorė. – Klaipėda: Druka, 2018. – 128 p., iliustr.

Kultūros almanachas, leidžiamas nuo 2010 m.
El. paštas: doreneringa@gmail.com

ISSN 2351-4582

Viršelyje – A. Danilevičiaus sukurtas atitvaras ant Parnidžio kopos Nidoje

Sudarytoja ir redaktorė Raimonda Ravaitytė-Meyer
Kordinatorė Dalia Greičiutė
Kalbos redaktorė Romualda Nikžentaitienė
Dizainerė Ingrida Ramanauskienė

Fotografijos – G. Beržinsko (14, 16, 34, 35, 57), L. Dikšaitės (19), D. Labučio (ELTA) (27),
R. Stauskaitės (60, 61), D. Jarmalavičiaus (66),
E. Anglickaitės-Beržinskienės (71, 73, 104, 105, 107, 109, 110, 111), R. Ravaitytės-Meyer (76),
K. Zdanevičiaus (83), M. Waltari (91), D. Rimeikos (92) A. Jankauskienės (97), A. Motuzo (113),
iš A. Danilevičiaus (18, 19, 21, 23) ir I. Kisarauskienės (92, 93, 94) archyvų

Istorinės fotografijos – iš Klaipėdos apskrities viešosios I. Simonaitytės bibliotekos (6, 7),
Lietuvos aviacijos muziejaus (38–48), dr. B. Schimpkės (53, 56), *Neringos muziejų* (83–85) archyvų,
Helmuto ir Herberto Kubillus (68–81), I. Jankevičiūtės (99), J. Adomaičio (102) asmeninių albumų.

Meninės fotografijos – Antano Sutkaus (24, 25, 30, 33) ir Alvydo Lukio (86, 87, 88, 89, 90) –
saugomos autorinių teisių

Carlo Knaufo paveikslai – iš dr. B. Schimpkės rinkinio (50–59)

E. Jonušo paveikslas – iš „Eduardas Jonušas. Vaizdai ir mintys“. Klaipėda: „Eglės“ leidykla, 2015 (5)

Kultūros apžvalgoje (114–125) skelbiamos *Neringos muziejų*,
Kuršių nerijos nacionalinio parko direkcijos, Nidos kultūros ir turizmo informacijos centro „Agila“,
Liudviko Rėzos kultūros centro, E. Anglickaitės-Beržinskienės, G. Beržinsko, A. Feser,
A. Andruškevičiaus, P. Dauparo nuotraukos

Tiražas 700 egz. Užsakymas TK 1812-070

Išleido ir spausdino
spaustuvė DRUKA
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
El. paštas: info@druka.lt
www.druka.lt

Galbūt būna geresnių
laikų, tačiau šis yra mūsų.

Jean-Paul Sartre

